

PER

ΠΕΡΙ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΤΗΣ
ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ.
ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΟΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,
ΤΥΠΟΙΣ Α. Δ. ΒΙΛΑΡΑ. ΚΑΙ Β. ΛΙΟΥΜΗ.

—ο—

1853.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ
ΑΘΗΝΩΝ

EX LIBRIS
G. J. ARVANITIDI

BYZANTINI

ΑΡΙΘ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΤΗΣ

ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ.

—ο—

Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων εἶχον πολλὰς σχέσεις μὲ τὰς χώρας, τὰς συγκροτούσας σήμερον τὴν μεσημβρινὴν Ῥωσσίαν. Τοῦτο λέγων, δὲν ἀποβλέπω μήτε πρὸς τὸν πλοῦν τῶν Ἀργοναυτῶν, μήτε πρὸς ἄλλους παρομοίους μύθους, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψευδὲς εἶνε μεμιγμένα ἀδιασπᾶστως. Ἀλλ' ὁ ἴδιος πατὴρ τῆς ἱστορίας, ὁ ἡδυπέτης Ἡρόδοτος, μᾶς ἔδωκεν ὡς αὐτόπτης εἰδήσεις ἀκριβεστάτας περὶ τῶν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη ἰδρύσεων τῶν συμπατριωτῶν του. Ὁ δὲ ἀμερόληπτος κριτὴς πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἡ Μελομένη τοῦ Ἡροδότου καὶ γεωγραφικῶς καὶ ἱστορικῶς καὶ ἐθνογραφικῶς καλλήτερα γνωρίζει τὰ ἐνταῦθα παρὰ οἱ πλεῖστοι τῶν τωρινῶν ξένων συγγραφέων.

Μολονότι καὶ ἡμεῖς μὲ τὸν εἰρημένον ἀσφαλέστατον ὁδηγὸν διετρέξαμεν τὰς περὶ ᾧ ὁ λόγος χώρας, δὲν σκοπεύομεν, κατὰ τὸ παρὸν, νὰ ἐκθέσωμεν τὰς διηγήσεις του. Ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμίσωμεν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Μιλησίων, εὐρίσκομεν πᾶσαν τὴν Σκυθίαν ἔχουσαν ἀποικίας Ἑλληνικὰς, τὰς ὁποίας ὠνόμασαν γενικῶς τὰ Πορτικὰ Ἐμπόρια, καὶ ὅτι διὰ τούτων εἰσῆλθῃ ὁ Ἕλληνισμὸς οὐχὶ μόνον εἰς τὰ παράλια καὶ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν, ὡς εἰς τοὺς Τυρίτας, Ὀλβιopolίτας κ.λ., ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ μεσόγαια ἕως εἰς τὴν τῶν Βουδίνων πόλιν, τὴν Γελωνόν, «Εἰσὶ γάρ», ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, «οἱ Γελωνοὶ τῶρχαῖον Ἕλληνες, ἐκ δὲ τῶν ἐμπορίων ἐξαναστάντες οἴκησαν ἐν τοῖσι Βουδίνοισι καὶ γλώσση τὰ μὲν Σκυθικῇ, τὰ δὲ Ἑλληνικῇ χρέωνται.»

Ἦσαύτως καὶ ἡ τοῦ Στράβωνος περιγραφὴ τῆς Σκυθίας εἶνε τῷ ὄντι ἀριστούργημα· ὁ δὲ Γεωγράφος χρεωστεῖ τὴν σαφήνειαν καὶ ὀρθότητα αὐτῆς, ἀναμφιβόλως, εἰς τὰ μὴ σωζόμενα πονήματα Ποσειδωνίου τοῦ Ὀλβιοπολίτου. Ἄν καὶ βλέπωμεν ὅτι, καθ' ἣν ἐποχὴν οὗτοι ἔγραφον, ἔνιαι ἀποικίαι ἀπώλεσαν ἤδη τὴν ἐπιστημότητά των, ὁ ἀριθμὸς των ὅμως, πολλοὺς ἀκόμῃ αἰῶνας, ὅχι μόνον ἔμεινεν ἀκέραιος, ἀλλὰ καὶ ηὔξησε. Περὶ τούτου πληρορούμεθα, ἅμα ρίψωμεν ἐν βλέμμα εἰς τὸν γεωγραφικὸν χάρτην τοῦ Πτολεμαίου ἢ εἰς τοὺς Περίπλους τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἀνώνυμος εὐλόγως ἀναφέρεται εἰς τὴν τετάρτην ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα.

Ἐπειδὴ εἶνε πασίδηλον ὅτι ἡ ἐμπορία κυρίως καὶ τὸ κέρδος εἴλκυσαν τοὺς παλαιούς Ἕλληνας εἰς τὰ ἔσχατα ταῦτα ὅρια τῆς τότε γνωστῆς οἰκουμένης, ἤθελεν ἴσως νομίσει τις, ὅτι, κατοικήσαντες ἐκεῖ, οὗτοι ἀπέβαλον ὅλους τοὺς ὑψηλοτέρους τοῦ βίου σκοπούς. Ἀλλὰ δὲν ἔχει οὕτως τὸ πρᾶγμα. Οὐδεὶς λαὸς ἐννόησε πώποτε ἐξ ἴσου, πῶς δύναται τὸ καλὸν νὰ ἐνωθῇ τῷ ὠφελίμῳ, πῶς ἡ ὑλικὴ εὐδαιμονία εἰμφορεῖ νὰ γίνῃ πηγὴ καὶ ἀφορμὴ τῶν καθαρωτέρων ἡδονῶν τοῦ βίου. Μαρτυροῦσιν εἰσέτι τὰ ἀρχιτεκτονικὰ καὶ πλαστικὰ μνημεῖα, τὰ λεπτουργῇ χρυσᾷ σκεύη, τὰ ὠραῖα νομίσματα καὶ πάμπολλα ἄλλα λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, τὰ ὁποῖα ἀνκαλύπτουσιν εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Τύρου, τῆς Ὀλβίας, τῆς Χερσονήσου, τῆς Θεοδοσίας, τοῦ Παντικαπαίου, τῆς Φαναγορίας, ὅτι οἱ πολῖταί των ἦσαν ἄξια τέκνα τῆς ἀρχικῆς πατρίδος των. Ὅποσον δὲ σέβας δὲν ἐμπνέουν τὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς καὶ χώρας ταύτης τὰ διατηρούμενα εἰς τὸ ἐν Πέτρουπόλει Ἐρημιτήριον καὶ εἰς ἄλλα τῆς Ῥωσσίας Μουσεῖα! Ἔτι δὲ πλέον, καὶ συγγραφεῖς, ὀνομαστοὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμασι, ἐγεννήθησαν εἰς τὰς ἀποικίας ταύτας. Ὁ Δίων Χρυσόστομος, ἐπισκεφθεὶς εἰς τὴν αὐτοῦ ἐξορίαν τοὺς Ὀλβιοπολίτας καὶ παρ' αὐτοῖς δημηγορήσας, διηγεῖται, ὅτι ἡ ἰδίᾳ αὐτῶν γλῶσσα, βέβαια, ἦτο διεφθαρμένη, ἀλλ' ὅτι ἐσπούδαζον ἀκόμῃ τὸν Πλάτωνα, ὅτι

ἐγνώριζον ἀπὸ μνήμης τὸν Ὅμηρον καὶ ᾄδοντες στίχους τῆς Ἰλιάδος ἐβάδιζον εἰς τὰς μάχας. Τελευταῖον, ὅταν τὸ φῶς τοῦ χριστιανισμοῦ ἀνέτειλεν εἰς τὸν κόσμον, ἑτίνες ἄνθρωποι ἠσπάσθησαν αὐτὸ θερμότερον τῶν εὐσεβῶν οἰκιστῶν τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου;

Ἐμνημονεύσαμεν πρὸ ὀλίγου τοῦ Ἀωνύμου περίπλου τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ὁ συντάκτης του εἶνε ὁ τελευταῖος τῶν συστηματικῶς καὶ ἰδίᾳ πραγματευσαμένων περὶ τῶν ἐκεῖσε ἐμπορίων· ἔπειτα δὲ κατὰ τύχην μόνον καὶ σπανίως γίνεται μνεία αὐτῶν. Εἰμπορεῖ τοῦτο νὰ φανῇ παράδοξον, διότι ἡ μετάθεσις τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔπρεπε νὰ εὐκολύνῃ, καθὼς τὴν ἐπιμιξίαν ἐν γένει, παρομοίως καὶ τὰς γεωγραφικὰς γνώσεις.

Ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν Ποντικὴν ἰδιαιτέρως σημειωτέον, ὅτι αὕτη ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 4 ἑκατονταετηρίδος ἐγένεν ὡς στάδιόν τι τῶν ἀναριθμήτων ἀγρίων φυλῶν, αἱ ὁποῖαι, ἐλθοῦσαι ἐκ τῆς Ἀσίας, ἔδραμον πρὸς τὴν δύσιν· αἱ εἰσβολαὶ τῶν Γότθων, τῶν Οὐγγων, τῶν Ἀβάρων διεδέχοντο ἀλλήλας· ἡ μεγίστη ἐπιθυμία τῶν βαρβάρων τούτων ἦτο ἡ καταστροφή πόλεων καὶ ἀγρῶν· ὥστε κατήντησε παροιμία, ὅτι ὅπου ὁ ἵππος τοῦ δεινοῦ Ἀττίλα ἐκτύπησε τὴν γῆν, δὲν ἀνεβλάστησε μετὰ ταῦτα χόρτος.

Ἡ πτῶσις τῶν Ἑλληνίδων ἀποικιῶν, ὅσαι κείμεναι εἰς τὰ πεδία οὐδένα εἶχον ἄλλον προμαχῶνα εἰμὴ τοὺς ποταμοὺς, ἦτο τότε ἄφευκτος· περὶ τὰ τέλη τῆς ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος, ὅτε ἔγραφον ὁ Προκόπιος καὶ ὁ Ἀγαθίας, ἅπαντα τὰ μεταξὺ τοῦ Βορυσθένους καὶ τοῦ Ἰστροῦ — ὅπου ἀκόμη ὁ Ἀώνυμος περίπλους καταριθμεῖ 12 ἐμπορία — βάρβαροι κατεῖχον· ἐν δὲ τῇ δεκάτῃ, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει τὴν Μεσημβρίαν ὡς τὴν πρώτην Ἑλληνίδα πόλιν, τὴν ὁποίαν ἀπαντᾷ τις, πρὸς δύσιν ἐκπλέων ἀπὸ τοῦ Βορυσθένους!

Μ' ὅλα ταῦτα, τὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐταράχθησαν διὰ παντός, ἀλλὰ, ὡς θέλομεν φανερώσει μετέπειτα, ὑπελπίοντο ἀκόμη καί τινα καταφύγιά των εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη. Ἐπὶ τοῦ παρόντος σημειοῦμεν μόνον, ὅτι τὰ περὶ τὴν ἐμπορίαν καὶ ἡ

φιλική πρὸς τοὺς ἀλλοδαποὺς ἐπιμιξία ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνεζωογονήθησαν, καθ' ὅσον τὰ ὀρμητικὰ νομαδικὰ στίφη διεσκορπίσθησαν καὶ ἄλλα τινὰ ἔθνη ὁπωσοῦν ἡμερώτερα, ὄντα πρότερον δοῦλα, ἐλευθερώθησαν. Πρὸ πάντων δὲ οἱ Χαζάροι καὶ οἱ Σλάβοι ἀπαιτοῦν ἐνταῦθα τὴν προσοχὴν μας.

Οἱ μὲν Χαζάροι, δεσπόζοντες, μετὰ τοὺς Ἀβάρας, ὅλων τῶν παρὰ τῇ θαλάσῃ, ἀπὸ τοῦ Βόλγα μέχρι τοῦ Τύρου ποταμοῦ, χωρῶν, σχεδὸν πάντοτε διέκειντο φιλικῶς πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς. Εἰς πολλοὺς τῶν βασιλέων ἔδωκαν βοήθειαν καὶ ἄσυλον. Ἐλάβον ἀπὸ τὸν Θεόφιλον ἀρχιτέκτονας Ἑλλήνας, οἵτινες κατεσκεύασαν καὶ ὠχύρωσαν τὴν μητρόπολιν των, δηλαδή τὸ Σάρχελ, ἐπὶ τοῦ Τανάϊδος. Τὸ πρὶν δὲ Ἰουδαῖοι ὄντες, τότε κατηχήθησαν ὑπὸ διδασκάλων Ἑλλήνων τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ ἀπέλυσαν ὅλους τοὺς Ῥωμαίους αἰχμαλώτους των.

Σλαβικαί τινες δὲ φυλαὶ ἀπαντῶνται πρῶτον εἰς τὸν ἕκτον αἰῶνα ἐπὶ τῷ Πόντῳ, ἔχουσαι ἤδη πόλεις, οἷον τὸ Βιέλγοροδ⁴ καὶ ἄλλαι κατώκησαν οὐ μακρὰν τὸ ἐπίσημον Κιόβι παρὰ τῷ ἄνω Βορυσθένει. Ὡς πρὸς ταύτας, εἶνε τὰ μάλιστα ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι τὰ τοπικὰ ἔθνη καὶ ἔθιμά των δὲν ἀναλογοῦσι μὲ τὴν ἀγριότητα, ἢ ὁποία χαρακτηρίζει τὰς κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐπιχειρήσεις των. Θεωροῦντες δὲ τὰ σπουδαιότατα πολεμικὰ συμβεβηκότα ὡς γνωστὰ ἐκ τῆς γενικῆς ἱστορίας, θέλομεν μόνον εἶπει τινὰ περὶ τῶν εἰρηνικῶν σχέσεων, αἵτινες ἔκπαλαι ἤνωσαν καὶ ἄχρι τοῦδε συνδέουσι τὰ συμφέροντα ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν τούτων.

Τὸ μέσον τῆς συγκοινωνίας ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων ἦτο, καθὼς εἵπομεν ἄνωτέρω, ἡ ἐμπορία καὶ ὁ πολιτισμός. Ὅτι δὲ οἱ παλαιοὶ Ῥῶσσοι — ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἤδη ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει — δὲν παρῆλθαν τὰς προσφερομένας αὐτοῖς ὠφελείας, τοῦτο μᾶς πληροφοροῦσιν αἱ πρῶται δύο συνθήκαί των μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς. Αὗται αἱ συνθήκαι διατηροῦνται εἰς τὸν Νέστορα, 1) καὶ διὰ

4) Νέστωρ, Χρονικά τῶν Ῥώστων, Κεφ. 8. Ἰδε καὶ τὴν Κ α ρ α μ

τὸν σκοπὸν μας εἶνε ἀναγκαῖον νὰ ἀναφέρωμεν τινὰς αὐτῶν περικοπὰς.

Ἡ μὲν ἀρχαιοτέρα, ἀπὸ τοῦ ἔτους 906, ἀρχίζει οὕτως. « Ἡ πρώτη λέξις ἔστω, διαλλαγή με Σᾶς, Ἑλληνες ἄς ἀγαπῶμεν ἀλλήλους ἀπὸ καρδίας ». Ἐπειτα διατάσσεται ἐν μὲν τῷ ἄρθρῳ 6. » Ἐὰν πλοῖον Ἑλληνικὸν ὑπὸ τῆς θυέλλης ῥίπτεται πρὸς ξένην ἀκτὴν, ὅπου ἡμεῖς Ῥῶσσοι διατρίβομεν, χρεωστοῦμεν νὰ τὸ προφυλάξωμεν, νὰ τὸ ἀποπέμψωμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ τὸ ὁδηγήσωμεν πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς κινδύνου ἕως ὅτου ἀσφαλισθῇ. Ἐὰν δὲ, ἕνεκα ὁποιουδήποτε κωλύματος, δὲν δυνηθῇ νὰ ἀποπλεύσῃ εὐτυχῶς εἰς τὸν τόπον του, θέλομεν βοηθήσει τὸ πλήρωμα, ὅπως φθάσει εἰς τὸν πλησιέστερον Ῥωσικὸν λιμένα. Τὰ δὲ φορτία καὶ πᾶν ὅ,τι ἐν τῷ πλοίῳ ἐνυπάρχει, θέλουν πωληθῇ ἄνευ δυσκολίας. Καὶ ὅταν εἴτε οἱ πρίσβεις μας ἔρχονται πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα, εἴτε ἄλλοι τινὲς ἡμῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ἀγοράσωσί τι, ὀφείλουσι νὰ μετακομίσωσι τὸ πλοῖον χωρὶς ἀπάτης καὶ νὰ ἐγχειρίσωσι τὸ προῖδὸν τῆς πωλήσεως. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον χρεωστοῦσι καὶ οἱ Ἑλληνες νὰ φροντίζωσι περὶ Ῥωσικῶν πλοίων. » — Ἐν δὲ τῷ 7 ἄρθρῳ διαλαμβάνεται. » Ἐὰν Ῥῶσσος ὡς δοῦλος πωληθεὶς εὐρίσκεται ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἢ Ἑλλήν ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ, πρέπει νὰ λυτρωθῇ, καταβαλλομένου τοῦ τιμήματος τοῦ πληρωθέντος διὰ τὴν ἀγοράν του. Ὡσαύτως καὶ οἱ αἰχμάλωτοι πρέπει νὰ ἐξαποσταλῶσιν οἵκαδε. »

Ἡ δὲ νεωτέρα, ἀπὸ τοῦ ἔτους 945, συνθήκη περιέχει τὰς αὐτὰς ὁμολογίας ἀκριβέστερα προσδιωρισμένας, οἷον ἐν τῷ ἄρθρῳ 6. • Ὅταν Ῥῶσσος ἀπαγάγῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Ἑλληνας ὡς ἀνδράποδα, θὰ λάβῃ διὰ μὲν νεανίαν ἢ καλὴν νεάνίδα 10

ζῆνον (Ἱστορ. τοῦ Ῥωσικοῦ Κράτους, Τομ. I. σελ. 440—443. 423—426), ὅστις εὐλόγως φρονεῖ, ὅτι αἱ συνθήκαι αὗται ἦσαν γεγραμμέναι καὶ Ἑλληνιστὶ καὶ Σλαβιστὶ, μολονότι δὲν σώζεται εἰμὴ τὸ Σλαβικὸν μόνον κείμενον. Μὴ ἔχων ἀνὰ χεῖρας τὴν Ῥωσικὴν ἐκδοσιν τῆς Καραμζίνου ἱστορίας, ἀναφέρω αὐτὴν κατὰ τὴν Γερμανικὴν μετάφρασιν.

8 Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ. ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ΤΑΥΡΙΚΗ.

σολδία, διὰ ἄνδρα 8, διὰ γέροντα ἢ παιδίον 5. » Ἔτι δὲ καὶ νέας τινὰς διατάξεις ὡς ἐν τῷ ἄρθρῳ 11. » Ἑλλήν ἐν Ῥωσσίᾳ πράξας κακούργημα, δὲν πρέπει νὰ καταδικασθῇ ὑπὸ τοῦ Ῥωστικοῦ Ἡγεμόνος, ἀλλὰ νὰ σταλῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως ἐκεῖσε τιμωρηθῇ. »

Οὐ πολλῶ δ' ὕστερον αἱ ἀμοιβαῖαι σχέσεις τῶν δύο ἐθνῶν ἀπέβησαν ἐτι σημαντικώτεραι. Λέγετο, ὅτι ἤδη ὁ Πατριάρχης Φώτιος εἶχε στείλει κήρυκας τοῦ Θείου λόγου εἰς τὸ Κιόβι· εἶναι τοῦλάχιστον βέβαιον, ὅτι ὑπῆρξαν ἐν τῷ χρόνῳ αὐτοῦ χριστιανοὶ εἰς τὴν πόλιν ταύτην, καὶ κληρὸς Ἑλληνικὸς μὲ τινα ἐπίρροήν. 2). Ἡ δὲ νέα θρησκεία, ἀφοῦ εἰσῆχθη ὡς πίστις πάνδημος ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κναΐσου Βλαδιμίρου, ἔγινεν ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος ὅλων τῶν μεταγενεστέρων σχέσεων μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥώσων. Τὸ ὑπόμνημά μας στρέφεται ἤδη καὶ δι' ἄλλους λόγους εἰς τὸ θέατρον τοῦ εἰρημένου συμβεβηκότος.

Χερσόνησός τις, ὑπὸ τῶν παλαιῶν καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος παραβαλλομένη τῇ Πελοποννήσῳ, ἐκτείνεται ἀπὸ βορρᾶ εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον, διαιροῦσα αὐτὸν, τρόπον τινά, εἰς δύο πελάγη. Ὠνόμασαν αὐτὴν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς διαφόρως, οἱ μὲν πρόγονοι τῶν Ἑλλήνων *Κιμμερίαν* ἢ *Ταυρικὴν*· ἄλλοι δὲ ἄλλως πως, οἷον *Χαζαρίαν*, *Σουγδαίαν*, *Ισολαν* τοῦ *Καφρᾶ*, *Κρίμιον*· καὶ ἐπομένως, ἐάν, κατὰ τὴν παροιμίαν τῶν Φιλλανδῶν, « τὰ καλὰ τέκνα πολυώνυμά εἰσι », πρέπει νὰ ᾔηται χώρα καλλίστη. Εἰς μὲν τὰ ἀρκτῶα καὶ ἀνατολικά εἶνε ὁμοία μὲ τὴν πέραν τοῦ ἰσθμοῦ ξηρὰν, δηλαδή εὐγαιος πεδιάς, » σίτω δὲ καὶ σφόδρα εὐτυχής, » ὡς λέγει ὁ Στράβων· τὰ δὲ νότιά της, ἂν καὶ ὄρεινὰ, ἔχουν ὅμως πρὸς τὴν θάλασσαν ὠραιότατας κοιλάδας, ὅπου βλαστάνουσιν ὅλα τῶν θερμῶν κλιμάτων τὰ προϊόντα. Ἴδου καὶ ὁ τόπος 3) τοῦ αἵματοφύρτου ναοῦ τῆς Ταυρικῆς Ἀρτέμιδος

2) Καραμζῖνος, I, 97. 136.

3) Παράβ. κατωτέρω τὴν σημείωσιν 73 τῆς παρούσης διατριβῆς.

καὶ ὁ τοῦ τραγικοῦ μεταξὺ Ὀρέστου καὶ Πυλάδου ἀγῶνος!

Εἰς ταύτην τὴν ὑπὸ τῆς φύσεως πλουσίως στολισμένην γῆν Ἕλληνες ἑκπαλαὶ κατώκησαν. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἐνταῦθα πόλεων αὐτῶν, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς τοὺς περίπλους καὶ τὰς γεωγραφίας τῶν ἀρχαίων, ἦσαν πρὸ πάντων ἀξιόλογοι, ἡ Χερσόνησος ἡ Χερσῶν (ἰδρυμένη οὐ μακρὰν πρὸς δύσιν ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἀνάσσαν τοῦ Πόντου, τὴν Σεβαστούπολιν, τῶν Ῥώσων κτίσμα) ἡ Θεοδοσία, τὴν ὁποίαν ἐπαινεῖ ὁ Δημοσθένης, καὶ τὸ Παρτικάπαιον ἡ Βόσπορος, ἡ τοῦ Μιθριδάτου, πρωτεύουσα ἐπὶ τῷ πορθμῷ τῆς Μαιώτιδος 4).

Φαίνεται δὲ καὶ ἡ ἐξαιρέτως σοβαρὰ τοποθεσία τῆς Ταυρίδος φύσει διαθέτουσα τὸν ἀνθρώπινον νοῦν εἰς σπουδαίας καὶ ἐμβριθεῖς σκέψεις, διότι τὸ Θεῖον Εὐαγγέλιον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐκεῖ ἐθριάμβευσε. Κατὰ τὰ ἱερὰ Συναξάρια, ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων, ὁ ἅγιος Ἀνδρέας, ἐλθὼν ἀπὸ Σινώπης εἰς τὴν χερσόνησον, πρῶτος ἐκήρυξε τὸν Κύριον. Τὸ ἔργον τοῦ ἐξηκολούθησεν ὁ ἅγιος Κλήμης, ὅστις, ὑπὸ τοῦ Τραϊανοῦ ἐξορισθεὶς εἰς τὴν Ταυρικὴν, αὐτόθι ἔκτισεν ἐβδομήκοντα πέντε ἐκκλησίας. Μετὰ ταῦτα βλέπομεν τὸ πλῆθος τῶν ναῶν πανταχοῦ εἰς τὴν χώραν ταύτην τόσον αὐξάνον, ὥστε θαῦμα εἶνε σχεδὸν διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ῥαθυμοτέραν γενεάν μας. Ὁμοῦ δὲ ἀναφαίνεται τακτικὸς κλῆρος, ἐξαρτώμενος ἀπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριάρχου. Ὁ Κωδῆνος μνημονεύει ἐντὸς τῆς Ταυρίδος, ἥδη εἰς τὸν ἑννατον αἰῶνα, τεσσάρων ἀρχιεπισκοπῶν, τῆς Χερσῶνος, Βοσπόρου, Σουγδαίας καὶ Γ'οιθίας, αἵτινες μετέπειτα προεβιδάσθησαν εἰς τάξιν μητροπόλεων. Πόσαι δ' ὑπ' αὐτὰς ὑπετάσσοντο ἐκκλησίαι, δύναται τις νὰ συμπεράνη,

4) Τῶν πόλεων ταύτων ἔχομεν ἰδίᾳς περιγραφάς, τῆς μὲν Χερσῶνος ὑπὸ Καϊνίου, τοῦ δὲ Βοσπόρου ὑπὸ Ἀσχικίου, καὶ τῆς Θεοδοσίας ὑπὸ Δομβροσκίου. Παρὰ Πορφυρογεννήτῳ ὁλόκληρον τὸ Κεφ. 53 τῆς πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν συγγραφῆς περιέχει «Ἱστορίαν Κάστρου Χερσῶνος», ὡςζύτως τὸ Κεφ. 12 τοῦ 2ου βιβλίου «Περὶ Θεμάτων.»

ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν μελέτην 5) τοῦ Ῥωσικοῦ ἀρχιερέως Γαβριήλ, τὴν ἀπαριθμοῦσαν εἰς ἓν μικρότατον τμήμα τῆς χερσονήσου ταύτης ὑπὲρ τὰς πεντήκοντα ἄχρι τοῦδε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον διασωζομέναις, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ συνήθη ὀνόματα τόπων, τὰ περιλαμβάνοντα τὰς λέξεις *Κλησί* (= ἐκκλησία) καὶ *Ἄγι* (= ἅγιος). Ἄλλ' ὅμως ὅστις ἐπιθυμεῖ ἀκριβεστέρας περὶ τῆς ἱερατικῆς διοικήσεως τῶν Ταυρικῶν Ἑλλήνων καὶ περὶ τῶν προέδρων των εἰδήσεις, αὐτὸν παραπέμπομεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τοῦ Λεκκίένου καὶ λοιπῶν. Διὰ τὸ προκείμενον θέμα μας εἶνε ἀρκετὸν νὰ φανερώσωμεν, ὅτι ἤδη εἰς τὴν ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα ἡγεμῶν τις Ῥώσος ἀπὸ τὸν διάσημον τῆς Σουγδαίας ἐπίσκοπον, τὸν ἅγιον Στέφανον, ἐμυήθη τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, καὶ ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς δεκάτης τὸ πανηγυρικὸν τοῦ προειρημένου Βλαδιμίρου ἐν Χερσῶνι βάπτισμα ἐγένεν ὡς σύνθημα πάνδημον τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ λαοῦ του εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν 6).

Ἰνα ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὰ κοσμικὰ καὶ πολιτικὰ συμβάντα τῶν ἐν τοῖς Ποντικοῖς Ἑλληνικῶν ἰδρυμάτων, τὰ μὲν μεταξὺ τοῦ Βορυσθένους καὶ Δανουβίου, ὡς ἴδομεν ἄνωτέρω, ἠφανίσθησαν ἐν καιρῷ τῆς μεγάλης τῶν ἐθνῶν μετοικεσίας. Ἄλλ' οἱ κάτοικοί των, ἂν ἐξαιρέσης τοὺς ἐν ταῖς μάχαις εἴτε πεσόντας εἴτε ὑπὸ τῶν πολεμίων ζωγρηθέντας, ποῦ ἐδραπέτευσαν; Παρατηροῦντες τὴν γενικὴν ἀνωμαλίαν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς Βυζαντινὰς ἀρχάς, δὲν δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι ἐπέστρεψαν εἰς τὰς κυρίως μητροπόλεις των, ῥίπτοντες ἐχυτοὺς ἀπὸ τῆς Σκύλλης εἰς τὴν Χάρυδιν. Πολὺ πιθανώτερον εἶνε, ὅτι

5) Ἐν τοῖς Ὑπομνήμασι τῆς ἐν Ὀδησσῷ Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας.

6) Τῶν συμβάντων τούτων μνημονεύουσιν ἀκριβεστάτα οἱ Ῥῶσοι ἱστοριογράφοι, Καραμζῆνος καὶ Πογοδῆνους, κατὰ τὰ Σλαβικὰ μάλιστα Χρονικά, διότι αἱ διηγήσεις τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων εἶνε ἐλλιπέσταται.

κατέφυγον εἰς τοὺς ἀδελφούς των, εἰς τὴν γείτονα Ταυρικὴν, πρὸ πάντων εἰς τὰ ὀρεινά της, καὶ ὅτι ἀπὸ ταύτης μάλιστα τῆς ἐποχῆς παράγεται τὸ σημαντικὸν τὰς χερσονήσου, ἐν τῷ ποιήματι τοῦ Μανουσῆ, ἐπίθετον τῆς πολυανθρώπου. Τοῦτο ἐπάναγκες προὔπεθέσαμεν διὰ νὰ ἐννοήσωμεν, πόθεν τὸ μέγα πλῆθος τῶν Ἑλλήνων, τὸ ὅποῖον θέλομεν εὔρει κατωτέρω εἰς τὴν χώραν ταύτην.

Πολλαὶ περιστάσεις συνήργησαν, ὥστε ἡ Ταυρικὴ νὰ μὴ βλαφθῇ τόσον καίριως ὅσον τὰ πέραν τοῦ ἰσθμοῦ ἀπὸ τὰς ἐχθρικὰς κινήσεις τῶν βαρβάρων. Πρῶτον μὲν ἡ θέσις αὐτῆς μὴ οὔσα ἐπὶ τῆς εὐθείας ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς τὴν Εὐρώπην ὁδοῦ. Δεύτερον, δὲν ἦτον ἐπίσης χρήσιμος τοῖς νομᾶσιν ὡς ἡ Ῥωσσιστὶ οὔτ. λ. ἄνω Στέππα, ἥτις, κατὰ τὴν ὀρθὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἡροδότου, • ἐοῦσα πεδιάς ποιῶδης τε καὶ εὐδρὸς ἐστι. • Προστούτοις τὸ μεσημβρινὸν μέρος της, ὅπου οἱ Ἕλληνες ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐσγκεντρώθησαν, εἶνε φύσει ὡς ὀχύρωμά τι, μὲ ἀσφαλεῖς κευθμῶνας εἰς πυκνὰ δάση καὶ εἰς δυσβάτους βράχους καὶ σπήλαια. Τελευταῖον δὲ, καὶ τὸ οὐσιωδέστερον, οἱ Ἕλληνες ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ τὸ καταστήσωσι διὰ τέχνης ἔτι ἀπροσβλήτοτερον. Αἱ πόλεις ἔκπαλαι ἦσαν περιτειχισμέναι καὶ εἶχον ἀκροπόλεις. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ἀγροὺς, ὡς θέλει ἀποδειχθῇ ἀμέσως, πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν χωρικῶν κατεσκεύασαν ἐρύματα.

Ὁ ἐν Πετροπόλει Ἀκαδημαϊκὸς Κεππένιος ἐξέδωκε περιέρ-
γους τινὰς περὶ τῆς Ταυρικῆς παραλίας συλλογὰς καὶ ἐρεῦνας. 7)
Ἀκολουθήσας καὶ περιγράψας τὰ ἔχνη τῶν αὐτόθι παλαιοτέρων
ιδρύσεων, εὔρε συστηματικὴν τινὰ καὶ συνεχῇ σειρὰν τείχων,
τάφρων, προμαχόνων, περιβόλων, πύργων, περιλαμβάνουσαν ἐν-
τὸς αὐτῆς τὰς ἐκκλησίας. Ταύτην δὲ τὴν σειρὰν τῶν ὀχυρωμάτων,
ἥτις περιεζώννυε τὰ ὄρη καὶ πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης καὶ πρὸς
τὴν Στέππαν, ἤρχισεν ἀναμφιβόλως νὰ συμπληροῖ ὁ Ἰουστινιανὸς
ὁ πρῶτος διὰ συζεύξεως τῶν προτέρων φρουρίων, ὅσα κατὰ τὸν

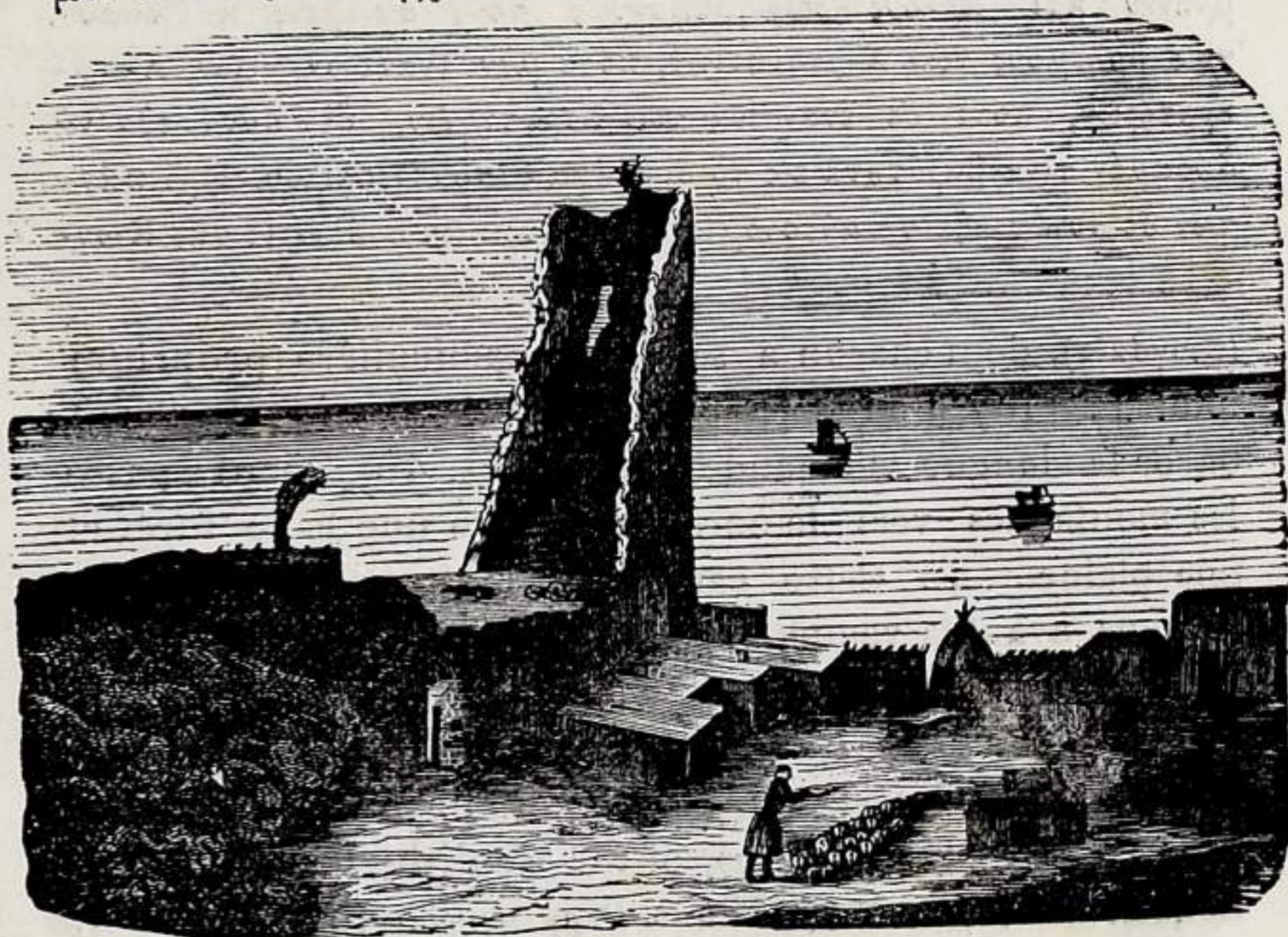
7) Ὑπὸ τὸν Ῥωσικὸν τίτλον Κρύμσκιη Σβόρνυκ. Πετροπόλει 1837.

Στράβωνα ἀνήγειρε ὁ Σκίλουρος καὶ ἄλλοι. Διότι λέγει ὁ Προκόπιος ἐν τοῖς περὶ τῶν κτισμάτων αὐτοῦ, ὅτι ἀνεκαίνισε τὰ σεσαθρωμένα τῆς Χερσῶνος καὶ τοῦ Βοσπόρου τεῖχη, ὠκοδόμησε τὰ ἐν τῷ Ἀλούστῳ καὶ ἐν τοῖς Γορζουβίταις (νῦν δὲ Γούρσουφ) φρούρια, καὶ ἐκλείσε μακροῖς τειχίσμασι τὰς εἰσόδους εἰς τὸν ἐπιθαλάσσιον τόπον Δόρυ 8), ὅπου ἔζων ἀκόμη τρεῖς χιλιάδες Γότθοι, Ῥωμαίων σύμμαχοι. Σημειοῖ μὲν συγχρόνως, ὅτι οἱ ἐνταῦθα Γότθοι δὲν ἀνείχοντο μήτε πόλεις, μήτε φρούρια, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἐννάτου αἰῶνος γράψας Νικηφόρος ὀνομάζει αὐτὸ τὸ Δόρυ, αφρούριον, κείμενον πρὸς τῇ Γοθικῇ, φαίνεται, ὅτι οἱ Γότθοι τότε ἤδη μετέβαλον τὰ ἔθιμά των. Εἰς δὲ τὴν δεκάτην ἑκατονταετηρίδα ὁ Πορφυρογέννητος, καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν συγγραφῇ καὶ ἀλλαχοῦ, συχνάκις ἀναφέρει τὰ λεγόμενα *Κλήματα* ἢ ἥτοι *Κάστρα τῶν Κλημάτων* μεταξὺ Χερσῶνος καὶ Βοσπόρου. Ὡσαύτως ἄλλος τις σύγχρονος, ἀνώνυμος μὲν, στρατηγὸς δὲ τῆς Χερσῶνος, τοῦ ὁποίου τεμάχια μάζῃ μετὸν Λέοντα Διάκονον πρῶτον ἐδημοσιεύθησαν δαπάνῃ τοῦ Ῥωσικοῦ Κόμητος Ρουμεντσοβίου ὑπὸ Ἀσενίου, μνημονεύει τῶν *Κλημάτων*. Ἄν καὶ δὲν γνωρίζω τὴν τότε ἰδιαιτέραν σημασίαν τῆς λέξεως ταύτης, δὲν ἀμφιβάλλω ὅμως, ὅτι ἐννοεῖ εἶδος τι χωρίων ὀχυρῶν, ὅπου ἐβλάστανον ἀμπελῶνες, τὰ οὐπιώδη καὶ εἰς ἡμᾶς προΐοντα τῆς Ταυρικῆς παραλίας. Ταῦτα τῶν Ταυροελλήνων τὰ ὀχυρώματα διήγειραν ἤδη εἰς τὸν Μεσαιῶνα τὴν προσοχὴν καὶ τῶν ἀλλοδαπῶν, διότι περὶ τὰ μέσα τῆς δεκάτης τρίτης ἑκατονταετηρίδος ὁ Γαλλικὸς πρὸς τοὺς Τατάρους ἀπόστολος Ῥουβρίκιος κατηρίθμησεν ὅχι ὀλιγώτερα τῶν τεσσαράκοντα 9), μόνον ἀπὸ Χερσῶνος μέχρι Σουγδαίας, δηλαδή εἰς διάστημα μόλις ἑκατὸν εἴκοσι χιλιομέτρων. Καὶ οὗτος

8) Ἴδ. κατωτέρω τὰς σημ. 40. 44. 32.

9) Il y a de grands promontoires ou caps sur cette mer depuis Kersona jusques aux embouchures du Tanaïs

ὁ ἀριθμὸς, μολονότι μέγας, ὅμως δὲν εἶνε ὑπερβολικὸς, διότι ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ μέχρι τοῦδε μᾶλλον ἢ ἥττον διασωθέντα ἐρείπια. Ὅποῖαι δὲ καὶ πόσαι ἦσαν αἱ κῶμαι αἱ προφυλαττόμεναι διὰ τῶν ἐρεισμάτων αὐτῶν, τούτου εἶνε τεκμήριον ὅχι μόνον ἡ ἀπόφανσις τοῦ ἀνωνύμου στρατηγοῦ, ὅτι ἐρημώθησάν ποτε ὑπὸ τῶν βαρβάρων (τῶν Πατζινακιτῶν;)· πόλεις μὲν πλείους ἢ δέκα, κῶμαι δὲ οὐκ ἐλάττους πεντακοσίων, ἀλλὰ καὶ αἱ σήμερον ἀκόμη ἀνεξάλειπτοι ὀνομασίαι τόπων, περιωπῶν μὲν ὡς Βίγλα, Κάστρα, Καστέλλα, κλεισούρων δὲ Λάπαθον, Λιμένα, Πελέκι, Πόρτα κ.λ. καὶ χωρίων Ἀλουστον, Ἀμπελάχι, Βρύσις, Γράμματα, Καφφᾶς, Κήπια, Λαμπάδα, Λάσπη, Μάρμαρα, Φόρος καὶ ἀναρίθμων ἄλλων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπαντῶμεν τινὰ εἰς τὴν ἀρχαιότητα.

Ἀλουστον

et environ quarante châteaux entre Kersona et Soldaia

Τοιοιυτοτρόπως ἡσφαλισμένοι οἱ Ταυρικοὶ Ἕλληνες διήγαγον βίον ἰδιόρρυθμον, πολιτευόμενοι δημοκρατικῶς πως. Ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία δικαιοματικῶς, βέβαια, ἀνῆκεν εἰς τοὺς Αὐτοκράτορας τοὺς Βυζαντινοὺς, ἐξ ὧν τινὲς καὶ διέτρισον ἐνίστε ἐκεῖσε, ἀλλ' ἀφοῦ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἀπέλυσε παντὸς φόρου τὴν Χερσῶνα, ἥτις μετέπειτα πολὺν καιρὸν ἐθεωρήθη ὡς ἡ πρωτεύουσα τῆς Ταυρικῆς καὶ ἀπετέλεσεν ἴδιον θέμα, ἔχουσα ἰδίους ἄρχοντας, ὀνόματι Πρωτεύοντας, οἱ διάδοχοί του ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λόγῳ μᾶλλον ἢ ἔργῳ ἐκυρίευσον τῶν ἐνταῦθα. Εἶνε ἀληθές, ὅτι κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον ὁ Θεόφιλος ὥρισε « τὸν Πρωτεύοντα καὶ πάντας ὑπῆκειν τῷ Βασιλικῷ Στρατηγῷ, », ἀλλὰ ἀναγινώσκοντες τὸν Κωνσταντῖνον Μανασσῆν, τὸν Λέοντα Γραμματικόν, τὸν Σίμωνα Μάγιστρον, τὸν Κεδρηνόν, τὴν Ἄνναν Κομνηνὴν καὶ ἄλλους περιγράφοντας τοὺς συνεχεῖς καὶ εὐτυχεῖς πολέμους τῶν Χερσονησίων, ποτὲ μὲν ἐναντίον τῶν Αὐτοκρατόρων, ποτὲ δὲ ἐναντίον τῶν Στρατηγῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ δώσωμέν τινα βαρύτητα εἰς τὸ διάταγμα τοῦ Θεοφίλου. Πρὸ πάντων δὲ συνέπραξε τῇ αὐτονομίᾳ τῶν Ταυρικῶν ἡ ἄλωσις τῆς Κων-

(Σουγδαίτα), dont chacun a sa langue particulière (proprium idioma). Il y a aussi plusieurs Goths, qui retiennent encor la langue Allemande (ἴδε τὴν σημ. 46), Aiant passé les montagnes vers le nord, on trouve une belle forêt et une plaine. . . . Cette campagne étoit habitée par les Comans, avant la venuë des Tartares, et ils contraignoient toutes les villes sùs-dites, châteaux et villages de leur païer tribut. Ἡ περιήγησις τοῦ Ρουβρικού ἐξεδόθη Λατινιστὶ ὑπὸ Ἀκλουίτου (Hakluyt, Collection of the early voyages, travels and discoveries, of the English nation. Ed. 2. London 1809), Γαλλιστὶ δὲ ὑπὸ Βεργερονίου (Bergeron, Recueil de divers voyages curieux faits en Tartarie etc. Leide 1729. Σελὶς 4. κτλ.).

σταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων. Ἐξ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἀναφαίνονται μεταξύ των, ὡς καὶ εἰς ἄλλας ἐπαρχίας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, αὐτεπάγγελτοι ἡγεμόνες, καλούμενοι «Ἑλληνιστὶ αὐθένται», Λατινιστὶ *Duces, Principes, Domini*, εἰς δὲ τὰ χρονικὰ τῶν Σλάβων, «Κναῖσοι», εἰς τοὺς ὁποίους θέλομεν ἐπανέλθει. Ὅτι δὲ οἱ Αὐτοκράτορες δὲν παρεχώρησαν ῥητῶς ποτὲ τὴν Ταυρικὴν, τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ διήγησις τοῦ Σκευοφύλακος Λαζάρου περὶ ἐτησίου δασμοῦ, σταλέντος ἐκ τῆς χερσονήσου τῷ ἐν Τραπεζοῦντι βασιλεῖ Ἀνδρονίκῳ Κομνηνῷ, καὶ ἔτι μᾶλλον ὁ Δούκας, γράψας ὅτι ὁ τελευταῖος Βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου, ὁ δυστυχὴς Κωνσταντῖνος, νέος ἔτι ὢν, εἶχε λάβει εἰς κλῆρον ἀπὸ τὸν πατέρα του «τὰ Ποντικὰ, τὰ πρὸς Χαζαρίαν».

Οἱ Ταυρικοὶ λοιπὸν, ἐπὶ ψιλῷ μόνον ὀνόματι ὄντες ὑπήκοοι τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπικρατείας, κατώρθωσαν παρομοίως νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀδιακόπως εἰσβάλλοντα ξένα ἔθνη. Περὶ τῶν ἐπιδρομῶν τούτων μᾶς πληροφοροῦν πρὸ πάντων οἱ Βυζαντινοὶ хроνογράφοι. Πρῶτοι μὲν οἱ Γότθοι κατέκλυσαν ὅλην τὴν Χερσόνησον περὶ τὰ τέλη τῆς 4 ἐκατονταετηρίδος, καὶ τῷ ὄντι ὑπῆρξαν οἱ ἐπικινδυνότατοι ἐχθροί. Ἀλλὰ οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν μετ' οὐ πολὺ ἀνεχώρησαν ἐκουσίως εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ δὲ ἐναπολειφθέντες, ὀλίγιστοι τὸν ἀριθμὸν, διαμείναντες εἰς τὸ εἰρημένον Δόρυ, προϊόντος τοῦ χρόνου, συνεχωνεύθησαν ἐντελῶς μὲ τοὺς Ἑλληνας 10). Καθὸ δὲ χριστιανοὶ τὴν ὁμολογίαν, ἔλαβον, ὡς καὶ οἱ Ταυροέλληνες, ἱερεῖς ἐκ τοῦ Βυζαντίου· ὅθεν μία τῶν ἀρχιεπισκοπῶν τῆς Ταυρικῆς ἐκλήθη Γοτθία, ὄνομα τὸ ὁποῖον διετηρήθη μέχρι τῆς 18 ἐκατονταετηρίδος διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ἀλλ' ὅχι διὰ τὴν πολιτικὴν ἢ ἐθνικὴν δύναμιν του 11). Τὰ ἔχνη τούτων τῶν κατα-

10) Παράβ. τὰ τῆς σημειώσεως 8.

11) Παρομοίως ἀπαντῶμεν καὶ ἓνα Λατῖνον τῆς Χερσῶνος ἐπίσκοπον ἐν τῷ ἔτει 1654, μολονότι ἡ πόλις τότεδὲν ὑπῆρχε πλέον. Ἴδε τοῦ

κτητῶν ἠκολούθησαν ἄλλοι βάρβαροι, οἵτινες κατ' ἀρχὰς δὲν διε-
 τάραξαν ἐπὶ πολὺ τοὺς ἀρχαίους κατοίκους, εὐτυχῶς ἀντιπαλαί-
 σαντας. Ὅταν οἱ Τούρκοι πρῶτον ἀνεφάνησαν, ἐπὶ τοῦ Τιβερίου,
 μὲ στόλον εἰς τὸν Πόντον πολιορκοῦντες τὴν Χερσῶνα, αὐτοὺς
 ἐνίκησαν πρῶτοι οἱ Χερσονήσιοι καὶ, ὡς φαίνεται, διεσκέδασαν
 παντελῶς, διότι ἔκτοτε ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ὁ λαὸς οὗτος ἐφοβή-
 θη τὴν Εὐρώπην. Συγχρόνως οἱ Ἀβάρες, ὁμόφυλον γένος τῶν
 Τούρκων, κατέσχον τὰς ἀρκτῶας πεδιάδας ἐπὶ τῇ θαλάσσῃ καὶ
 ἐπῖεζον τοὺς Σλάβους, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀνεχώρησαν πρὸς τὰς δυτικὰς
 χώρας, χωρὶς νὰ βλάβῃσι τὴν Ταυρικὴν. Μετὰ τούτους εἰσῆλθον
 οἱ Χαζάροι, ὑποτάξαντες δὲ καὶ ἄλλας χώρας, καὶ τὰ ὑπαιθρὰ τῆς
 Χερσονήσου, καὶ προσέτι ἐννέα Κλήματα « ἐξ ὧν » κατὰ τὸν
 Πορφυρογέννητον « πᾶσα ζωὴ καὶ ἀφθονία τῆς Χαζαρίας κατέ-
 στηκεν, » διετέλεσαν μὲν ἐπὶ πλεῖστον εἰρηνικῶς πρὸς τοὺς
 Ἕλληνας. Ἐπὶ τέλους ὅμως, τῆς προσποιητῆς φιλίας εἰς ἔχθραν
 ἐμφανῆ περιελθούσης, κατεδάμασεν αὐτοὺς Βασίλειος ὁ δεύτερος,
 σενεργείᾳ τῶν Σλάβων. Ἀλλὰ οἱ κίνδυνοι αὐξάνουσι βαθμηδόν.
 Ἀπὸ μὲν τοὺς Πατζινακίτας, οἵτινες ἐκυρίευσαν ὅλον τὸν ῥοῦν τοῦ
 Βορυσθένους, ἀπὸ τὰ πλησίον τοῦ Κιοβίου μέχρι τῆς θαλάσσης, ἂν
 καὶ δὲν εἶχον πώποτε μονίμους εἰς τὴν Ταυρικὴν ἀποικίσεις, οἱ
 Ἕλληνες ἔπαθον ἄλλως, διότι τὸ ἰδιωφελές τοῦτο ἔθνος ἐμπόδισε
 καὶ τὴν ἐμπορίαν μὲ τοὺς Ῥώσους καὶ τὴν ἀλίευσιν εἰς τὸν πο-
 ταμόν. Ὑπὸ δὲ τῶν Κωμάγων, διαδεξαμένων κατὰ τὸν 12
 αἰῶνα τοὺς Πατζινακίτας, ἠναγκάσθησαν, ὡς λέγει ὁ Ῥουβρί-
 κιος 12), ὅχι μόνον αἱ πόλεις, ἀλλὰ καὶ τὰ φρούρια καὶ αἱ κῶ-
 μι νὰ πληρώνωσι δασμὸν. Εἶνε ὅμως φανερόν, ὅτι ὅλαι αὗται
 αἱ εἰσβολαὶ δὲν εἶχον οὐσιωδεστέρας τινας συνεπείας μήτε διὰ τὰ
 ἐθνικὰ στοιχεῖα, μήτε διὰ τὴν πολιτείαν τῶν Ταυροελλήνων.
 Ἀλλὰ ἐπλησίαζον αἱ καταστρεπτικαὶ θύελλαι.

κατωτέρω, ἐν τῇ σημ. 14, ἀναφερθέντος βιβλίου τοῦ Λεκιενίου, Τόμ.
 I. σελ. 4330.

12) Ἴδε τὰ εἰς τὴν σημ. 9 ἀνήκοντα.

Τὰ ἀναρίθμητα Μογγολικο-Ταταρικά τοῦ Τζίγγις-Χάνου στίφη ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια τῆς Εὐρώπης. Ὁ ἐγγονος αὐτοῦ, Βάτου, ἐπαπειλεῖ τὴν τότε ὑπὸ πολυαρχίας ἐξησθενημένην Ῥωσσίαν. Αἱ διάφοροι ἡγεμονίαι, πᾶσαι ὁμοῦ κινδυνεύουσιν, συμμαχοῦσι μὲν πρὸς ἀλλήλας, νικῶνται δὲ κατὰ κράτος. Συνέβη τοῦτο τῷ ἔτει 1223, ἐν τῇ παρὰ τῷ ποταμῷ Κάλκα μάχῃ, ἐν χώρᾳ ὅπου, μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἑκατονταετηρίδων, θέλομεν εὖρεϊ ἀπογόνους τῶν Ταυροελλήνων 13). Ἀμέσως τότε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Ῥωσσίας ὑπετάχθη τῇ δεινῇ τοῦ Χρυσοῦ Ὀρδίου δεσποτείᾳ, καὶ ἐν τῷ ᾧμα προσδιωρίσθησαν αἱ τύχαι καὶ τῆς Ταυρικῆς.

Οἱ Τατάροι εἰσῆλθον εἰς τὴν χερσόνησον οὐχὶ μὲν ἀθρόοι καὶ διὰ μιᾶς, ἀλλὰ σποράδην, κατὰ μικρὰς συμμορίας, δυναμένας ἐν τοσοῦτῳ νὰ τρέψωσιν εἰς φυγὴν καὶ ὄλεθρον τοὺς Κωμάνους. Ἀπαντήσαντες δὲ τοὺς Ἕλληνας ἐδείξαν δισταγμὸν τινα καὶ ὀκνον· ἐξεπλάγησαν, φαίνεται, βλέποντες τὰ πολλὰ περιτειχίσματα τῶν. Κατοικοῦντες πρότερον τὰ πεδινὰ τῆς Ἀσίας, δὲν ἐγνώριζον ἀκόμη τὰ πλεονεκτήματα τῶν ὀρεινῶν καὶ παραλίων χωρῶν. Ταύτας λοιπὸν ἀφήσαντες ἐπὶ λύτροις εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἤρκεσθησαν μὲ τὴν στέππαν καὶ τὴν μεσογαίαν, κτίσαντες ἐκεῖ τὰς μητροπόλεις τῶν, πρῶτον μὲν τὸ εἰς τὰ χρονικά τῶν ἀνατολικῶν περίφημον Κρίμιον, τοῦ ὁποίου ὅλη ἡ χερσόνησος ἐγείνεν ὁμώνυμος, ἔπειτα δὲ, περὶ τὰ μέσα τῆς 15 ἑκατοντατηρίδος, τὴν Βαχτσισαράϊαν.

Εἰς τοιαύτας περιστάσεις ἄλλο τι σύγχρονον συμβᾶν ἐφάνη μᾶλλον ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ταυροελλήνων. Ἀμα ἡ Κωνσταντινούπολις ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Σταυροφέρων, ἤρχισαν καὶ ἐνοπλᾶ ἐμπορικὰ νηυτικά τῆς Βενετίας καὶ τῆς Γένοβας νὰ πλέωσι τὸν Πόντον. Ἡ ἐμπορία ἡ πάντοτε ἰδιοτελής, ἦτο ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ βάρβαρος, φέρουσα προσέτι πολεμικὴν στολήν.

Οἱ Βενετοὶ ἀπεύθυνον τὰ ἱστία τῶν εἰς τὰ ἐκατέρωθεν τοῦ στόματος τῆς Μαιώτιδος καὶ μάλιστα πρὸς τὴν κερποφῆρον ἐφάν πλευρὰν τῆς Ταυρικῆς, τὴν περὶ τὸν Βόσπορον. Ἄν ἐσώζοντο τότε ἀκόμη ἢ ὄχι αἱ κῶμαι καὶ πόλεις, ὅσας ὁ Στράβων καὶ οἱ Περίπλοι ἀνυφέρουσι μετὰ τῆς Θεοδοσίας καὶ τοῦ Παντικαπαίου, ἀγνοοῦμεν· ὑπῆρχεν ὅμως τοῦλάχιστον ἡ ἐπίσημος βασιλεύουσα

(13) Παράδ. τὸ κείμενον τῆς σημ. 69.

τοῦ Μιθριδάτου. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης γίνεται συχνάκις μνεία, ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, περὶ τοῦ Βοσπόρου, μετέπειτα δὲ πολλὰ σπανίως. Ἐξεύρομεν ὅμως, ὅτι οἱ προηγούμενοι αὐτοκράτορες, ἐπειδὴ ἡ πόλις, ὡς κειμένη εἰς τὰ τῶν βαρβάρων μεθόρια, πολλάκις ἔπαθεν ἐφόδους, ἡσφάλιζον αὐτὴν (καθὼς ἄλλοτε οἱ Μιλήσιοι καὶ οἱ Βοσποριανοὶ βασιλεῖς) διὰ ἰσχυρῶν ἐπιτειχισμάτων. Ἀναφέρονται καὶ ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου τοῦ Βιζυθιακοῦ καὶ ἄλλων, ἴδιοί τινες Ἀρχηγοί. Ἦτο δὲ ὁ Βόσπορος ἐδρὰ ἀρχιεπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν Ἑλλήνων 14) καὶ εἶχε πολλοὺς ὠραίους ναοὺς, ἐξ ὧν ὁ τοῦ ἁγίου Προδρόμου εἷς εἰσέτι ἐν χρήσει καὶ τιμῇ. Ἀποβάντων δὲ εἰς τὰ παράλια τῆς Ταυρικῆς τῶν Ἰταλῶν, ἐσυστήθη καὶ ἡ δυτικὴ ἐκκλησία καὶ ἀλλαχοῦ καὶ εἰς τὸν Βόσπορον. Ἀλλὰ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Βενετῶν εἴτε ἐν γένει κατὰ τὸν Εὐξείνιον, εἴτε ἰδίως ὡς πρὸς τὰ ἀρχαιότερα αὐτόθι καταστήματα τῶν Ἑλλήνων, ἀμοιροῦμεν κατὰ τὸ παρὸν ἀκριβεστέρων πληροφοριῶν, ἐλπίζομεν ὅμως τοιαύτας μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν ἐρευνῶν, αἵτινες νεωστὶ συνήχθησαν ὑπὸ περιηγητῶν τινῶν Ῥώσων ἀπὸ τῶν ἀρχείων τῆς Ἰταλίας. Τοῦτο δὲ εἶνε βέβαιον, ὅτι ὁ Βόσπορος, καταληφθεὶς ὑπὸ τῶν δυτικῶν, ἀπώλεσεν ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν τὴν βαρύτητά του, μέχρις οὗ βραδύτερον, ὡς θέλομεν ἶδει, ἀπροσδοκῆτως ἀναλαμβάνει αὐτὴν πάλιν, φέρων τότε τὸ Ῥωσικὸν ὄνομα Κέρτζ 15).

Αἱ τῶν Γεγνουΐτων κατὰ τῆς Ταυρικῆς πράξεις εἶνε μᾶλλον γνωσταί. Οὗτοι, ἰσχυρογνώμονες ἅμα καὶ φιλοκερδεῖς, δὲν ἐφείσθησαν οὐδὲ πανουργιῶν, οὐδ' ἐχθροπραξιῶν, ἕως ὅτου ἐσφετερίσθησαν τὸ μονοπώλιον τῆς Ποντικῆς ἐμπορίας. Κατ' ἀρχὰς συχνὰ ἠναγκασμένοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βενετῶν νὰ ὑποχωρῶσιν, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των. Περί τὰ τέλη τῆς 13 ἑκατονταετηρίδος τοὺς βλέπομεν κατέχοντας τὴν πρότερον μὲν περίφημον, ἀλλ' ἤδη ἐπὶ τοῦ Ἀωνύμου περίπλου ἐκβαρβαρωθεῖσαν καὶ ἔπειτα ὅλως ἀμνημόνευτον Θεοδοσίαν, ἣτις ἔκτοτε μετονομάζεται Καφφᾶς 16) καὶ ἔγεινε τὸ πρω-

(14) Τοὺς τῆς Βοσπορικῆς ἐκκλησίας προέδρους ἀναφέρει ὁ Λεξικόνιστος ἐν τῷ γνωστῷ πονήματί του *Oriens Christianus* T. I. σελ. 1327—1328.

(15) Παράδ. τὰ τῆς σημ. 71.

(16) Ἴσως κατὰ τὸν τόπον Καφᾶ, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Πορφυρογέννητος (ἐν τῇ πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν συγγραφῇ κεφ. 53) γενικῶς μόνον σημειοῖ, ὅτι

τόθρονον τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἐμπορεῖον, ὅθεν καὶ ἐκαλεῖτο ἡ Μικρὰ Κωνσταντινούπολις. Προστούτοις» ὀνειροπωλοῦντες, » ὡς ἐκφράζεται ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς,» τὴν τῆς ὅλης θαλάσσης ἡγεμονίαν καὶ διασφετεριζόμενοι πρῶτον τὸν Εὐξείνου Πόντον, διὰ τὰ ἐκεῖθεν κέρδη, οὐ μόνον Βυζαντίοις ἐπέταπτον, ἡγεμονικῶς ἤδη καὶ πολλῶ τῷ θράσει ῥέοντες, ἀπέχεσθαι τῆς Μαιώτιδος καὶ Ταυναΐδος, ἔτι τε Χερσῶνος καὶ ὅσα τῶν Σκυθῶν ὑπὲρ τὸν Ἰστρον παραλίας ἐστὶ χωρία περιπλέοντας ἐμπορεύεσθαι, πλὴν ἢ ὅπη ἂν ἐξ αὐτῶν τὸ ἐνδόσιμον εἴη· ἀλλὰ καὶ Βενετικούς αὐτοὺς ἐκεῖθεν ἀπήλαυνον ἐμπορίας, μελέτην ἔχοντες ὅσον οὐδέπω καὶ τριήρεσι συχναῖς τὸν αὐχένα τοῦ Πόντου συγκλείσαντες.» Τοσοῦτον ἦσαν οὗτοι κραταιοὶ ἤδη εἰς τὰ μέσα τῆς 14 ἐκατονταετηρίδος. Ἡ φυσικὴ συνέπεια τούτου, ὡς πρὸς τὴν Ταυρικὴν ἦτο ὅτι ἡ μεγάλη πόλις τῶν Ἑλλήνων, ἡ Χερσόνησος, τῆς ὁποίας ἀνωτέρω πολλάκις ἐμνημονεύσαμεν, καθ' ἑκάστην παρακμάζουσα, ἐπὶ τέλους ἔγινε πάντῃ ἀσήμαντος, ἂν καὶ διετῆρει τὴν ἐπισκοπὴν τῆς 17) καὶ ὑπῆρχε μέχρι τοῦ 16 αἰῶνος 18).

Οἱ δὲ Γεννουῖται πλησιάζουσιν ὑπὸ τὸ πρόσχημα φιλίας εἰς τοὺς Τατάρους, οἵτινες ἐν τούτοις εἶχον τόσον πληθυνθῆ εἰς τὴν Ταυρικὴν, ὥστε ἐνομίζοντο κύριδι αὐτῆς, καὶ συνομολογοῦσι κατὰ τὸ ἔτος 1380 συνθήκην, καθ' ἣν παρεδόθη αὐτοῖς ἐπὶ λόγῳ ἐπετείου μισθοῦ, ἅπασα ἡ ἀπὸ τῆς Σουγδαίας, πρὸς ἀνατολὰς, μέχρι τοῦ Σεμβάλου, πρὸς ἐσπέραν, παραλία—καλουμένη τότε Γοτθία (ἴσως ἐκ τῆς ὁμωνύμου ἐπισκοπῆς)—ὁμοῦ » μετὰ τῆς γῆς καὶ τῶν ὑδάτων καὶ παντὸς λαοῦ τῆς » 19). Συμφερώτατον μὰ τὴν

ἔκειτο μεταξὺ τοῦ Βοσπόρου καὶ τῆς Χερσῶνος. Ὁ Νικηφ. Γρηγ. (Ἰστ. Βυζαντ. βιβλ. XIII, κεφ. 42) λέγει, ὅτι Καφᾶς ἦτο ὄνομα «ἐγχώριον.»

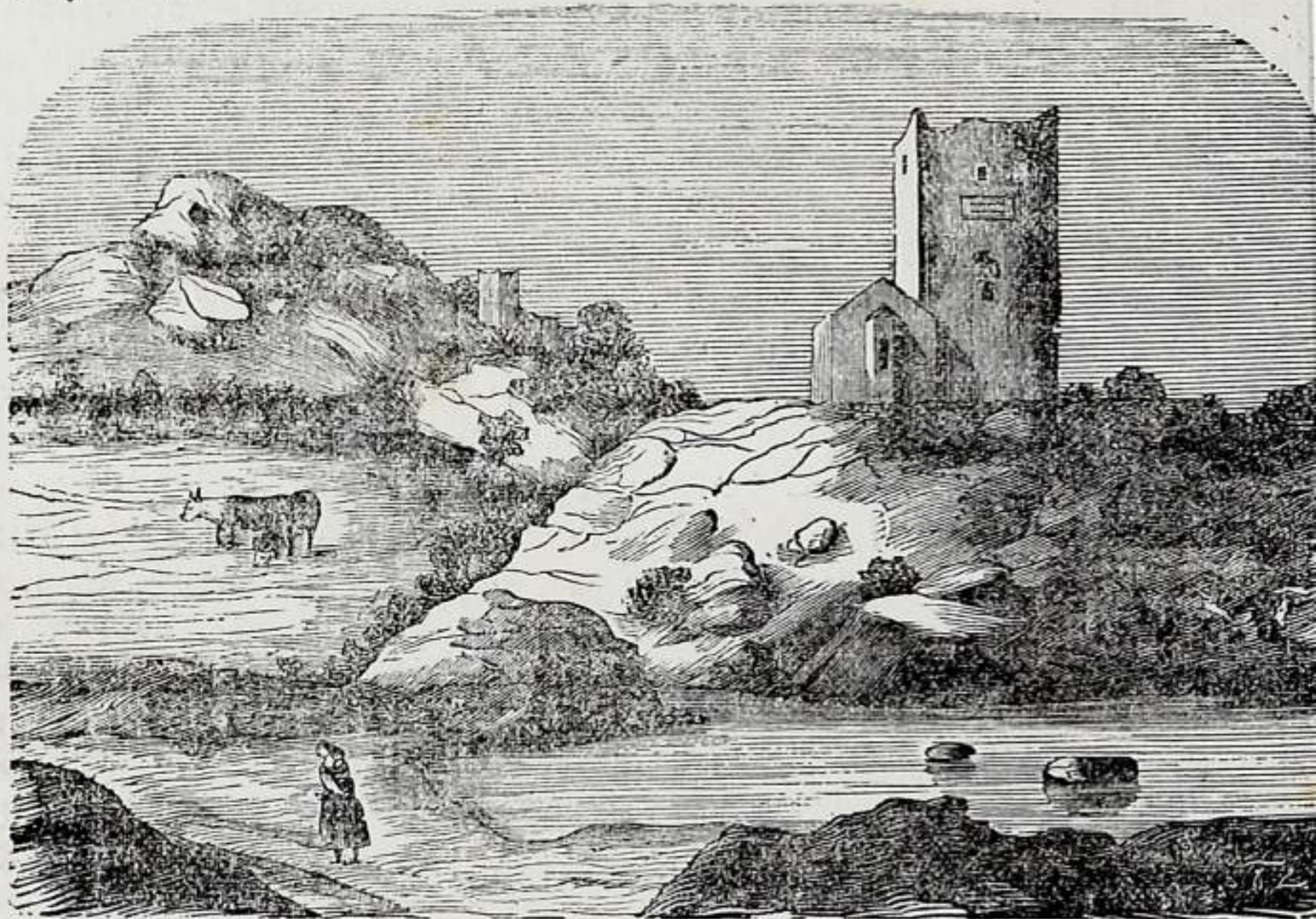
(17) Περὶ τῶν ἐνταῦθα ἐκκλησιῶν καὶ ἐπισκόπων Δεκιένιος, Τομ. I. σελ. 4329—4332.

18) Ἴδε τὴν σελ. 8 τῆς ἐν τῇ σημειώσει 22 ἀναφερθείσης περιηγήσεως τοῦ Βρονιεβσκίου.

19) Τὴν συνθήκην ταύτην ἐδημοσίευσεν ὁ Σισμόνδιος καὶ ἄλλοι τῶν περὶ τῶν Ἰταλικῶν πολιτειῶν γραφάντων· ὀρίζονται δὲ ἐν αὐτῇ καὶ τὰ ἐξῆς· *queli dixoto casay li quai eran sotemixi e rendenti a Sodaja quando lo comun* (δηλαδή ἡ Γένοβα) *pryse Sodaja—sean in la voluntay e bayria de lo comun e de lo Consore, e sean franchi da lo imperio* (τῶν Τατάρων). *Se-meieyoenti la Gotia, con li soy casay e cum lo so povo,*

ἀλήθειαν ὑπῆρξε τοῖς Τατάροις τὸ ἀντιδιδόναι ἀβέβαια κτήματα ἀντὶ βεβαίας ἀμοιβῆς! Ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς τῆς παραλίας εἶχε νὰ ὑψώσῃ φωνὴν ὡς πρὸς τὴν συνθήκην ταύτην. Οἱ δὲ Γεννοῦται ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποκριθῶσι μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας διὰ νὰ πραγματοποιήσωσι τὸ δῶρημα τῶν Τατάρων, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς Σουγδαίας.

Ἡ Σουγδαία, ἥτις σήμερον καλεῖται Σούδακ καὶ, πλὴν τινων εἰς τὰ πέριξ αὐτῆς ἐρειπίων, δὲν ἔχει ἄλλο τι ἐξαίρετον παρὰ τὸν οἶνόν της, πρότερον ἦτο πόλις ἀξιόλογος. Κεῖται δὲ ἐν κοιλάδι εὐκάρπῳ, βλεπούσῃ πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ ἦτο κατ' αὐτὴν τὴν περίοδον περὶ τῆς ὁποίας ὀμιλοῦμεν, ἡ γενικὴ ἀποθήκη πάντων τῶν διαγωγίμων ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὸ ἀνάπαλιν 20), ἀμιλλωμένη περὶ τὴν ἐμπορίαν πρὸς τὴν Χερσῶνα,

li quay sum cristiani, da lo Cembago fim in Sodala, seam de lo grande comun, e sean franchi li sovrascriti casay, lo povo cum li so y terren cum le sue aygae.

20. Ρουβρίκιος, αὐτόθι: Καρμζ. III, 470.

μέχρις οὐ ἀμρότεραι ὑπεχώρησαν τῷ Καφφᾷ 21). Ἀνῆκον τῇ πόλει ταύτῃ κῆποι, ἔχοντες δύο λευγῶν διάστημα καὶ κῶμαι οὐκ ἐλάττους τῶν δεκακτιῶ 22). Γνωρίζομεν ἤδη ὅτι ἡ Σουγδαία εἶχε καθέδραν πρῶτον μὲν ἐπισκόπων, ἐπειτα δὲ μητροπολιτῶν Ἑλλήνων 23). Αἱ ἐκκλησίαι τῆς, ὡς λέγεται, ἦσαν πλείους ἢ ἑκατὸν 24), ὁ δὲ λαὸς, κατὰ τὸν σύγχρονον Ἀραβικὸν γεωγράφον Ἀβουλφέδα, μίγμά τι παντός ἐθνους διαφόρου θρησκείας. Οἱ δ' Ἕλληνες εἶχον τὴν κυριαρχίαν τῆς πόλεως.

Καὶ δὴ καὶ ἦρχεν ἐδῶ ἀνεξάρτητός τις Ἡγεμὼν Ἕλληνα, ὀνομαζόμενος εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν Ῥώσων Στέφανος ὁ τοῦ Βασιλείου. Περὶ αὐτοῦ ὅμως δὲν ἠξεύρομεν ἄλλο εἰμὴ ὅτι, εἰς βαλόντων τῶν Γεννουΐτων, οἱ ὑπήκοοί του, ἐξασθενίσαντες ὑπὸ διχονοίας, ἀπώλεσαν τὴν πόλιν, ὅθεν ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ πρὸς τὸν Ῥωσικὸν Μεγάλον Κναῖσον Δημήτριον 25), τὸν ἐπὶ τοῦ Τανάϊδος νικητήν.

Ἡ αὐτὴ συμφορὰ κατέλαβε δι' ὁμοίαν αἰτίαν, τὸ Σέμβαλον. Ἐπειδὴ αὕτη ἡ πόλις εἰς τὸ μέλλον ἀναλαμβάνει ἰδιαιτέραν ἐπισημότητα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ῥωσσίας, 26) νο-

21) Παράβ. τὴν περὶ Χερσῶνος μονογραφίαν τοῦ Καϊνίου εἰς τὰ *Mémoires de la Société d' Archéologie et de Numismatique de S. Pétersbourg*. Vol. III.

22) Βρονιέβσκιος ἢ Λατινιστὶ Broniovius, *Descriptio Tartariae*. Lugd. Bat. 1630 p. 283. Ἴδε καὶ ἀνωτέρω τὰ ἐν τῇ σημ. 19.

23) Ἴδε τὸν Λεκιένιον I, 1229–1232. Ἀκριβέστερον γράφει περὶ τῆς ἐν Σουγδαίᾳ ἐκκλησίας ὁ Κεππένιος ἐν τῇ ἀνωτέρῳ συλλογῇ.

24) Ὁ Βρονιέβσκιος γράφει ὑπερβολικῶς, φαίνεται, aliquot centena.

25) Κατὰ τὴν πηγὴν τοῦ Κεππενίου, ἣτις εἶναι ἡ Ῥωσιστὶ οὕτω λεγομένη Μπαρχάτναϊα Κνίγα, ὅπερ σημαίνει τὸ μεταξόπτηλον βιβλίον, ὁ Στέφανος εἶχε τὴν καθέδραν του» εἴτε ἐν Σουγδαίᾳ, εἴτε ἐν Μαγκωπίῳ, εἴτε ἐν Καφφᾷ. Τὴν πρώτην ἀπόφασιν νομίζω πιθανωτέραν, ὅτι ἄλλοθεν ἠξεύρομεν, ὅτι ὁ Καφφᾶς οὐδέποτε εἶχεν Ἡγεμόνας Ἕλληνας· τὸ δὲ Μαγκώπιον, ἂν καὶ, ὡς θέλομεν ἴδει, ἔλαβε τοιούτους, ὅμως δὲν κατελήφθη, οὔτε ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ οὔτε ὕστερον ὑπὸ τῶν Γεννουΐτων. Ὁ Βρονιέβσκιος λέγει μόνον. *Superbi, discordes et desides Graeci, a Genuensibus fracti et debilitati, civitatem hancce amiserunt*.

26) Ἴδε τὴν σημ. 72.

ρίζω ἀρμόδιον νὰ προεκθέσω ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς θέσεώς της. Ὁ Εὐξείνιος Πόντος ἐμβάλλει πρὸς τῇ νοτιοδυτικῇ τοῦ Κριμίου ἄκρᾳ (τὴν ὁποίαν ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει Τραχεῖαν Χερσόνησον, μέρος οὖσαν τῆς ὅλης, καὶ πολλὰ εὐλόγως παρομοιάζει μὲ τὴν Ἀττικὴν) μεταξὺ ὑψηλῶν ὄρέων, σχηματίζων κερατοειδῆ μακρὸν κόλπον. Οὗτος εἶνε ὁ Συμβόλων λιμὴν τοῦ Στράβωνος, «καθ' ὃν μάλιστα οἱ Ταῦροι, Σκυθικὸν ἔθνος, τὰ ληστήρια συνίστανται, τοῖς καταφεύγουσιν ἐπ' αὐτὸν ἐπιχειροῦντες», μετονομασθεῖς ἤδη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν Θεοφάνους, Ἀναστασίου καὶ Κεδρηνοῦ, Σύμβολον. Ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος, πρὸς δεξιὰν τοῦ εἰσπλέοντος, ὁρῶνται μέχρις ἡμῶν ἐρείπια τειχῶν, πύργων, δεξαμενῶν κ.λ. Ἐνταῦθα ἴστατο τὸ Παλάκιον τῶν ἀρχαίων, μνήμην ἑαυτοῦ ἐγκαταλιπὸν τὸ ὄνομα *Μπαλακλάβα*, ὡς καλεῖται τὸ πολίχνιον, τὸ ὁποῖον ἐν εἵδει ἀμφιθεάτρου ὑψοῦται ἀπὸ τοῦ λιμένος πρὸς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους.

Ταύτης τῆς καλῆς καὶ αὐτοφυῶς ἀσφαλοῦς θέσεως, ἐχούσης ἐκτὸς τούτου τὰ πέραξ πολλὰ καρποφόρα, οἱ Ἕλληνες τοῦ Μεσαιῶνος πιθανῶς δὲν ἠμέλησαν, ἂν καὶ, ἀφ' ἑτέρου, ἀμφιβάλλωμεν ἂν κατεσκεύασαν ὅλα τὰ ἐνταῦθα ὀχυρώματα. Ἡ πόλις τοῦ Σεμβάλου ὑπέκειτο ἴσως, κοσμικῶς μὲν εἰς τὰ Κάστρα τῶν Κλημάτων, περὶ ὧν ἀνωτέρω ὁ λόγος, ἐκκλησιαστικῶς δὲ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Γοθθίας, ὡς καθέδρα αὐτῆς 27). Ἀπὸ δὲ τῆς μόνης πηγῆς, τὴν ὁποίαν ἔχομεν, περὶ τῆς τῶν Γεννουῦτων κατακτήσεως τοῦ φρουρίου, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς πολλὰ περιέργου διηγήσεως τοῦ Βρονιεβσκίου, τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1578 πρὸς τοὺς Τατάρους πρέσβεως τῶν Πολωνῶν, δὲν ἐξάγεται ἀρκούντως, ἂν τὸ Σέμβαλον εἶχε τότε ἴδιον Ἡγεμόνα ἢ κοινὸν μὲ ἄλλο τι φρούριον. Λέγεται μόνον γενικῶς, ὅτι ἡ φοβερὰ ἐπιμυχία τῆς κενοδοξίας, τῆς ἐριδος καὶ τῆς ἀκνηρίας ἐκώλυσε τοὺς ἐν ἐκείνῳ τῷ χρό-

27) Οἱ ἐπίσκοποι τῆς Γοθθίας ἀναφέρονται ὑπὸ Λεκιενίου I, 4240-4246· γνωρίζει δὲ μόνον 14, ὁ δὲ Κεππένιος 17. Ὁ τόπος τῆς καθέδρας τῆς Γοθθίας δὲν ἀναφέρεται· ἀλλὰ ἐπειδὴ εὐρίσκομεν ἐπισκόπους τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ Σεμβάλῳ (Λεκιένιος Τομ. III, 4109), εἰκότως ἡ αὐτὴ πόλις ἦτο διαμονὴ καὶ τῶν ἀνατολικῶν ἱερατικῶν προέδρων, καθὼς αἱ λοιπαὶ Ἑλληνικαὶ ἐπισκοπαί, ἡ Χερσῶν, ἡ Σουγδατα, ὁ Βόσπορος ὕστερον εἶχον συγχρόνως καθέδρας Ἰταλῶν ἐπισκόπων.

νω ἀρχηγούς τῶν Ταυροελλήνων νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν πόλιν, κυριευθεῖσαν διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν Γεννουΐτων 28).

Χρόνῳ δ' ὕστερον οἱ ἐν τῷ Σεμβάλῳ μέιναντες Ἕλληνες, ἐξάκφνης ἐπαναστατήσαντες, ἐκβάλλουσι τοὺς πολεμίους καὶ τὸ φρούριον παραδίδουσιν Ἀλεξίῳ τινὶ, δεσπότη τῆς πλησιοχώρου πόλεως Θεοδώρου 29). Τοῦτο συνέβη ἐν τῷ φθινοπώρῳ τοῦ ἔτους 1433, καὶ ἱστορεῖται ὑπὸ τοῦ συγχρόνου Ἰταλοῦ, τοῦ Ἰω. Στέλλα 30). Ἡ νίκη, βέβαια, δὲν διήρκεσε πολὺν καιρὸν, διότι οἱ Γεννουΐται ἤδη τῷ ἐπιόντι θέρει ἐπανελθόντες μὲ μεγάλον στόλον, ἀφήρεσαν τὸ Σέμβαλον 31). ἀλλὰ ὁ πόλεμος οὗτος μαρτυρεῖ, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ὑπέφερον μὲ ἀδιαφορίαν ἢ ἐκουσίως τὴν αὐθάδειαν τῶν ξένων, ἀν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑπείχωσι κατὰ τὰς περιστάσεις.

28) Βρονιέβσκιος, σελ. 274: Jamboldum seu Jamboli Graeci, Balacheium, quasi piscium arcem et civitatem, eam (nam in in eo loco mare piscibus ferax est) Turcae dixere. Ea in altissimo magno et saxoso monte ab Italis Genuensibus munita et habitata fuit, superbis enim et pessime tunc inter se convenientibus ac ignavis Graecorum, qui tunc eam partem Tauricae tenebant, Ducibus, ignominiose sine aliquo eorum praesidio ab iis erepta fuit. Παράβ. αὐτόθι σελ. 283. Ἡ τοῦ Βρονιέβσκιου, καὶ ἄλλως καὶ διὰ τὴν Μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τῶν Ταυροελλήνων σπουδαία περιήγησις, ἐκδοθεῖσα πρῶτον τῷ ἔτει 1595, εὑρίσκεται καὶ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Ζβαντνέροφ, (Schwandtner, Scriptt. rerum Hungaricarum. Vindob. 1766 T. I. p. 800 sqq).

29) Παράβ. κατωτέρω τὰ εἰς τὴν σημ. 40 διαλαμβάνόμενα.

30) Γράφει ὁ Στέλλας: Anno 1433 castrum Cimbaldi, quod erat de potentatu Communis Januae, operâ quorundam Graecorum Burgensium Castri illius conjuratione facta, datum est in potestatem cujusdam Nobilis de Graecorum progenie, qui vulgo Dominus de Lotodoro (lo Tedoro?) dictus est, et proprio nomine Alexius vocatus est (Muratori Scriptt. Ital. T. XVII p. 1311). Τὸ αὐτὸ διηγοῦνται καὶ ὁ Βέσκω δι Νέβιο (Annali di Genoa. 1537.) καὶ ὁ Φολιέτας (ἴδε τὴν ἐπομ. σημ.)

31) Ubertis Folietae (+ 1581) Genuensium Historiarum Lib. X. p. 567 (ἐν Grævii Thesaurus An.

Οἱ Γεννουῖται λοιπὸν, κατακτήσαντες καὶ τὸ Σέμβαλον, πραγματικῶς ἔγιναν κύριοι τῆς ὑπὸ τῶν Τατάρων παραδοθείσης εἰς αὐτοὺς περαλίας. Οἱ ἱππότες οὗτοι τοῦ λογιστικοῦ ἀβακίου ἔσαν ὁμοῦ καὶ ἱππότης τοῦ ξίφους. Ἐφρόντιζον παντοιοτρόπως περὶ ἐρυμάτων, τὰ μὲν κτίσαντες ἐκ θεμελίων, τὰ δὲ ἐπιδιορθώσαντες. Καὶ σήμερον τὰ διεφθαρμένα σύμβολα τῆς Γένοβας καὶ Ἰταλικαὶ ἐπιγραφαὶ σώζονται ἔτι, καὶ εἰς ταῦτα καὶ εἰς ἐκεῖνα.

Ὅσοι δὲ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἤθελον νὰ μείνωσιν εἰς τὰς προτέρας κώμας των, ὡς ὑποχείριοι τοῦ ἐν Καφφᾷ Γεννουῖτικοῦ προξένου, κατέφυγον εἰς τὰ χωρία, τὰ ὅποια εἶχον ἀκόμῃ πρὸς βορρᾶν τῶν ὁρέων, ἡσφαλισμένα ὑπὸ τῶν ἐν Θεοδώρῳ καὶ ἐν Μαγκωπίῳ φρουρίων αὐτῶν.

Ἡ Θεόδωρος εἶνε ὁ αὐτὸς τόπος, ὅστις ἐπὶ μὲν τοῦ Στράβωνος ἐκαλεῖτο *Λτεροῦς* λιμὴν, ἐπὶ δὲ τοῦ Προκοπίου καὶ τῶν Βυζαντινῶν, τῶν ἱστορησάντων τὴν ἐκεῖσε φυγὴν τοῦ Ῥινοτμήτου Ἰουστινιανοῦ, *Δόρυ, Δόροι, Δορᾶς* 32), ὕστερον δὲ φέρει τὸ

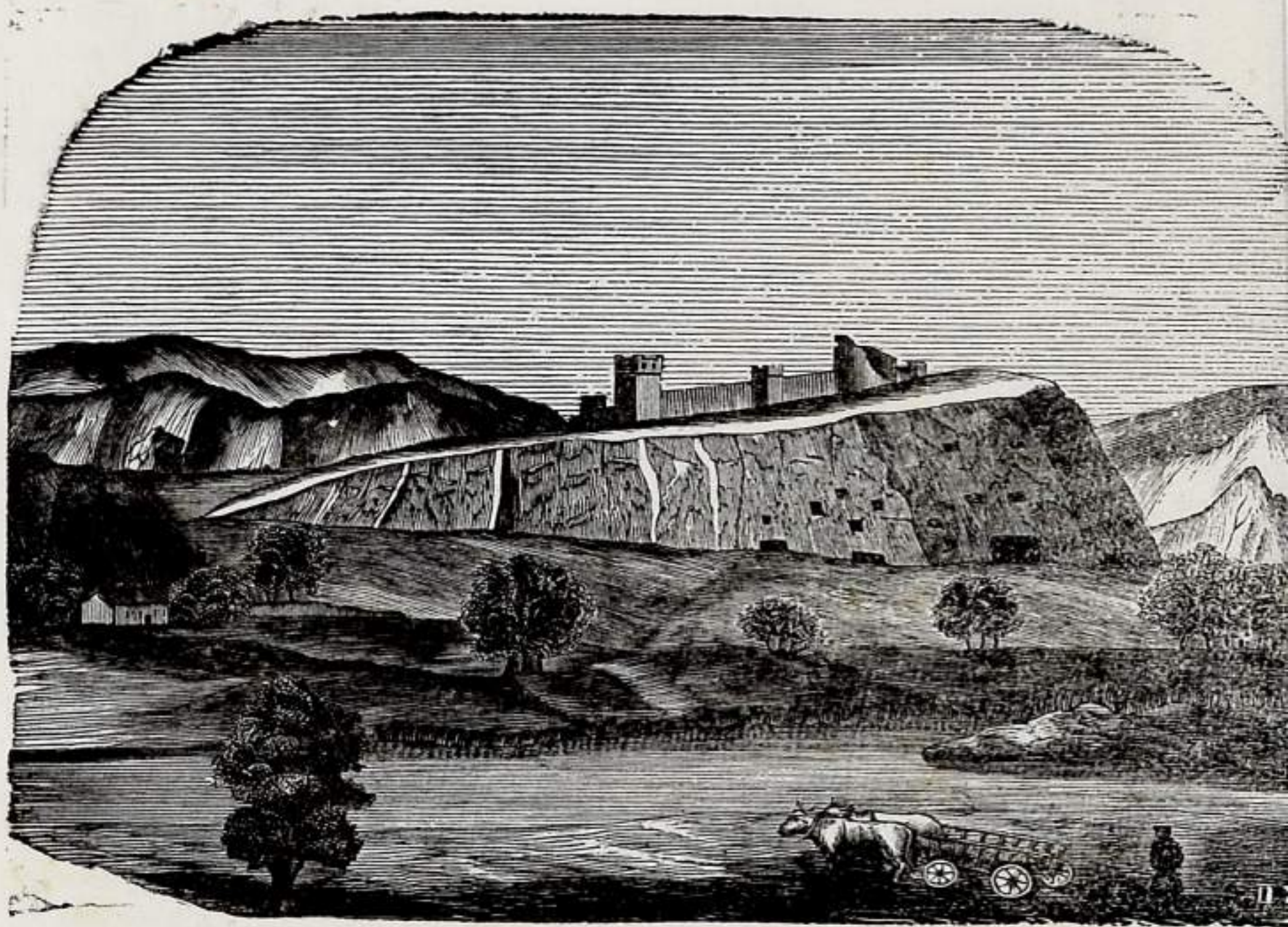
tiqq. et Hist. Ital. T. 1) *Bo anno (1433) Graeci incolae Cembali, Tau-ricae Chersonesi urbis, conjuratione in Genuenses urbis dominos facta, armis improvise arreptis, Genuensibus ejectis, urbem Alexio cuidam Graeco Theodoro Domino, quod oppidum parvo intervallo abest a Cembalo, tradiderunt; qua re cognita Genuenses classem in illos decernunt, cui Carolum Lomellium praeficiunt.*

Insequenti anno classis in recuperationem Cembali comparata, quae fuit decem corbitarum, parisque triremium numeri, in qua fuerunt 6 bellatorum millia, mense Martio Genua profecta, Euxinumque ingressa, Cembalum appulsa est; Carolusque copiis in terram expositis, ac moenibus admotis, urbem expugnat; qua recuperata etc.

32) Ἴσως τὸ ὄνομα Δόρυ δὲν εἶναι ἄλλο τι παρὰ Γοτθικὴ καὶ διεφθαρμένη τῆς *Ταυρίδος* προφορὰ, διότι τὸ ο ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ τούτου, ὡς καὶ ἐν τῇ τῶν παλαιῶν Σουηδῶν, ἰσοδυναμεῖ τῷ αὐ (ne). ὅθεν ἔλεγον καὶ *Gauthiod*, ὅπερ οἱ τωρινοὶ Σουηδοὶ ὀνομάζουσι *Gothia*, κτλ. Ὁ γνωστὸς Γάλλος περιηγητὴς *Δυβοᾶς* (*Dubois de Montpéroux*, νομίζει ὅτι ἡ εἰρημένη γῶρα ἐκαλεῖτο οὕτω ἀπὸ τὰ ἐνταῦθα βλαστάοντα Δόρατα (ξύλα)· ἀλλὰ πᾶσα ἡ Ταυρικὴ παραλία ἔχει δένδρα καὶ δάση, οὐχὶ δὲ μόνον ἡ διαφερόντως τὸ Δόρυ (Ἰγκερμένιον).

Ἰγκερμένιοι

μέχρι τοῦδε Τουρκικὸν ὄνομα Ἰγκερμένιον, ὅπερ σημαίνει Ἀν-τροφροῦριον 33). Κεῖται εἰς μυχὸν μακροῦ τινος καὶ ἀσφαλε-στάτου κόλπου, ἐν διαστήματι 12 χιλιομέτρων πρὸς βορρᾶν ἀπὸ τοῦ Σεμβάλου, 10 δὲ πρὸς ἀνατολὰς ἀπὸ τῆς Χερσῶνος (εἴτε ἀπὸ τῆς Σεβαστουπόλεως ἐπτά) 34). Ὁλὴ ἡ ὁδὸς μεταξὺ τοῦ Κτε-νοῦντος καὶ τοῦ Σεμβάλου, τουτέστιν ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ἰσθμοῦ, τοῦ κλείοντος τὴν ῥηθεῖσαν ἄκραν τῆς Τραχείας Χερσονήσου, ἦτον ἔκπαιλα ὠχυρωμένη· καταριθμεῖ γὰρ ὁ Στράβων εἰς αὐτὴν τὰ ὀρμητήρια Χαῦον, Νεάπολιν καὶ Εὐπατόριον, τῶν ὁποίων τὰ λείψανα ἄλλος τις πολλὰ μεταγενέστερος αὐτόπτης περιγράφει 35). Τὰ περὶ τοῦ φρουρίου εἶνε ἐκ τῶν ὠραιοτάτων τοῦ Κρι-μίου καὶ ἀποτελοῦσιν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν δίοδον τῶν Ταυρικῶν ὁρέων εἰς τὰς πεδιάδας· λέγει δὲ περὶ τῆς τοποθεσίας ταύτης ὁ Προκόπιος· « αὐτὴ δὲ ἡ χώρα τὸ δόρυ τῆς μὲν γῆς ἐν ὑψηλῷ κεῖται, οὐ μὲντοι οὐδὲ τραχεῖα οὐδὲ σκληρὰ ἐστίν, ἀλλ' ἀγαθὴ τε καὶ εὐφορος καρπῶν τε ἀρίστων. » Καὶ φαίνονται τῶν αὐτῶν κοιλάς εὐφορος καὶ τερπνοτάτη, ἣν διαρρέει μέχρι τοῦ κόλπου εὐῦδρος ποταμός, ἐκατέρωθεν δὲ τούτων δύο σχεδὸν ἰσο-

33. Ὁ Κεππένιος ἀμφιβάλλει ἂν τὸ σημερινὸν Ἰγκερμένιον ᾖ ἢ ἡ Θεόδωρος τοῦ μεταιωῦνος, οὐχὶ εὐλόγως, νομίζομεν, ἐπειδὴ ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ ὑπὸ διαφόρων εἰς διαφόρους χρόνους γενομένη τῶν δύο πόλεων τοπογραφία εἶναι ἀπλῆ σχεδὸν τῶν αὐτῶν πραγμάτων ἐπανάληψις, ἡξεύ-ρομεν, ὅτι τὸ Ἰγκερμένιον εἶχεν ἰδίους ἡγεμόνας Ἕλληνας (Βρονιέ-σκιος, σελ. 283. *Duces Graeci, qui Mangopiam et In-germenium incolebant* κτλ. Ἰδε καὶ ὅτι ὁ αὐτὸς λέγει ἐν τῇ σημ. 38 τῆς παρούσης πραγματείας), τὸ ὁποῖον συγχρόνως ἀναφέρεται περὶ Θεοδώρου (ἴδε τὴν ἐπιγραφὴν ἐν τῇ σημ. 38).

3) Λέγει ὁ Στράβων (Βιβλ. VII, κεφ. 4). « Τὸ δ' ἴσον δὲ Κτενοῦς διέχει τῆς τε τῶν Χερρόνησιτῶν πόλεως, καὶ τοῦ Συμβόλων λιμένος »

35) Βρονιέσκιος, σελ. 269: *Per univērsū illum isthmum quondam usque ad urbis (δηλαδὴ τῆς Θεοδώρου) moenia, aedificia sumptuosa exstitisse, puteos excavatos infinitos (qui adhuc fere plurimi sunt integri), ad extre-mum vero duas vias regias grandes lapidibus stratas, cer-to apparet. In eo isthmo pomaria, horti, vineae plurimae et optimae, a Graecis quondam cultae, quas Christiani Graeci vel Itali et Judaei paucique Turcae nunc possi-dent, in loco eodem visuntur.*

πλατεῖς πετρόλοφοι. Ἐπάνω εἰς τὰ ὀροπέδια ταῦτα εὐρίσκονται καὶ εἰς ἡμᾶς ἐτι ἀποχρώντως σῶα περιτειχίσματα, ἔχοντα πύργους καὶ καμαρωτάς πύλας πρὸς τὰ ἔξω, ἀλλὰ διὰ κλιμάκων συγκοινωνοῦντα μὲ τὰς εἰς αὐτὰ τὰ ἐνδόμυχα τοῦ βράχου, ἐν εἴδει λαβυρίνθου, λελατομημένας ἐκκλησίας καὶ καμάρας (36).

Ὁ τόπος περὶ οὗ πρόκειται εἶχεν, ὡς δυσχυρίζονται τινες, ἰδίους ἐπισκόπους· τὴν δὲ διδομένην περὶ τούτου ὑπ' αὐτῶν ἀπόδειξιν (37) δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ μᾶλλον ἀναίρεσιν τῆς γνώμης των, δηλοῦσαν ἐξ ἐναντίας, ὅτι τὸ Δόρυ ἐκυβερνήθη ἱερατικῶς ὑπὸ τῆς Χερσῶνος. Μόλον τοῦτο ἦτον τὸ Δόρυ πολλὰ ἐπίσημον, ἐν μὲν τῇ παρελθούσῃ περιόδῳ ὡς ἀποικία τῶν προειρημένων Γότθων, οἵτινες μὲ τοὺς Ἕλληνας ἐσυσσωματώθησαν, ἐν δὲ τῷ μετέπειτα χρόνῳ, ὡς διαμονὴ αὐτονόμων τοπάρχων ἢ ἡγεμόνων. Εἰς αὐτῶν ἔλαβε καὶ τινὰ φήμην, οὐχὶ μόνον διὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγερθέντα μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα (38), ἀλλὰ καὶ διότι συνηγωνίσθη κατὰ τῶν Γεννουῦτων.

(36) Τοιαῦτα οἰκοδομήματα εὐρίσκονται πανταχοῦ εἰς τὰ Τευρικά ὄρη, πρὸ πάντων δὲ τὰ ἐν Ἰγκερμενίῳ, ἐν Μαγκωπίῳ καὶ Τζερκεσκερμενίῳ εἶνε ἀξιόλογα.

(37) Δηλαδή τὴν ἐξῆς ἐν τῷ ἔτει 692 συνοδικὴν ὑπογραφὴν· «Γεώργιος ἀνάξιος Ἐπίσκοπος Χερσῶνος (καί;) τῆς Δώραντος, » παρὰ Λεκιενίῳ, Τόμ. I. σελ. 4329.

(38) Περὶ τούτων γίνεται λόγος ἐν τῇ ἐξῆς ἐπιγραφῇ. ΕΚΤΗΣΤΗ Ο ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ ΣΥΝ ΤΟ ΕΥΛΟΓΗΜΕΝΟ ΚΑΣΤΡΟ Ο ΝΥΝ ΟΡΑΤΑΙ ΥΠΟ ΗΜΕΡΩΝ ΚΥΡΟΥ ΑΔΕΣΙΟΥ ΑΥΘΕΝΤΟΥ ΠΟΛΕΩΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΑΙ ΠΑΡΑΘΑΛΑΣΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΤΗΓΩΡ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΕΝΔΟΞΩΝ ΘΕΟΣΕΠΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΚΑΙ ΕΙΣΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΝΗΣ ΜΗΝΙ ΟΚΤΟΒΡ ΙΝΔΗΚΤΙΟΝΟΣ ΕΚΤΗΣ ΕΤΟΥΣ 'ςϞλς' (τ. ε. 6936=1427 ἀπὸ Χρ.). Ἀναμφιβόλως ὁ Βρονιέβακιος ἐννοεῖ καὶ ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν καὶ ἐκκλησίαν, γράφων ἐν σελ. 268: *Ingermenum arcem lapideam, templum et specus, sub arce et et adverso arcis miro opere ex petra excisos habet, ac inde a specubus a Turcis cognomen retinet. Oppidum quondam non ignobile, opibus refertum, celeberrimum et natura loci maxime admirandum, copiosissi : mumque exstitit. Arcem satis magnificam a Principibus Graecis παράδ. ἐν τῇ σημ. 33) exstructam fuisse apparet, nam*

Οὗτος ὠνομάζετο Ἀλέξιος, καί, ὡς φανεροῦται ἐξ ἐνὸς τῶν συμβόλων, τὰ ὁποῖα περιέχει ἐπιγραφή τις (39) τοῦ ἔτους 1427, εἰς αὐτὸν ἀναφερομένη, ἐκ τοῦ δικεφάλου λέγω ἀετοῦ, κατήγετο ἀπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Αὐτοκρατόρων. Τὸ δὲ ἄλλο σύμβολον, ὁ σκυρὸς, συνάδει μὲ τὸν ἐξῆς τίτλον του «Αὐθέντης τῆς πόλεως Θεοδώρου καὶ τῆς παραθαλασσίας», ὅτι ἐθεώρει ἑαυτὸν κύριον τῆς ἐν τῇ Ταυρικῇ ὑπὸ τῶν Γεννουΐτων κατακτηθείσης χώρας. Διὸ νομίζω ὡς βέβαιον, ὅτι αὐτὸς οὗτος εἶχεν ὑποκινήσει τοὺς ἐν τῷ Σεμβάλῳ συμπατριώτας του εἰς τὴν προμνημονευθεῖσαν ἐπανάστασιν (40). Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου στερούμεθα περαιτέρω διασαφήσεων, τὰς ὁποίας τοσούτῳ μᾶλλον ἐπιποθοῦμεν, ὅσῳ εἶνε σαφές, ὅτι οἱ Ἴταλοὶ δὲν κατέσχον πώποτε μήτε τὴν Θεόδωρον, μήτε ἄλλα τινὰ τῶν Ταυροελλήνων πολίχνια.

Ἐν τούτοις ἡ ὑπεροχὴ τῆς Γένοβας, δι' αἰτιῶν γνωστῶν ἐκ τῆς γενικῆς ἱστορίας, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐκλινεν εἰς τὴν παρακμὴν καὶ ἐξόντωσίν της· καθὼς ἡ πρώτη ἄλωσις τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Δυτικῶν ἦτον ἡ ἀρχή, οὕτως ἡ δευτέρα, ὑπὸ τῆς ἀνατολικῆς τῶν Τούρκων φυλῆς, ἐγίνε τὸ τέλος τῆς Ποντικῆς τῶν Ἴταλῶν ἐπεμβάσεως· ἡ δὲ θαλασσοκρατία τῶν Γεννουΐτων ὡς ἀνέτειλε πρότερον ἀποκλεισθέντος τοῦ Βοσπόρου, τοιοῦτοτρόπως κατέδυ, ἀφοῦ ὁ Μωάμεθ ἀπηγόρευσε τὸν ἐλεύθερον πλοῦν διὰ τῶν Δαρδανελλίων. Ἐκτοτε βλέπομεν, πῶς αἱ ἀποικίαι τῆς Πονταρχούσης ποτὲ πόλεως, μεμονωμέναι εἰς τὴν πόρρῳ κειμένην ἐκείνην ἀκτὴν τῆς Ταυρίδος, ἤρχισαν νὰ ἐνασχολῶνται, ἀντὶ τῆς ἐμπορίας, εἰς ἄλλας ὀλιγώτερον ἐντίμους κερδοσκοπίας. Ἀρκεῖ νὰ μνημονεύσω μόνον τῆς ἐπιδρομῆς, τὴν ὁποίαν ὠδήγησαν ἐν τῷ ἔτει 1463 ἕως εἰς τὸ Βρατζλάβιον τῶν Πολωνῶν, σύροντες κατόπιν των Ἑλληνας καὶ Ῥώσους τυχοδιώκτας (41).

Ἐπὶ τέλους οἱ Τατάροι, οἵτινες ηὔξησαν ἤδη εἰς φοβερόν

portae et aedificia adhuc nonnulla integra, Græcis characteribus exornata, et cum insignibus (συμβολοῖς) eorum insculpta conspiciuntur.

(39) Ἀναφερθεῖσα ἐν τῇ σημ. 38.

(40) Παράδ. τὰς σημ. 30, 31.

(41) Ἴδε Przewdzieckiego Podole, Wolyn, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów. Wilno 1841 P. 67.

πλήθος ἐν τῇ Ταυρικῇ, διὰ ὁμοεθνῶν ἀπὸ τὰ πέριξ τοῦ Βόλγα μεταπιστῶν, δὲν ἠδύναντο νὰ μὴ αἰσθανθῶσι τὴν ἰδίαν ἰσχύν των, οὔτε νὰ παρὰβλέψωσι τὴν ἀτονίαν τῶν Ταυρικῶν Χριστιανῶν. Ἀνέκδοτόν τι χειρόγραφον Τουρκικὸν τῆς ἱστορίας τῶν Χάνων (42) ἀναφέρει. ὅτι ὁ Μεγγλι-Γιρεῖ (ἐδσρᾶ 880) ἠγανάκτησε μεγάλως σκεπτόμενος, ὅτι οἱ Ἀπιστοί, κατέχοντες τὰ φρούρια, αὐθαρέτως ἐπολέμουν μετ' ἀλλήλων καὶ ἀπροθέσμως ἐπλήρωναν τοὺς ἐπιβεβλημένους δασμούς. Ἀλλὰ, κατὰ δυστυχίαν, δὲν εἶχε κανόνια, ἵνα τοὺς καταδαμάσῃ· ἔπεμψε λοιπὸν πρέσβυν πρὸς τὸν Σουλτάνον Μωάμεθ Β'. ἐπικαλούμενος ἐπικουρίαν. Οὗτος δὲ πολλὰ εὐχαριστηθεὶς ὥπλισε ἰσχυρότατον στόλον, τὸν ὁποῖον ἀπέστειλε ἐνκντίον τοῦ Καφρᾶ. Ἡ μὲν πόλις αὕτη κατακτᾶται, ὡς καὶ τὸ Σέρβαλον, ἡ Σουγδαία, τὸ Ἰγκερμενιον κτλ. Ἐμείνε δὲ μόνον τὸ Μαγκώπιον. Εἰς ἐκεῖνο τὸ φρούριον κατέρυγον οἱ Γεννοῦται, διὰ νὰ ἀγωνισθῶσι μαζῇ μετὰ τοὺς Ἑλληνας τὸν κρίσιμον ἀγῶνα.

Τὸ Μαγκώπιον κεῖται εἰς τὰ βόρεια τῶν Ταυρικῶν ὀρέων, ἀνατολικῶς μὲν τοῦ Ἰγκερμενίου, ἀνατολικοβορείως δὲ τοῦ Σεμβάλου, ἐν διαστήματι περίπου 17 χιλιομέτρων ἀφ' ἐκατέρων τούτων. Ὁ γνωστὸς περιηγητὴς Κλέρκε, ὁ καὶ τὴν Ἑλλάδα ἐπισκεφθεὶς, ἐκφωνεῖ περὶ αὐτοῦ· « Οὐδεὶς τόπος οὐδενὸς τῆς Εὐρώπης μέρους ὑπερέχει τοῦ Μαγκωπίου κατὰ τὴν μελαγχολικὴν καλλονήν· εἶμαι συνηθισμένος νὰ παρατηρῶ ὁμοίας θέσεις, ἀλλ' αὕτη ἡ θέα δὲν περιγράφεται ο. Καὶ ἔχει δίκαιον, ὡς ἕκαστος αὐτόπτης πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ. Ἀλλόκοτα βλέπεις ἐκεῖ πολλῶν σκοπέλων συμπλέγματα, ἔργα γιγάντων, τείνοντα τολμηρῶς πρὸς τὸν οὐρανόν· τοὺς μὲν πρόποδας αὐτῶν ἐπισκιάζουσι μαυροπράσινα δάση, τὰς δὲ κορυφὰς φωτίζει ἡ κυανῇ βάσις τῶν νεφελῶν. Μακρὰν δὲ πρὸς δύσιν ἐξανοίγει ὁ πλανήτης τοῦ θεατοῦ ὀφθαλμὸς τὴν ἀπέραντον τῆς θαλάσσης ἐπιφάνειαν.

Τὸ φρούριον ἐπικάθηται εἰς τὸ ὑψηλότερον τῶν βουνῶν, καὶ τόσον εἶνε δύσβατον, ὥστε μόλις εὐρίσκεις μίαν ἢ δύο εἰσόδους διὰ στενωπῶν ἀτραπῶν· λαμβάνει δὲ νερὸν ἀπὸ ρύακος, ἀναβλύζοντος ἐντὸς τῶν ὀχυρωμάτων. Ὑπάρχουσιν αὐτόθι τῇδε καὶ κεῖσε ὁμοια τῶν ἐν Ἰγκερμενίῳ κατεστραμμένα οἰκοδομήματα. Ὑποκάτω

(42) Ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Ὀδησσού.

τῶν ὑπωρειῶν ἐκτείνεται βαθεῖα, χλοάζουσα φάραγξ, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσι « Πέλαγος, » μεταφορικῶς, χωρὶς ἀμφιβολίας.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ Μαγκωπίου ἀγνοεῖται. Εἰκάζω ὁμῶς ἀπὸ τοῦ ὀνόματος, γραφομένου πολλάκις καὶ « Μαγγείθιον, » τὸ ὁποῖον δύναται τις νὰ ἐξημερεύσῃ Στρατῶνα τῶν Γότθων (43), ὅτι κατεσκευάσθη, ὡς καὶ τὸ Δόρυ, καθ' ὃν χρόνον ὁ λαὸς οὗτος εἶχεν ἐτι ἐν τῇ Ταυρικῇ ἰσχύϊ τινι. Γίνεται μὲν μνεῖα αὐτοῦ πρῶτον, ὅτον γινώσκω, ἐν τινι χειρογράφῳ (44) τοῦ 10 αἰῶνος, ἔπειτα δὲ παραλείπεται πολὺν χρόνον (45), ἀναζῶσα μόνον κατὰ τὸν 15 καὶ 16 αἰῶνα, ὅτε ἔγραφον ὁ Ἰταλὸς Ἰοσαφὰ Βέρβαρος, ὁ Γερμανὸς Βουσβέκιος, καὶ ὁ Πολωνὸς Μιεχόβιος (46) ἐξ ἀκοῆς,

(43) Οἱ Γότθοι συχνάκις ἔδωκαν εἰς τοὺς τόπους ὅπου κατέκησαν, ὀνόματα εἰς *Man* λήγοντα, ὅπερ κυρίως σημαίνει Ἄνδρα. Πολλὰ τοιαῦτα χωραὶ εὐρίσκονται ἐν τῇ Σουηδία καὶ Γερμανίᾳ.

(44) Τὸ χειρόγραφον, ἀνακαλυφθὲν ὑπὸ τοῦ Ῥαδβίνου Φίρκοβιτζ, ἀνήκει τῶρα εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ὀδησσοῦ.

(45) Παράβ. ὁμῶς τὰ ἐν τῇ σημ. 25.

(46) Τὸ βιβλίον τοῦ *Βαρβάρου* ἐπιγράφεται *Vaggi fati da Vinetia alla Tana. in Persa, in India et in Constantinopoli. Vinetia, Aldus 1545.* Εὐρίσκεται καὶ ἐν τῷ συγγράμματι *Delle Gnavigationi et viaggi, raccolte da M. Gio. Battista Ramusio. Venetia 1606.* Ὁ Βουσβέκιος ἐν τοῖς *Operibus omnibus* αὐτοῦ γράφει (Epistola 4) περὶ τῶν νομιζομένων Ταυρογότθων, *gentem esse bellicosam, quæ complures pagos hodieque incolet primarias eorum urbes, alteram Mancup vocari, alteram Sciuarim.* Τὰ δὲ ἐν Σκιουρένῳ, χωρίῳ κειμένῳ πλησίον τοῦ Μαγκωπίου, μνῆματα, ὡς ὁ Κεππένιος σημειοῖ, εἶνε ἐλληνικά, καὶ ὄχι γοτθικά. Ὅσα δ' ἀναγινώσκωμεν παρὰ τῷ Μιεχόβιῳ (*Descriptio Sarmatarum. Cracoviae 1521. cap. XI.* Ἴδε καὶ τὸ πόνηγμα *Historiarum Poloniae—Scriptorum collectio magna. Edidit L. Mizlerus de Kolof. Varsaviae 1761 T. I. » Tandem Tartari — Tauricam totam cum oppidis, pagis et campis occuparunt. ducibus de Mancup, qui generis et linguæ Gothorum fuerunt. dumtaxat castrum Mancup relinentibus. Postremo Mahomet — binos quoque Duces et fratres de Mancup, unicos Gothici generis et linguagii superstites — gladio percussit et castrum Mancup possedit), ἐξαί-*

ὅτι ἀνῆκε τότε ἀκόμη τὸ Μαγκώπιον τοῖς Γότθοις — ἀλλ' οὐχὶ τοῖς Ἑλλήσιν. Ἴδου ἡ ἀφορμὴ τῆς πολυθρυλλήτου ὑπὸ τῶν Γερμανῶν συζητήσεως περὶ τῶν ἐν Ταυρογοθία προπατόρων! τῶν! Ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν ὑπάρχουσιν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ μετ' ὀλίγον, περὶ τῶν τελευταίων τοῦ φρουρίου συμφορῶν ἀσφαλέσταται εἰδήσεις, αἵτινες καὶ ἐλέγχουσι τὸ ἐκ φήμης διήγημα. Παρατηρῶ δὲ ἤδη, ὅτι, καθὼς οἱ εἰς τὸ Δόρυ Γότθοι, ἀφοῦ, ἐγκαταλείψαντες τὰ πατρῶα ἔθιμα, ἐπέτρεψαν τὴν κατασκευὴν ὀχυρωμάτων μεταξὺ τῶν καὶ συνεσωματώθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον μὲ τὸ πολὺ ἐπικρατέστερον μέρος τῶν Ἑλλήνων, τοιοῦτοτρόπως ἐνδέχεται νὰ ἠφανίσθῃ ἡ ἐθνικότης τῶν καὶ ἐν τῷ Μαγκωπίῳ. Ἐκεῖσε, φαίνεται, μετέφερον οἱ Ἕλληνες, μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ Σεμβάλου, τὴν καθέδραν τῆς Γοθίας λεγομένης ἐπισκοπῆς, καὶ ἡ ὀνομασία αὕτη ἐπροξένησε τὴν πλάνην τοῦ προαναφερθέντος Βαρβάρου καὶ ἄλλων.

Ὅτε ἐνέβαλον οἱ Τοῦρκοι τῷ 1475 ἤρχε τοῦ Μαγκωπίου Ἡγεμὼν τις Ἕλλην, μὲ τὴν θυγατέρα καὶ τὸν ἀνεψιὸν του, τὸ γένος ἔχων ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἢ Τραπεζουντίων βασιλέων. Αὐτὸν ὀνομάζουσι παλαιά τινα ῥωσσικά ἔγγραφα Ἰσαάκ· ἔγινε γὰρ γνωστὸς καὶ εἰς τὴν ῥωσσικὴν ἱστορίαν (47) διὰ τὸν ἐξῆς λόγον, ὅστις προσεπιβέβαιοι τὰς λοιπὰς περὶ τῆς λαμπρᾶς αὐτοῦ καταγωγῆς ἀποδείξεις.

Ἐν ἔτει 1474, ὅτε ἦλθεν ὁ Βεκλεμίζεβ ὡς πρέσβυς τοῦ Μεγάλου Κναίσου Ἰωάννου Γ', τοῦ Βασιλειάδου εἰς τὴν Ταυρικὴν, ὁ Ἰσαάκ ὑπεδέχθη αὐτὸν φιλοξένως ἐν τῷ φρουρίῳ του καὶ προσέφερε λόγους περὶ τοῦ ὅτι ἐπεύχεται τὴν σύζευξιν τῆς θυγατρὸς του μὲ τὸν υἱὸν τοῦ κραταιοῦ τῆς Μοσχοβίας Ἀρχοντος. Οὗτος τῷ ὄντι, ὡς φαίνεται, ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὴν πρότασιν ταύτην,

ρουμένων τῶν σφαλμάτων, ταυτολογοῦσι μὲ τὴν ἐν τῷ κειμένῳ ἡμῶν περὶ τῶν δύο Ἑλλήνων Ἡγεμόνων διήγησιν. Ματαίως οἱ τωρινοὶ περιηγηταὶ τῆς Κριμέας ζητοῦσι λείψανα τῶν Γότθων, καθὼς ἤδη ὁ Aubry de la Motraye ἐν τῷ 17 αἰῶνι (ἴδε Voyages en Europe, Asie et Afrique. A la Haye 1727. Vol. II. p. 416). Σαφὴς μνεία αὐτῶν, ὡς ἰδίον ἔτι λαοῦ, γίνεται, καθ' ὅσον γνωρίζω, τελευταῖον ὑπὸ Ρουβρικίου (ἴδε ἀνωτέρω ἐν τῇ σημ. 9).

(47) Καραμζῖνος VI, 66—69.

διότι απέστειλε κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, ἐν μαρτίῳ μηνί, τὸν εὐγενῆ Σταρκόβιον εἰς τὸ Μαγκώπιον, ἐντελλόμενος, ὅπως εὐχαριστήσῃ ἐκ μέρους τοῦ Μεγάλου Κναΐσου τὸν Ἰσαάκ διὰ τὴν καλὴν ὑποδοχὴν τοῦ πρώτου πρέσβεως καὶ συγχρόνως ἐπερωτήσῃ, (κατὰ τὰ τότε ἔθιμα), πόσας χιλιάδας φλωρίων εἶχε προχείρους διὰ τὴν προΐκα τῆς Πριγκιπίσσης. Ἀλλὰ πρὶν αἱ περὶ συνοικεσίου διαπραγματεύσεις λάβωσι πέρας, ἀπεφάσισεν ἤδη ἡ τύχη περὶ τοῦ Ἰσαάκ καὶ τοῦ Μαγκωπίου.

Οἱ μὲν Τούρκοι καὶ Τατάροι πολιορκοῦσι τὸ φρούριον· οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἀναγκάζονται νὰ παραδοθῶσι κατὰ σύμβασιν. Ἀμέσως οἱ ἐχθροὶ εἰσελθόντες ἀθετοῦσι τὸν λόγον των καὶ ἀπάγουσι τὸν Ἰσαάκ μὲ τὸν ἀνεψιόν του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου φονεύονται ὠμότατα ἐπὶ τῆς βασιλείας Βαϊαζίτου ἢ Σολιμάνου (48). Τὴν τύχην τῆς Πριγκιπίσσης ἀγνοοῦμεν, ἀλλ' ἡ ζωηρὰ φαντασία τοῦ ἀναγνώστου, ἢ μᾶλλον τῆς ἀναγινωσκούσης, δύναται εὐκόλως νὰ πλάσῃ περὶ αὐτῆς ὁλόκληρον μυθιστορίαν.

Ὁ Ἰσαάκ ἦτον ὁ τελευταῖος τῶν ἐλλήνων εἰς τὴν Ταυρίδα Αὐθεντῶν. Ἀναφέρονται μὲν καὶ μετὰ ταῦτα τινὲς Μαγκώπιοι ἡγεμόνες Ἕλληνες, τοὺς ὁποίους οἱ Σουλτάνοι μετεχειρίζοντο ὡς πρέσβεις πρὸς τὴν Ῥωσσίαν (49). Ἐξ αὐτῶν ἀναφαίνονται εἰς τὴν Μόσχαν εἰς μὲν, καλούμενος Θεοδώρητος Κεμαλβί, ἐν τῷ ἔτει 1514, ἄλλος δὲ ὀνόματι Σκίνδερ (Ἀλέξανδρος) τετράκις μεταξὺ 1522—1530. Ἀλλ' ὅτι αὐτοὶ ἔφερον μόνον τὸ μεγαλεῖον τοῦ τίτλου, τοῦτο μαρτυρεῖ ἱκανῶς τὸ περὶ αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Ῥωστικοῦ Μεγάλου Κναΐσου πρὸς τὸν Σολιμάνον διαμνηυθέν, ὅτι ἤθελεν εὐαρεστηθῇ περισσότερον, ἐὰν ὁ Σουλτάνος ἐξαπέστελλεν εἰς αὐτὸν ἄνδρας, διατελέσαντας περὶ τὴν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα, εἰδήμονας τῶν πραγμάτων καὶ οὐχὶ μόνον τῆς φιλοκερδείας. Ἐν τοσοῦτῳ λέγεται, ὅτι ἀπόγονοι τῶν Μαγκωπίων ἡγεμόνων ἄχρι

(48) Παράβ. τὸν *Μιεχόβιον* ἐν τῇ σημ. 46.

(49) *Καραμζῖνος* VII, 48. 91, 104. 118 σημ. 130. *Κεππένιος*, σελ. 285. Ὡσαύτως καὶ οἱ Βυζαντινοὶ Αὐτοκράτορες ἐνίστε ἐξέλεγον τοὺς πρέσβεις των πρὸς τοὺς Ἀρχοντας τῆς Ῥωσσίας, μεταξὺ τῶν Ταυρικῶν Ἑλλήνων. Ἴδε *Κεδρηνοῦ Σύνοψ. ἱστορ. ἐκδ.* Παρισ. Τόμ., II, σελ. 660. Οἱ ἄνδρες οὗτοι, φυσικὰ, ἐγνώριζαν τὰς σχέσεις τοῦ γειτονικοῦ Κράτους καλλήτερα ἢ ἄλλοι τινὲς ξένοι.

τοῦδε εὐρίσκονται μεταξύ τῶν ῥωσικῶν τῆς πρώτης τάξεως εὐγενῶν.

Τὸ Μαγκώπιον ὡς κτῆμα τῶν Ἀγαρινῶν ἐρημοῦτο καθ' ἡμέραν, μάλιστα ἀφοῦ ἔπαθε καιρίως ἀπο τὴν μεγάλην τοῦ 1493 ἔτους πυρκαϊάν. Διέμενεν ἐκεῖ συνήθως εἰς Τουρκικὸς Ἀγᾶς· τὸ φρούριον ἐχρησίμευσεν ὡς δεσμωτήριον πολιτικῶν ἀλλοδαπῶν, μάλιστα δὲ Ῥώσων (50), προσέτι δὲ ὡς ταμεῖον τῶν θησαυρῶν καὶ κειμηλίων τοῦ Χάνου (51). Κατὰ τὸ ἔτος 1578 ὁ εἰρημένος Βρονιέβσκιος, ἐπισκεφθεὶς τὸ Μαγκώπιον, εἶδεν ἐκεῖ λείψανα πολλῶν μεγάλων καὶ μὲ ἐπιγραφὰς ἐλληνικὰς καλλωπισμένων οἰκοδομημάτων. Ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν, λέγει, δύο μόνον ἦσαν ἀκέραιαι καὶ ἐν χρήσει, δηλαδή ἡ τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου καὶ ἡ μικροτάτη τοῦ Ἀγίου Γεωργίου· οἱ τοῖχοι αὐτῶν ἔφερον τὰς εἰκονογραφίας Βασιλέων καὶ Βασιλισσῶν, προγόνων τοῦ δυστυχοῦς Ἰσαάκ. Ἐκεῖ συνήντησεν ἓνα • πολλὰ γέροντα, τίμιον, καὶ οὐχὶ δὲ καὶ ἀγράμματον Ἕλληνα ιερέα, » ὅστις διηγήθη αὐτῷ μέρος τῶν παρ' ἡμῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων περὶ τοῦ Μαγκωπίου· ὅτι δὲ ὁ ιερεὺς τῷ ὄντι ἦτο τίμιος ἀνὴρ καὶ διηγείτο κατὰ ἀλήθειαν, μᾶς καταπείθουσι συμφώνως καὶ ἄλλαι ἀξιόπιστοι πηγαί. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας τὸ μοναδικόν, ἀποκεχωρισμένον ἔρυμα καὶ τὰ σπήλαιά του δὲν ἐπισκέπτονται, εἰμὴ οἱ ποιμένες μὲ τὰς ἀγέλας των — ἐκτὸς δὲ τούτων, ὅσοι διατρέχουσι τὴν ὠραίαν Ταυρικὴν, ἀποδίδοντες ἀξίαν τινὰ εἰς ἱστορικὰς ἀναμνήσεις καὶ τὰς ὑψηλὰς τῆς φύσεως πλάσεις.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μαγκωπίου ἀρχίζει νέα περίοδος τοῦ

(50) Καραμζῖνος, VIII. σημ. 137. σελ. 170, σημ. 198.

(51) Ὁ Ὁλλανδὸς Βιτζένιος, ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ 17 αἰῶνος ἐπισκεφθεὶς τὴν Ταυρικὴν, λέγει (Noord en Oost Tartaryen, p. 569)—Daer is een Stedeken, Mancup genaemt, gebouwt op een Berg, bewoont meest van Joden; doch daer is een Tarters Bevelhebber, alwaer de meeste Schatten van den Chan zijn, en daer hyzich verschuuld by tyd van onlusten. Ἐπειδὴ δὲν ὁμιλεῖ περὶ Ἑλλήνων, φαίνεται, ὅτι αὐτοὶ τότε ἤδη εἶχον μετοικήσει ἄλλοῦ· ἐβραϊκαὶ τινες οὐκ ὀλίγαι οἰκογένειαι ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Μεσαιῶνος ἔζησαν τῇ δε καχεῖσε εἰς τὰ ὄρη τῆς Ταυρικῆς, καθὼς καὶ εἰς τὸν Παρνασσὸν τῆς Ἑλλάδος.

βίου τῶν Ταυροελλήνων, περίοδος ἐνδεῆς μὲν συμβάντων, δαψιλῆς δὲ συμφορῶν καὶ δακρύων. Οἱ πλείστοι αὐτῶν, διὰ νὰ μὴ εἴπω ἅπαντες, διασκεδάζονται εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ μεταβάλλονται εἰς λαὸν χωρικόν, ἀμαθῆ, μόλις δηλοῦντα τὴν ὑπαρξίν του διὰ θρήνων καὶ στεναγμῶν, ἀλλ' ὅμως διεγείροντα τὴν συμπάθειάν μας. Δὲν ἀνήκουσι πλέον εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν, εἰμὴ χάριν τῶν προγόνων των, ἔχουσιν ὅμως καὶ καθ' ἑαυτοὺς δικαίωμα εἰς τινὰς σελίδας τῶν εἰδήκων περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐκθέσεων, ὡς ἡξιώθησαν ἤδη μνείας τινὸς καὶ ἐν τοῖς χρονικοῖς τῶν Ῥώσων (52).

Οἱ Τατάροι, ὅμως ἐνίκησαν βοηθείᾳ τῶν Τούρκων τοὺς Χριστιανοὺς, ἀνεγνώρισαν τὸν Σουλτάνον ὡς ἀνώτατον κυριάρχην των. Ἀκολούθως ὁ Χάνος τῆς Βαχτσισαραΐας, ὅσον καὶ ἂν ἦτο δυνατὸς, ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν του ὡς δῶρον ἀπεσταλμένον ἀπὸ τοῦ Σταυπούλ. Κατὰ μικρὸν πᾶσα ἡ σημερινὴ μεσημβρινὴ Ῥωσσία, τῆς ὁποίας μέρος μόνον εἶνε ἡ Ταυρικὴ, ἐξηρτήθη ἀπὸ τὸ νεῦμα τοῦ « Μεγάλου Κυρίου ». Διπλῇ ἀρχῇ γεννᾷ διπλὴν τούλᾳ-χιστον τυραννίαν· τοῦτο οἱ Ταυροέλληνες ἐξ ἀνάγκης ἐδοκίμασαν· διότι ὁ Χάνος μετὰ τοῦτο εἶχε νὰ φροντίσῃ οὐχὶ περὶ ἑαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ δεσπότης αὐτοῦ.

Ἦδη ὁ διάδοχος τοῦ Μέγγλι-Γιρέι ἀποικίζει Τατάρους εἰς τὰ ὄρεινά καὶ εἰς τὴν παραλίαν τῆς χερσονήσου. Ἡ παρὰ τῶν Ἑλλήνων κατεχομένη χώρα περιορίζεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ὥστε οὗτοι σχεδὸν συμπεριπλέκονται ὑπὸ ταταρικῶν χωρίων. Ἄν καὶ τοὺς βλέπωμεν καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον, ὡς πρότερον, εἴτε καλλιεργοῦντας τοὺς ἀγροὺς, τοὺς κήπους, τὰ « Κλήματα », τοὺς ἐλαίωνας, εἴτε ἀλιεύοντας, εἴτε θηρεύοντας ὄστρεα εἰς τὴν θάλασσαν, εἴτε πορίζομένους τὰ πρὸς τροφὴν ἀναγκαῖα διὰ τῆς μικρᾶς ἐμπορίας εἰς τὰς πόλεις, εἴτε ἄλλως πως ἀσχολουμένους, κατὰ δυστυχίαν ὁ καρπὸς τῶν κόπων των δὲν ἔμενεν εἰς τὰς ἰδίας ἀποθήκας αὐτῶν. Ὅλα τὰ κέρδη, ὅλα τὰ κτήματά των ἦσαν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ Χάνου. Οἱ ἄθλιοι δὲν εἶχον νὰ ἐλπίσωσι ποτὲ ἀνταμοιβὴν δι' οὐδεμίαν ἐργασίαν. Πολλοὶ αὐτῶν ἑκατοντάδες ἐδιάζοντο καθ' ἑκάστην νὰ συνεργάζωνται ἀμισθὶ εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν Κιόσκων Ἀσλαμᾶ, Ἀλμᾶ, Ἀσίς κ. α.

(52) Τὰ πλείστα ὅτων μνημονεύομεν κατωτέρω ἡρύσθημεν ἐκ Ῥωσσικῶν πηγῶν.

Ἀπητοῦντο πολλάκις ἔκτακτοι συνεισφοραὶ χρημάτων· οἱ δὲ μὴ θυνάμενοι νὰ τὰς πληρώσωσιν ἐρυλακίζοντο, δημευομένης πάσης τῆς περιουσίας των. Τὴν δὲ σωματικὴν ταλαιπωρίαν μόνον ἢ πνευματικὴν ἠδυνήθη νὰ ὑπερβῇ.

Ἐ τί ἄρα ὑπάρχει διὰ πᾶν ἔθνος τιμιώτερον καὶ ὀσιώτερον τῆς θρησκείας καὶ τῆς γλώσσης του, τῶν δύο τούτων πόλων περὶ τοὺς ὁποίους πᾶς ὁ ἔνδον κόσμος του περιστρέφεται, τοῦ Α καὶ τοῦ Ω τῆς ὑπάρξεώς του; Διὸ ἐκκαλοῦντες τὸ ζήτημά μας εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, ὡς εἰς τὸ ὑπέρτατον κριτήριον πάσης ἐθνικῆς καταστάσεως, τίνα ἀπόφασιν ἀπαντῶμεν; Καθ' ἐκάστην μὲν τῶν προηγουμένων ἐκατονταετηρίδων εὐρίσκομεν τρεῖς ἢ τέσσαρας καὶ ἐνίοτε πλείστου λόγου ἀξίους ἐπισκόπους τῶν Ταυροελλήνων, καθ' ὅλην δὲ τὴν Τουρκο-ταταρικὴν κυριαρχίαν, καίπερ πλησιεστέραν εἰς ἡμᾶς, μόλις δύο ἢ τρεῖς γνωρίζομεν! Ἀλλὰ ματαίως ζητοῦμεν πρᾶξιν τινα σημαντικωτέραν, τῆς ὁποίας οὗτοι ἤθελον ὑπάρξει εἰ καὶ μὴ πρωτουργοὶ, τοῦλάχιστον μέτοχοι. Λέγουσι μὲν, κατὰ τὸν Δωσίθεον Ἱεροσολυμίτην, ὅτι ὁ τῆς Σουγδαίας μητροπολίτης Θεοφάνης τῷ 1484 (ἐπομένως εὐθὺς ἀρχομένης τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐποχῆς) ἐπαρουσιάσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς σύνοδόν τινα ἀπορρίπτουσαν τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν· ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἡ σύνοδος ἄλλως ἀγνοεῖται, δύναται τις ἴσως ν' ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς ἀκριβοῦς τῆς πληροφορίας ταύτης (53). Ἐκ τῶν ἀνατολικῶν Ἐπισκοπῶν τῆς Ταυρικῆς, ὑπολείπεται μετὰ ταῦτα μόνη ἡ Γοθθία, περιπλανωμένη κατὰ χώρας ὡς ἔλκρος ἐκασταχόθεν διωκωμένη. Διότι αὕτη εὐρέθη τῷ 1587, καθὼς ἀποδεικνύει σωζομένη ἐκ περιστάσεως ἐπιγραφὴ τις (54), ἐν τοῖς βορείοις τῶν ὀρέων· τῷ δὲ 1721, ὅτε ὁ Παρθένιος προέδρευεν αὐτῆς, ἐν τῇ Θεοδοσίᾳ (55)· τελευταῖον δὲ ἐν ἐνὶ προαστείῳ τῆς Βαχτσισαραΐας (56). Καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο, ὅτι ἔζων ἀκόμη χριστιανοὶ Ἕλληνες ἐν τῇ Ταυρικῇ, φαίνεται σχεδὸν ἐντελῶς διαφυγὸν τὴν προσοχὴν ὅλου τοῦ κόσμου· τοῦλάχιστον ἢ μόνη ἀπόδειξις τῆς μὲ ἄλλους ὁμοπίστους ἐπιμιξίας των (ἐξ-

(53) Παράβ. τὸν *Λεκιένιον*, αὐτόθι Τόμ. I, 1232.

(54) Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἶδε ἐν τῇ σημ. 61.

(55) *Λεκιένιος*, αὐτόθι I, 1246.

(56) Ἴδε κατωτέρω ὅπου πρόκειται περὶ Ἰγνατίου τοῦ Μητροπολίτου.

ρημένων τῶν Ῥώσσων), εἶνε, ὅτι Τραπεζούντιος μοναχός, ἐκ τοῦ ἔτους 1754, ἐνίοτε ἐπεσκέφθη τὸν ναὸν τοῦ χωρίου Στύλας (57).

Τῶν περὶ τὰ θεῖα λοιπὸν οὕτως κακῶς ἐχόντων, ὥστε αἱ κοινότητες εἰς μακρὰ διαλείμματα ἐσπεροῦντο προΐσταμένων, ἴσως δὲ καὶ ὑποδεεστέρων ἱερέων, οἱ Ταυροέλληνες ὀλίγον ὠφελήθησαν ἀπὸ τὰς ἐκκλητίας, τὰς ὁποίας εἶνε δῆλον ὅτι δὲν ἔπαυσαν κατασκευάζοντες καὶ ἐν τῇ σκοτεινῇ ἐκείνῃ περιόδῳ. Ὁ τοῦ 17 αἰῶνος περιηγητῆς Βομπλάνος εἶδεν ἐν τῇ Θεοδοσίᾳ 12 ἐλληνικοὺς ναοὺς (58), διεσώζοντο δ' αὐτόθι ἕως τῶν ἡμερῶν μας 17 μᾶλλον ἢ ἦττον ἀκέραιοι. Πρὸς τούτοις γνωρίζομεν ἄλλους τινὰς ἀνήκοντας εἰς τὸν τουρκικὸν χρόνον (59). Ἀλλ' οὐτε τὰ κατὰ τὰ ἐρὰ καταγώγια ἀσφαλῶς εἶχον, διότι τὰ κάλλιστα αὐτῶν ἀφῆ-

(57) Καθὼς μαρτυρεῖ ἡ ἐξῆς ἐπάνω τῆς θύρας τοῦ ἐπιγραφῆ· ΓΕΡΒΑΣΙΟΣ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ ΣΟΥΜΕΛΙΩΓΗΣ ΤΑΞΙΔΙ 1754; 176-; 1765. Ἦλθεν ὁ Γερβάσιος ἐκεῖ, κατὰ τὸν Κεππένιον, πιθανῶς, διὰ τὴν ζητήσιν ἐλεημοσύνας. Τὸ συμβᾶν τοῦτο δὲν εἶνε βέβαια σπουδαῖον, ἀλλὰ κινεῖ τὴν περιέργειαν διότι συνάδει μὲ ἄλλας τινὰς ἀποδείξεις περὶ τῆς συχνοτέρας τῶν ἐν τῇ Ταυρικῇ καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, πρὸ πάντων δὲ ἐν τῇ Τραπεζοῦντι, Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλους ἐπιμιξίας. Οὕτως π. χ. τὸ ὑψηλότερον τῆς Ταυρικῆς ὄρος (τὸ σημερινὸν Τζατιρ-ντάγ) κατὰ τὸν Στράβωνα, ἔφερε τὸ ὄνομα Τραπεζοῦς· ἄλλο δὲ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐκαλεῖτο, ὡς γνωστὸν, Ταῦρος. Ἐκ τῆς Ταυρικῆς ὁ Ὀρέστης μὲ τὸν Πυλάδην καὶ τὴν Ἰφιγένειαν ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, « καὶ », ὡς λέγει ὁ Προκόπιος, « χωρὸν τινα ἐν Καππαδόκαις εὑρεν τῷ ἐν Ταύροις τὰ μάλιστα ἐμφερέστατον ὄνπερ καὶ ἐγὼ πολλάκις ἰδὼν ἠγάσθην τε ὑπερφυῶς καὶ μοι ἐδόκουν ἐν Ταύροις εἶναι » (Πολεμ. Περσ. βιβλ. I. κεφ. 17. Παράβ. Πολεμ. Γοτθ. IV, 5). Ἐπίσης κατὰ τὸν Μεσαιῶνα, ὡς εἴχομεν ἰδεῖ ἐνιαχοῦ, ἡ ἐπιμιξία αὕτῃ διήρκεσεν. Ὡστε πολλὰ πιθανὸν νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τοῖς μοναστηρίοις τῆς Τραπεζοῦντος ἀκόμη ἀνέκδοτά τινὰ ἀποβλέποντα καὶ τοὺς Ταυροέλληνες. Παράβ. Fallmerayer, Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt κεφ. 2.

(58) Ἴδε τὸ αὐτοῦ σύγγραμμα Description d'Ukraine etc, Rouen 1660 p. 32.

(59) Παράβ. τὴν ἐπιγραφὴν ἐν τῇ σημειώσει 61.

ροῦντο ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν καὶ μετεβάλλοντο εἰς Μετζήτας, ὅπερ συνέβη λ. γ. ἐν Θεοδοσίᾳ, ἐν Σουγδαΐᾳ καὶ ποίῳ λαχοῦ. Τέλος πάντων ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς Χριστιανούς νὰ κτίζωσι ναοὺς, εἰμῇ μικροτάτους, καὶ ἐν ταύτῳ νὰ ὑψώνωσι τὸν σταυρόν. Ἡ τῶν κωδῶνων χρῆσις ἐκ πολλοῦ ἤδη ἦτο κεκωλυμένη.

Τὸ δὲ πάντων στυγερώτερον δεν ἐβράδυνεν νὰ ἐπέλθῃ. Πολλοὶ, διὰ ν' ἀποφύγωσι τὰς ἀκαταπαύστους καταδιώξεις, ἐπορίζοντο τὴν σωτηρίαν μόνον μεταβαίνοντες εἰς τὴν ὁμολογίαν τῶν τυράννων τῶν. Ὁ σοφὸς Κεππένιος εἰκάζει, ὅτι ὁ προειρημένος Μαγκωπινὸς Ἡγεμὼν Θεοδώρητος, ὅστις καὶ ὠνομάζετο Κεμαλ-βί, τοῦτ' ἐστὶ Βεῖς, ἠγόρασε τὸ ἀξίωμα τοῦτο διὰ τῆς ἀρνήσεως τῆς προπατορικῆς του πίστεως· καὶ ἂν τοῦτο ἦναι ἀληθές, φαίνεται ὅτι ἀπὸ τῶν μᾶλλον πεφωτισμένων τὸ κακὸν παράδειγμα μετεδόθη εἰς τοὺς λοιπούς. Πρόσθετες, ὅτι ὁ αὐτὸς Θεοδώρητος εἶχεν ἐν Μόσχᾳ εὐϋπόληπτον συγγενῇ τινα, οὗ τὸ ἐπίθετον « Ταρχανιώτης » δεικνύει τὸ ἐξάριστον αὐτοῦ ἀξίωμα παρὰ τοῖς Τατάροις καὶ Μωαμεθανοῖς (60). Ἀλλ' ὁμολογητέον, ὅτι ἀφ' ἑτέρου καὶ Ταυροέλληνες, τῶν ὁποίων τὰ χριστιανικὰ φρονήματα οὐδεὶς κρίνων ἐκ τῶν πράξεων, ἤμπορεῖ νὰ ὑποπτεύσῃ, ἐδανείζοντο, διὰ τὴν συχνὴν μὲ τοὺς Τατάρους ἐπιμιξίαν, τὰ ὀνόματά των ἀπὸ τῶν κυριαρχῶν, καθὼς τῷ 1587 ὁ κτίτωρ ἐνὸς ἐν τῇ κώμῃ Βιασάλη ναοῦ καλεῖται (61) α Μπινάτας τοῦ Τε-

(60) Ἴδε τὸν *Καραμζινογ*, VII, 48, καὶ τὸν Κεππένιον. Εἰς τὴν 8 ἑκατονταετηρίδα ἦτο ἄλλος τις Γεώργιος Ταρχανιώτης ἄρχων τῆς Σουγδαΐας. Τὸν τίτλον τοῦτον ἐξετάζει ἤδη ὁ Μένανδρος.

(61) Ἐν τῇ ἐξῆς ἐπιγραφῇ παρὰ τῷ *Κεππενίῳ*: ΑΝΗΓΕΡΟΝ ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ ΚΑΙ ΗΣΤΟΡΙΘΗ. Ο ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΚΑΙ ΘΕΙΟΣ ΝΑΟΣ. ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΕΝΔΟΞΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΚΑΙ ΒΑΠΤΙΣΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ. ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΕΜΟΥ ΤΑΠΕΙΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ. ΚΑΙ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΓΟΤΘΙΑΣ. ΔΙΑ ΚΟΠΟΥ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΚΑΙ ΕΞΟΔΟΥ ΚΥΡΟΥ ΜΗΝΑΤΑ ΤΟΥ ΤΕΜΗΡΚΕ. ΔΙΑ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΑΥΤΟΥ. ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΑΥΤΟΥ. ΕΤΟΥΣ ΕΠΤΑΚΙΣΧΙΑΙΟΣΤΩ ΕΝΝΕΝΗΚΟΣΙΩ ΕΚΤΩ. ΜΗΝΙ ΝΟΕΜΒΡΙΩ.

Ἦδη ἐν τῷ 8 αἰῶνι οἱ ἐν τῇ Ταυρίδι ἐνίοτε ξένους παρεδέχοντο προσωπικὰς ὀνομασίας (παράδ. τὴν σημ. 60). Ὡσαύτως

μηκέ. » — Καὶ σήμερον ἀκόμη τοῦτο οὐχὶ σπχνίως γίνεται μετὰ τῶν.

Ὁθενδήποτε ὅμως τὸ κκκὸν ἐξ ἀρχῆς καὶ ἂν ἐπήγασεν, εἴτε ἀπὸ τῶν προκριτωτέρων τοῦ λαοῦ, εἴτε ἀπὸ τῶν ὑποδεεστέρων, τοῦτο εἶνε βέβαιον, ὅτι πολλοὶ τῶν Ταυροελλήνων ἡσπάσθησαν τὸν Ἰσλαμισμόν. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἀναφέρομεν μόνον, ὅτι τὸ πλεῖστον τῶν παρὰ τοῖς Ῥώσσοις λεγομένων ὀρεινῶν Τατάρων, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Πάλλα, τοῦ Δυβρά καὶ ἄλλων ἐπισήμων περιηγητῶν, δὲν εἶνε ἄλλο τι παρὰ Ἕλληνες ἀποβαλόντες τὴν πατριαν πίστιν. Μολονότι φέροντες τὸν αὐτὸν ἱματισμὸν μὲ ἐκεῖνο τὸ ἔθνος καὶ τὸ κοράνιον ἐπὶ τοῦ στήθους, διακρίνονται εὐκόλως, καὶ μετὰ τὴν πτώσιν των, διὰ τὸ εὐστροφον ἀνάστημα, τὴν ὀρθὴν κατατομὴν τοῦ προσώπου, τὴν ἰδιοτροπίαν, τὰ ἐπιτηδεύματα καὶ τὸν ὁπωσοῦν ἀνώτερον πολιτισμὸν, ἀπὸ τῶν ἀμαθῶν, εὐπροσηγόρων, σιμῶν, πλαγιοφθάλμων Νογαϊῶν, οἵτινες, μὲ θορυβώδεις ὑπὸ καμήλων συρομένας ἀμάξας, διαπερῶσι τὰς στέππας.

Ἐκ τοιούτων προηγουμένων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν καὶ περὶ τῆς ἀλλοιώσεως τῆς γλώσσης, πρὸ πάντων ἀφοῦ ἐστερήθη τὴν θρησκευτικὴν σκέπην. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ πολλὰ ὀλίγα γραπτὰ μνημεῖά των ἐκ τοῦ τότε χρόνου, οἷον ἐπιγραφάς, ἀντίγραφα τῆς καινῆς διαθήκης κλ., αὐτὰ δὲν εἶνε χειρότερα τῶν ἀλλοδαποῦ συγχρόνων· ἐπειδὴ ὅπως φυσικῶς τῷ λόγῳ συνετάχθησαν ὑπὸ τῶν ἐμπειροτέρων, δὲν πρέπει νὰ σταθμίσωμεν κατὰ ταῦτα τὴν γενικὴν τῆς γλώσσης ἀξίαν. Ὡς πρὸς ταύτην, μὴν ἐλπίζη τις πολλά ! Τὰ Ποντικὰ Ἐμπόρια, ὄντα μακρὰν τῆς μητρικῆς γῆς, οὐδ' εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους κατώρθωσαν νὰ « χεύσωσιν, » ὡς λέγει ὁ Αἰσχύλος, « Ἑλλάδος φθόγγον » ἁμικτον. Ἡ συνεχὴς γειτνίαις καὶ ἐπιμιξία μὲ τοὺς βαρβάρους

μία στήλη τοῦ ἔτους 819, ἣτις διαφυλάσσεται ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Θεοδοσίας, μνημονεύει Ταυροέλληνας βαρβαρικῶς καλουμένου Ταργάν. Ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν στήλην σημειωτέον, ὅτι θεωρεῖται μὲν, ἀλλ' οὐ πάντῃ ὀρθῶς, ὡς τὸ παλαιότατον ὄλων τῶν ἐν τῇ Χερσονήσῳ ἀνακαλυφθέντων καὶ χρονολογίαν φερόντων χριστιανικῶν μνημείων· διότι ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς ἐν Βοσπόρῳ (Κέρτζ) τοῦ ἁγίου Προδρόμου ἐκκλησίης ἴδομεν ἐπιτύμβιον πλάκα τοῦ ἔτους 752.

ἐπετάχυνε τὴν διασπορὰν τῆς γλώσσης. Τοῦτο ἐξάγεται ἀπὸ τοὺς Καλλιπίδας καὶ Γελωιοὺς τοῦ Ἡροδότου, τοὺς Τυριγέτας τοῦ Στράβωνος, τοὺς Μιξέλληνας τοῦ Ἀωνύμου περίπλου, ἀπὸ τὴν ἐπίπληξιν τοῦ Ὀβιδίου πρὸς τοὺς Τομίτας (62) καὶ τὴν τοῦ Δίωνος Χρυσοστόμου πρὸς τοὺς Ὀλβιοπολίτας. Λέγουσι καὶ τὰ συναξάρια, ὅτι ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐν τῇ Χερσῶνι ἐσπούδαζε — Χαῖριστί! Ἐν δὲ τῇ Τραπεζοῦντι ἐμορφώθη ἰδιὸν τι τῆς ἐλληνικῆς ἀπὸ ξένων γλωσσῶν μίγμα (63). Ὁ προῤῥηθεὶς Γάλλος Ῥουβρίκιος διηγεῖται εἰς τὰ μέσχα τῆς 13 ἐκατονταετηρίδος (64), μεγαλύνων ἀναντιρρήτως τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ὅμως μὴ παραμορφῶν ἐντελῶς τὴν ἀλήθειάν της, ὅτι ἕκαστον τῶν 40 φρουρίων τῆς Ταυρικῆς παραλίας εἶχεν ἄλλην τινα διάλεκτον.

ὑπὸ δὲ τῶν Τατάρων, οἵτινες, πολλοὺς αἰῶνας δεσπόσαντες τῆς χώρας ταύτης, πανταχοῦ αὐτόθι παρεισέδυσαν, ἢ τῶν Ἑλλήνων γλώσσα, ὡς τὰ ἄλλα, ἔπαθε τὴν μεγαλητέραν ζημίαν. Τὰ μὲν ἀρχαῖα τῶν τόπων ὀνόματα διεστράφησαν ἤδη ὑπὸ τῶν Βενετῶν καὶ Γεννουίτων εἰς δυσδιάκριτον τρόπον, ἀλλὰ μόνον τὰ τῆς παραλίας (65). ἢ δὲ τῶν Τατάρων ἐπιρροὴ εἰσέδου περαιτέρω. Ἐνῶ νέα πάντα βαρβαρικῶς καλούμενα χωρία ἀναφάνονται, τὰ παλαιότερα, ἂν καὶ εἰσέτι φέροντα ἐλληνικὸν τύπον, κατεστρεβλώθησαν. Τοιοῦτοτρόπως διεφθάρησαν ἢ μετεβλήθησαν καὶ τὰ προσωπικὰ ὀνόματα. Εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον ὑφέρπουσι πρῶτον τινὲς τῶν Τατάρων λέξεις, βαθμηδὸν αἱ λέξεις αὗται γίνονται περισσότεραι μέχρις οὗ κατηντῶσι αἱ ἐπικρατέστεραι. Πάντες οἱ Ταυροέλληνες καὶ εἰς ἡμᾶς ἐννοοῦσι Ταταρικὰ καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐορτάζουσι τὰ ἱερὰ Τατχριστί. Ἀλλὰ (τὸ λέγο-

(62) Π. γ. Eleg Lib. V. 7.

*Turba Tomitanæ quæ sit regionis et inter
Quos habitem mores: discere cura tibi est?*

Mixta sit haec quamvis inter Graiosque Getasque.

In paucis remanent Graiæ vestigia linguae,

Haec quoque jam Getico barbara facta sono.

(63) Ἰδὲ Fallmerayer, αὐτ. σ. 238

(64) Παράβ. τὴν σημ. 9 τῆς παρούσης πραγματείας.

(65) Ἰδὲ τὸν περίεργον ὁκτὼ θαλασσίων χωρτῶν ἀπὸ τῶν ἐτῶν 1318—1614 περίπλου, δημοσιευθέντα ὑπὸ Ἀμμερίου καὶ Ταφέλου (*Periplus Ponti Euxini Octuplus*).

μεν μετὰ χαρᾶς) τὸ πολλὰ μεγαλῆτερον μέρος αὐτῶν, — καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν δὲν εἶνε μικρὸς — μεταχειρίζονται πρὸς ἀλλήλους γλῶσσαν, καί τοι ἐξαιρέτως χυδαίαν, ἀλλ' ὅμως εἰσέτι ἐλληνικήν. Οἱ δὲ τοιοῦτοι ἔμειναν συγχρόνως πιστοὶ εἰς τὸ τῶν προπατόρων τῶν θρήσκευμα.

Εἰς τούτους δὲ μάλιστα, οἱ ὅποιοι διετέλουν καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ κατὰ τὴν ὁμολογίαν Ἕλληνες, ἀπέβη καὶ ὁ τῶν Τατάρων καὶ Τούρκων ζυγὸς μᾶλλον καὶ μᾶλλον βαρὺς καὶ δυσφύρητος. Ἀλλὰ τὸ σωτήριον ἡμᾶρ ἐπλησίαζε, καίπερ κατ' ἀρχὰς βραδέως. Καταφανές, πῶς καὶ πόθεν ὁ τῆς ἐλπίδος σπινθὴρ ἐμελλεν ν' ἀναλάμψῃ. Ἀπὸ τῶν ὁμογενῶν, τοὺς ὁποίους πρότερον ἤδη ὁμοία συμφορὰ ἔφερεν εἰς ὁμοίαν δουλείαν, ἦτο ἀδύνατος ἡ βοήθεια. Ὁ δὲ ῥωσσικὸς αἰτὸς εἶχεν ἀναπετάσει τὰς πτέρυγας του, φερόμενος μὲ ἀτφαλῇ πτῆσιν αἰείποτε ὑψηλότερα, καὶ παρετῆρει μὲ οἶκτον καὶ ἀγανάκτησιν τὴν κατὰθλιψιν τῶν ὁμοθρήσκων.

Μετὰνίσταται διαφόρων Ἑλληνίδων χωρῶν καὶ πόλεων εἶχον ἐκ πολλοῦ ἤδη εὖρει ἐν Μόσχᾳ, ὡς πρότερον ἐν Κιοβίῳ, ἄσυλον καὶ ὑποδοχὴν. Μὴ ἀνηκάντων δὲ τούτων εἰς τὴν παρούσαν ἐξιστόρησίν μας, θέλομεν μόνον ὡς ἐν παρόδῳ καὶ συντόμως διασαφήσει τὰς σπουδαιοτάτας τῆς πρὸς τὰ ἐκείσε ἀφίξεώς των αἰτίας (66). Ἐξεύρομεν ὅτι αἱ ἐμπορικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν ἐκπᾶλαι ἦσαν συχνόταται. Ἡλαττοῦντο, βέβαια, πολὺ διὰ τοὺς Πατζινάκτας, Τατάρους καὶ Τούρκους, οἵτινες ἀπέφραττον τὴν λεγομένην « ἐλληνικὴν ὁδὸν », τοῦτ' ἐστὶ τὸν κατὰ Βορυσθέην πλοῦν· οὐδέποτε ὅμως ἐξέλιπον, ἂν καὶ ἔλαβον νέας διευθύνσεις. Καὶ δι' ἄλλας δὲ αἰτίας ἡ ἀμοιβαία ἐπιμιξία ἀδιακόπως ἠϋζανεν. Ἀφοῦ ὁ Μέγας Βλαδίμιρος, τὴν χριστιανικὴν διδασχθεὶς, ἐνυμφεύθη τὴν Ἀνναν, ἀδελφὴν τῶν αὐτοκρατόρων Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου, πολλὰς ἡ ἱστορία καταριθμεῖ, μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Μεσαιῶνος, τῶν ἐν Βυζαντίῳ καὶ Ῥωσσίᾳ Αὐλῶν τοιαύτας γαμικὰς συζεύξεις. Αὗται εἴλκυσαν ἀναριθμήτους Ἕλληνας εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ὅπου οἱ ὁμόθρησκοι ἀσμένως τοὺς ὑπεδέχοντο. Βασιλεύοντος τοῦ Δημητρίου, πρὸς τὸν ὁποῖον κατέφυγεν

(66) Ὅσα γράφομεν ἐν τῷ κειμένῳ περὶ τῶν ἐν τῇ ἔνδον Ῥωσσίᾳ Ἑλλήνων, εἶνε ἀποσπάσματα ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Καραμλίου, τ. II. 83. 119. III. 78. 170. IV. 98. V. 92. 180. 316. VI. 44. 55. 827. VII. 159.

ὁ πρειρημένος Ἡγεμὼν τῆς Σουγδαίας Στέφανος, ἡ ἐπιρροή τῶν ξένων εἶχε φθάσει εἰς τοσοῦτον βαθμὸν, ὥστε ὁ τῆς Μόσχας μητροπολίτης Αλέξιος ὑπέγραψε καὶ τὰς πρὸς τοὺς Ῥώσσοις δηλοποιήσεις τοῦ ἐλληνιστί. Πεσοῦτης δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων, φυγάδες Ἕλληνες κατέκλυσαν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν Ῥωσσίαν, καὶ οὐχὶ ἄρανεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπίσημοι. Οἱ Ἕλληνες ἱερεῖς ἦσαν αὐτόθι ἐν μεγάλῃ τιμῇ· ἱερομόναχοι ἀπὸ τῶν τοῦ Ἀθῶ καὶ ἄλλων μοναστηρίων διήρχοντο χάριν ἐλέους συνεχῶς τὴν Ῥωσσίαν, ἐγκωμιάζοντες τὴν θεοσέβειαν τῶν ἐγγυρίων. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἤρκει τις νὰ ᾔηται Ἕλληνα ἵνα εὖρη ἔκπαλαι δευτέραν πατρίδα εἰς τὴν Ῥωσσίαν. Ἐπομένως καὶ οἱ τὴν Ταυρίδα κατοικοῦντες, στενάζοντες ὑπὸ τῆς Ταταρικῆς δυναστείας, ἦτο φυσικὸν νὰ ἐλπίσωσι τὴν σωτηρίαν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους, τοσοῦτω μᾶλλον καθ' ὅσον ἦσαν γείτονες. Οἱ δὲ Ῥῶσσοι πρὶν δυνήθωσι νὰ δώσωσι πραγματικὴν ὑπεράσπισιν εἰς τοὺς δυστυχεῖς χριστιανοὺς τούτους, ἐχρεώσθουν νὰ διαλύσωσι πολλὰ καὶ μεγάλα ἐμπόδια· ἐχρεώσθουν πρὸ πάντων ν' ἀνοίξωσι πάλιν τὴν πρὸς τὰ Ποντικά διάδοσιν, κεκλεισμένην ὑπὸ τῶν πολέμων.

Τὸ Κράτος τοῦ Χρυστοῦ Ὁρδίου ὑφίστατο ἀκόμη ὡς μεσότοιχον μεταξὺ τῶν Ῥώσσων καὶ τῆς Ταταρικῆς. Εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ, εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου σκοποῦ τῆς Μόσχας, συνετέλεσε καὶ μία γυνὴ Ἕλληνίς, δηλαδή ἡ περίφημος Σοφία, ἡ τοῦ τελευταίου Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορος ἀνεψία. Ὑπανδρευθεῖσα μετὰ τοῦ Μεγάλου Κναίσου Ἰωάννου Γ' Βασιλίδου, περὶ οὗ ἀνωτέρω λόγος, δὲν ἔπαυε καθ' ἡμέραν ἐρωτᾶσα τὸν σύζυγόν της « πόσον χρόνον ὀφείλω νὰ ᾔμωι δούλη τῶν Μογγόλων; » ἕως οὗ ἐπέτυχε τῆς εὐχῆς (67). Οὐ πολλῶ δ' ὕστερον, ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου Δ', βλέπομεν τοὺς Ῥώσσοις, καὶ κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ὁδὸν, στρατευομένου εἰς τὰ πέριξ τοῦ Περικωπίου φρουρίου, ὅπερ κτισθὲν ὑπὸ τῶν Τατάρων ἐν αὐτῷ τῷ ἰσθμῷ, ἐχρησίμευσεν ὡς κλεῖς τῆς Χερσονήσου. Μολαταῦτα ἡ βασιλεία τῶν Χάνων, ὑπερασπιζομένη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἔμεινε πολὺν ἀκόμη χρόνον ἀκλόνητος. Οὐδὲ αἱ περίφημοι νίκαι τοῦ Μεγάλου Πέτρου δὲν ἐξεταθησαν ἕως εἰς τὴν κυρίως Ταταρικὴν, ἃν καὶ περιεποίησαν τῇ Ῥωσσίᾳ τὴν μέλρι

(67) Καραμζίνος, γλ. 71.

τῆς Μαιώτιδος χώραν, ὅπου εὗρέθη τὸ ὡς θαλάσσιον ὀρμητήριον κατ'ἀλλήλῳ Ἀζώβιον. Ἐπὶ δὲ τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Ἀννης, οἱ δύο γνωστοὶ στρατηγοὶ Μύνιχος καὶ Λάσχος, ὁ μὲν διὰ ξηρᾶς, ὁ δὲ διὰ θαλάσσης, εἰσβαλόντες εἰς τὴν Χερσόνησον, ἐξεπολιόρκησαν τὰς πλείστας πόλεις καὶ αὐτὴν τὴν Βαχτισσαράειαν. Καὶ μολονότι ἐγκαταλείψαντες αὐτὴν ἐπέστρεψαν πάλιν, ὅμως ἔκτοτε ἡ τελευταία τύχη τῆς Ταυρικῆς ἦτο φανερά. Τὰ ἀποτελέσματα, ὡς πρὸς αὐτὴν τῶν δύο Τουρκικῶν πολέμων ἐπὶ τῆς Αἰκατερίνης, κατὰ τὰ ἔτη 1769—1774 καὶ 1787—1791, θελομεν ἰδεῖ κατωτέρω, καθὼς καὶ τῶν ὡς πρὸς τὴν λοιπὴν μεσημβρινὴν Ῥωσσίαν πρᾶχθέντων ἐπὶ τῶν Αὐτοκρατόρων Ἀλεξάνδρου καὶ Νικολάου.

Εἶνε πασίγνωστον ὅτι αἱ συνέπειαι ὅλων τῶν ἐκστρατειῶν τούτων ἐνδιέφερον τοὺς πανταχοῦ τότε Ἑλληνας. Διὰ μὲν τοὺς ἐν τῇ Ταυρικῇ κατ' ἀρχὰς δὲν ἦσαν ἐπωφελεῖς, διότι οἱ Τατάροι, ὅσον βιαίότερον ἐστενοχωροῦντο ὑπὸ τῶν Ῥώσων, τοσοῦτον φιλεκδικώτερον κατεδίωκον τοὺς Χριστιανοὺς ὑπηκόους των. Ἡ τοπικὴ παράδοσις μνημονεύει ἱερέων Ἑλλήνων, οἵτινες λειτουργοῦντες ἐφανεύθησαν ἐν αὐταῖς ταῖς ἐκκλησίαις ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν· ὅσῳ δὲ ἡ καταδυναστεία ἡύξανε, τοσοῦτῳ ἐπροχώρει ἡ ὥρα τῆς ἀπὸ αὐτῶν ἀπαλλαγῆς. Τὰ πικρὰ παράπονα, τὰ ὅποια οἱ Ταυρικοὶ Ἑλληνες καὶ ἄλλοι Χριστιανοὶ, τὰ πάνδεινα πάσχοντες, ἀνέφερον, τῷ 1764, πρὸς τὸν Ῥωσσικὸν ἐν τῇ Βαχτισσαράειᾳ ἀντιπρέσβυν Νικηφορόβιον ἔμελλον ἐντὸς ὀλίγου νὰ θεραπευθῶσιν.

Ἐξεῖρήγη ὁ πρῶτος ἐπὶ τῆς Αἰκατερίνης πόλεμος μετὰ τῶν Τούρκων. Αἱ νῆκαι τῶν Ῥώσων, ὑπὸ μὲν τὸν Ὀρλόφιον ἐν τῷ Ἀρχιπελάγει, ὑπὸ δὲ τὸν Δολγορούκιον ἐν τῇ Ταυρικῇ, ἐπέφεραν τὰ μεγαλήτερα ἀποτελέσματα. Αὗται μὲν ἠνέγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ ἀνακηρύξωσι τὴν αὐτονομίαν τοῦ Ταυρικῷ Χανάτου καὶ νὰ παραδώσωσι τὰ ἐνταῦθα ὅγυρὰ πολίσματα Κέρτζ καὶ Γενικαλὲς τοῖς Ῥώσσοις· αἱ δὲ τοῦ Ὀρλοφίου ἐπροξένοον μεγάλην τινὰ μετανάστευσιν Ἑλλήνων εἰς τὰ ῥηθέντα [φρούρια, περὶ ἧς θελομεν ὁμιλῆσαι ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Οἱ Ταυροέλληνες, τοιοῦτοτρόπως ἀπαλλαγέντες τοῦ ἐνὸς τῶν δεσποτῶν των, ἤρχιζον νὰ ἀπαιτῶσι καὶ ἄλλας ὠφελείας· ἀνεγείρονται ὡσὰν ἀπὸ μακρᾶς ναρκώσεως καὶ ληθαργίας εἰς νεαρὰν δραστηριότητα καὶ ἐνέργειαν. Σκεπτόμενοι περὶ τῆς συμπαθείας καὶ τῶν ἐνίοτε ἤδη ἐν αὐτῷ τῷ Ῥωσσικῷ κώδικι μνημονευθέντων προνομίων, ἅτινα οἱ ὁμογενεῖς των ἐκαρποῦντο εἰς

τὴν Μόσχαν, τὸ Κιόβιον, τὸ Νεσχίνιον, πρὸ πάντων δὲ περὶ τῆς ἐξαιρέτου τῆς Αὐτοκρατορίσσης εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εὐνοίας, ἀπορρασίζουσι νὰ ἐπικαλεσθῶσιν εἰς ἑαυτοὺς τὴν ἔλεος αὐτῆς. Κατ' εὐτυχίαν ἔζη τότε μεταξὺ των ἀνὴρ ἐπιτήδειος εἰς τὸ νὰ διευθύνῃ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην.

Οὗτος ἦν ὁ τῶν ἐν Μχρίεν ἢ Μαριανουπίλει, (προαστείῳ τῆς πρωτεύουσας τῶν Χάνων) κατοικούντων Ἑλλήνων ἱερεὺς τοῦ νομα Ἰγνάτιος, ὁ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου α Καφραϊκῆς καὶ Γοτθικῆς Μητροπολίτης » διορισθεὶς. Κατὰ συμβουλήν των προκριωτέρων τῆς χώρας, συνέταξεν ἀναφορὰν, τῇ 16 Ἰουνίου τοῦ 1778, πρὸς τὴν Αὐτοκρατορίσσαν, διαλαμβάνουσαν τὰς θερμὰς των Ταυροελλήνων Χριστιανῶν παρακλήσεις, ὅπως αὕτη εὐδοκήσῃ νὰ ὑποδεχθῇ αὐτοὺς ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν της καὶ ἐπιτρέψῃ νὰ ἀποκαταστηθῶσιν ἐν Ῥωσσίᾳ. Τὴν δὲ ἀναφορὰν ταύτην ἐνεχείρισαν εἰς τὸν διάσημον Σουβάρωφ, εὐρισκόμενον τότε εἰς Βαχτσισαράϊαν, ὅστις τῷ ἐπιόντι ἔπει τὴν ἐξαπέστειλεν εἰς τὴν Πετρούπολιν.

Ἡ πρὸς αὐτοὺς ἀπάντησις τῆς Αὐτοκρατορίσσης ἀρκούντως ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ἤλπισαν ἐπὶ ματαίῳ· ἡ ἀπάντησις αὕτη ἐξεδόθη τῇ 21 Μαΐου 1779 καὶ εὐρίσκεται ἐν τῇ πλήρει συλλογῇ των Οὐκαζίων (68). Ἰδοὺ ἐν συντομίᾳ τινὰ αὐτῆς κεφαλαία. Α) Ἄπαντες οἱ Ταυρικοὶ Χριστιανοὶ, οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ μετοικήσωσιν εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ὅς ἦνε πεπεισμένοι εἰς τὴν προστασίαν τῆς Αὐτοκρατορίσσης· ὅσοι ἐξ αὐτῶν εἶνε ὀφειλέται τῷ Χάνῳ, ἀπαλλάσσονται των χρεῶν δημοσίᾳ· τοῖς δὲ λοιποῖς ἐνδεέσιν ἐπιχορηγοῦνται τὰ τῆς ὁδοιπορίας. Β) Καρποφόρα γήπεδα διανέμονται αὐτοῖς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀζωβίου (ἣτις νῦν τῆς Αἰκατερινοσλάβης) ὁμοῦ μετὰ ὅλων των ἐκεῖτε ἀλικῶν, ἐλευθέρων αἰεὶ παντὸς δασμοῦ. Γ) Τοῖς ἐμπόροις καὶ χειροτέχναις ἐπιτρέπεται νὰ ἀποκατασταθῶσιν εἰς τὴν Αἰκατερινοσλάβην καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ κατασκευασθῇ Μχριούπολιν. Δ) Φορολογία ἐπιβάλλεται αὐτοῖς μόνον μετὰ παρέλευσιν 10 ἐτῶν (ἀλλὰ καὶ τότε κατὰ εὐτελεστάτην διατίμησιν). Ε) Ἡ Κυβέρνησις θέλει

(68) Ὑπ' ἀριθμὸν 14,879. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, ὑπογεγραμμένον ὑπὸ των διαδόχων τῆς Αἰκατερίνης Αὐτοκρατόρων, διαφυλλάσσεται παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ τῆς Μαριουπόλεως δικαστηρίῳ, ἐντὸς περιχρύτου ἀργυρᾶς θήκης

λάβει πρόνοιαν περὶ τῆς δαπάνης τῶν ἀναγκαίων αὐτοῖς οἰκοδομημάτων. ΣΤ) Πάσης κατὰ καιρὸν στρατολογίας εἶνε ἐλεύθεροι. Ζ) Συγχωρεῖται αὐτοῖς ὅπως διοικῶσιν ἅρ' ἐαυτῶν τὴν δημορχίαν καὶ ἀστυνομίαν των. Η) Ὡς πρὸς τὴν ἐμπορίαν, ναυτιλίαν, καὶ παντὸς εἵδους βιομηχανίαν, ἀπολαμβάνουσι τὰ αὐτὰ δικαιώματα, ἅπερ οἱ λοιποὶ ὑπῆκοι τῆς ἐπικρατείας.

Καὶ πρὶν ἔτι δημοσιευθῇ ἡ δωρητικὴ αὕτη διάταξις ἤρχισαν νὰ προετοιμάζωνται διὰ τὴν μετοικεσίαν. Ὁ Ἰγνάτιος ἦτο εἰς τοῦτο ἀκάματος. « Καθὼς ὁ Μωσῆς, » λέγει ὁ ἀρχιερεὺς Γαριήλ, ὁ περιγράψας τὸ περίεργον τοῦτο γεγονός, « καθὼς ὁ Μωσῆς ἐξήγαγε τοὺς Ἰσραηλίτας ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς δουλείας εἰς τὴν γῆν τῆς Ἐπαγγελίας, οὕτως ὁ Ἰγνάτιος ἐλευθέρωσε τοὺς συμπατριώτας του ἀπὸ τοῦ σκληροῦ τῶν Τούρκων ζυγοῦ. Ἡ πρόσκλησίς του καλῶς ἀντήχησεν καὶ συγκατέπεισεν ἅπασαν τὴν Ταυρικὴν πανταχοῦ ὁ λαὸς ἀνιστάμενος συρρέει ἀγεληδὸν περὶ τὸν ἱερέα, ἐγκαταλείπων ἀδακρυτὶ τὰς κατοικίας καὶ τὰς γενεθλίους ἐστίας του, τοὺς ἱεροὺς νχοὺς καὶ τὰ θυσιαστήρια. Πολλὰ χωρία κατερημώθησαν· πολλὰ διάκεινται οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. »

Ὁ δὲ Χάνος οὐδόλως τὴν μετανάστευσιν ἐδυσκόλευε, διότι, κατὰ τοὺς θεσμοὺς τοῦ Χανάτου, ὅλοι οἱ ἀδέσποτοι ἄγροὶ ἐγίναν ἰδιοκτησίᾳ αὐτοῦ, καὶ περαιτέρω τὸ προορατικὸν τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ δεν ἐξετείνεται.

Ἰπὲρ τὰς 20 χιλιάδας Ἑλλήνων, ἄνδρες, γυναῖκες, τέκνα, ὤρμησαν πρὸς τὴν νέαν πατρίδα των. Ἡ προσδιορισμένη αὐτοῖς χώρα, μολονότι φύσει πολὺκαρπος, ἦτο ὅμως ἀκόμη ὀλίγον καλλιεργισμένη, χρησιμεύοντα πρότερον ὡς νομὴ τῶν ἵππων τῶν Κοζάκων. Καθιδρυθέντων δὲ ἐκεῖσε τῶν Ταυροελλήνων, νέα σπουδὴ, νέα φιλοπονία ἀναβλάστανει εἰς τὰς στέππας· οἱ μὲν γεωργοῦσι τοὺς ἄγροὺς καὶ τοὺς κήπους, οἱ δὲ συλλέγουσι λίθους καὶ ὑλικόν, ἄλλοι δὲ κατασκευάζουσιν οἰκήματα. Εἰς τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τῆς Βασιώτιδος, κατὰ τινα ὥραϊον πρὸς τὴν λίμνην λόφον, (πλησίον τοῦ ποταμοῦ Καλκᾶς, (69) ὅπου πρὸ 555 ἐτῶν εἶχε συμβῇ ἡ δυστυχὴς ἐκείνη μάχη, ἣτις καὶ ἔφερε τοὺς τότε Ταυροέλληνες εἰς τὴν τυραννίαν, ἣν διέφευγον ἤδη οἱ ἀπόγονοί των) κατέβαλον τὰ θε-

(69) Παράβ. τὴν σημ. 13 τῆς παρούσης διηγησῆς.

μέλια πόλεως, ἔχοντες κυρίως φροντίδα περὶ κατασκευῆς ναοῦ, ὅπου περακατέθεισαν τὰ διασωθέντα ἐκ τῆς Ταυρικῆς ἱερὰ πράγματα, οἷον τὰς εἰκόνας, τὰ ἄμφια κ. α. Τὸ δὲ κτίσμα τοῦτο, ἀπέχον περίπου 150 χιλίόμετρα τοῦ μεγάλου ἐμπορείου Ταγανρόγου, ὠνόμασεν Μαριούπολιν, εἰς μνήμην τῆς ἐν τῷ Κριμαίῳ προΐσταμένης ποτὲ κοινότητός των.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ Μαριούπολις περιέχει 3300 κατοίκους, τοὺς πλείστους, Ἕλληνας, τέσσαρας ὀρθοδόξους ἐκκλησίαις, ἐλληνικὴν δημορχίαν, ἐν ἐλληνικὸν σχολεῖον, ὀλίγα τινὰ, ἀλλ' ἀσκήματα, τεχνουργεῖα, δηλαδὴ μακαρονίων, ὀπτῶν πλίνθων, ἀσβέστου κτλ. Ὁ ἐν τῷ προαστείῳ ναὸς τῆς Θεοτόκου θεωρεῖται πρὸ πάντων ὡς πολλὰ σεβαστός, ἔνεκα τῆς παλαιοτάτης καὶ πολυτίμου τῆς ἁγίας Παρθένου εἰκόνης· ἐν αὐτῷ συνέρχονται προσκυνηταὶ πανταχόθεν τῆς ἐπαρχίας, εὐλαθείας χάριν.

Τὸ ἐπικρατέστερον μέρος τῶν μεταναστῶν κατεσττάθησαν ἐν τοῖς ἀγροῖς, λαβόντες ἕκαστος τριάκοντα Ῥωσικὰ (ἑκατὸν εἴκοσι πέντε Γερμανικὰ) στρέμματα γηπέδου. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐσύστησαν εἴκοσιν ἀποικίας, προσθέντες ὕστερον ἔτι τέσσαρας, τὰς ὁποίας ὠνόμασαν ὁμοίως μὲ τὰς πατρῶας κώμας των, οἷον Καμάρην, Γενισάλαν, Γούρσουρ, Δάσπην, Μαγκώπιον, κτλ· ἔχουσι δὲ (πῶς γὰρ οὐ;) καὶ τὴν αὐτὴν Κωνσταντινούπολιν αὐτῶν καὶ « Ἰγνατίαν », κληθεῖσαν οὕτω πρὸς τιμὴν τοῦ μητροπολίτου των.

Ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος ἀνὴρ κατόκει πρῶτον, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, εἰς πρόστυχον ὑπόγειον καλύβην. Βραδύτερον παρεσκευάσθη μὲν πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ λίθινον οἰκοδόμημα ἐν τῇ πόλει, ἀλλ' ὁ πολλὰ ἤδη γέρων προηρῆτο τὴν διαμονὴν εἰς τὴν ἐξοχὴν παρὰ τῷ ποταμίῳ Καλμίῳ, ὅπου εἶχεν ἀγροικίαν μετὰ μεγάλου κήπου καὶ παρεκκλήσιον. Ἦρχισε νὰ ἀνεγείρῃ αὐτόθι καὶ μοναστήριον, σεμνυνόμενον ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἀλλὰ ὁ θάνατος αὐτοῦ, ἤδη ἄγοντος τὸ ἐβδουηκοστὸν καὶ ἐπέκεινα ἔτος τῆς ἡλικίας, διέκοψε τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην, τὸ 1786. Ἀποβιώσαντος τοῦ Ἰγνατίου, ἐξέλιπεν ἡ Γοτθία λεγομένη ἐπισκοπὴ ἐξ ὁλοκλήρου. (69α)

(69α) Ὁ διάδοχος καὶ συμπτριώτης τοῦ Ἰγνατίου Δωρόθεος, λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ ἐπισκόπου Θεοδοσίας καὶ Μαριουπόλεως, μετέφερε τὴν καθέδραν τοῦ εἰς τὴν Ταυρικὴν. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας τὴν αὐτὴν ἐπισκοπὴν, μετονομασθεῖσαν Αἰκατερινεσλάβης καὶ Ταγανρόγου, ἀρχιερατεύει

Ὡς πατήρ ἀνεχόμενος πάντα ἐπ' ἀγαθῷ τῶν τέκνων, ὁ Ἰγνάτιος ἐθεράπευε διηνεκῶς τὰς ἀνάγκας τῆς κοινότητός του. Τῷ ὄντι αὕτη ἡ μέριμνα καὶ περιποιήσις αὐτοῦ τόσῳ μᾶλλον ἦτο ἐπωφε-
λῆς, ὅσῳ προῆλθον ἐπικινδυνότατα νοσήματα ἐκ τῶν πόνων τοῦ
συνοικισμού καὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ κλίματος μεταξὺ τῶν πρότε-
ρον εἰς τὸν διαφερόντως εὐκραῇ ἀέρα τῆς Ταυρίδος εἰθισμένων. Ἡ
ἐλάττωσις τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ τῶν πρώτων ἐτῶν ἔγινε τοσαύ-
τη, ὥστε τῷ 1792, κατὰ τὰς δημοσίους καταγραφάς, τὸ ὅλον
αὐτῶν δὲν ὑπερέβαινε τὸν ἀριθμὸν τῶν 18,000. Εἶχεν αὕτη ὅμως,
ἐκτὸς τῶν νοσημάτων, καὶ ἄλλην τινὰ αἰτίαν, ταύτην, ὅτι πολ-
λοὶ, κατακτιθέντες τῷ 1783 τοῦ Κριμίου ὑπὸ τῶν Ῥώσων,
ἐπέστρεψαν ἐκεῖσε. Βραδύτερον δὲ πάλιν ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν ἔ-
καμε μεγάλας προόδους, ὥστε ὑπολογίζεται τώρα εἰς 36,000,
συμπερίλαμβανομένων τῶν ὕστερον ἀπὸ τῆς Ἀνάπης καὶ τῆς
Τουρκίας ἐπελθόντων Ἑλλήνων καὶ ὀλίγων τινῶν ἀπὸ τῆς Βασ-
σαράβιας.

Οἱ περὶ τὴν Μαιώτιδα Ἕλληνες, ὡς ἐκπαλαὶ ἔμπειροι μᾶλλον
τῆς κηπουρίας καὶ ἀμπελουργίας ἢ τῶν κυρίως γεωργικῶν, δὲν
ἤξευρον νὰ προαξῶσι τὰς πεδιάδας τῆς στέππης εἰς τὸν τῆς βελ-
τιώσεως βαθμὸν, εἰς ὃν ἔφερόν τας οἱ ὅμοροι αὐτοῖς πρὸς δύ-
σιν Γερμανικῶν Μεννονιτῶν ἄποικοι. Ὡσαύτως καὶ ἡ ἐμπορεία
καὶ ἡ ναυτιλία τῶν βραδέως μόνον προοδεύουσιν. Ἀκμάζουσιν δὲ
καλῶς τὰ ἀλιευτικὰ πρὸς αὐτοῖς καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι τὸ χαβι-
άριον, ὅπερ τρώγουσιν οἱ ἐν Ἑλλάδι Ἕλληνες, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συν-
άγεται πρῶτον καὶ προπαρασκευάζεται ὑπὸ τῶν Ποντικῶν συμ-
πατριωτῶν τῶν.

Περὶ τῆς πνευματικῆς τῶν ἐκεῖσε ἀνατροφῆς καὶ ἀναπτύξεως
ἡ Κυβέρνησις πρὸ πολλοῦ ἐπρονόησε, συστήσασα Ἑλληνικὸν Σχο-
λεῖον ἐν Μαριουπόλει· ἄλλα δὲ παιδαγωγεῖα ὑπάρχουσι κατὰ τὰς
κώμας διευθυνόμενα ὑπὸ τῶν ἱερέων. Τοιαύτη περὶ τῆς ἐκπαιδεύ-
σεως φροντὶς προάγει καλοὺς καρπούς· οἱ νέοι ὁμιλοῦσιν ἤδη τὴν
Ἑλληνικὴν καθαρώτερα παρὰ οἱ προγενέστεροι· ἡ Ταταρικὴ ἀπο-
κροῖεται αἰὲ μᾶλλον, καὶ παρὰ τῇ θεῇ λειτουργίᾳ καὶ παρὰ τῇ
κατηχήσει καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ
χρόνος θέλει ἐξαλείψει καὶ τὰ ἄλλα εἴτε ὡς πρὸς τὰ ἔθιμα

ὁ σεβασμιώτατος Ἰννοκέντιος, ἐν δὲ τῇ Μαριουπόλει ὁ προϊστάμενος εἰ-
ρεὺς εἶνε ὁ Κ. Ὁρέστης Παντελεήμων.

εἴτε ὡς πρὸς τὸν ἱματισμὸν λείψανα τῆς μακρᾶς κατὰδυναστείας αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τατάρων. Διὰ τί λοιπὸν νὰ ἀπελπίζεται τις, ὅτι καὶ οἱ ἄποικοι οὗτοι, οἵτινες, ἀπ' ὅτου κατὰ τὸν 6 πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα κατέλιπον τὴν ἐπιφανῆ ἰδίαν των πατρίδα, τόσα βάσανα ὑπέφερον, εἰς τόσας ἐναλλαγὰς τῆς τύχης ἐπέζησαν, θέλουσί ποτε, σὺν θεῷ, εἰς τὸ μέλλον δικαιολογήσει τὴν καταγωγὴν των. ;

Δὲν εἶχον δὲ ἀκολουθήσει ὅλοι οἱ Ταυροέλληνες τὸν Ἰγνάτιον εἰς τὴν Ῥωσσίαν· διέμειναν, ὡς εὐρίσκουμεν ἐκ στατιστικῶν καταλόγων, ἀκόμη κατὰ τὸ ἔτος 1779 τοὐλάχιστον 10000 ἐν τῇ χερσονήσῳ· οἱ μὲν διότι ἐκέρδιζον πολλὰ χρήματα ἐκ τῆς ἐργολαβίας τῶν ὑποστυκτικῶν τοῦ Χάνου, οἱ δὲ ἀπεκδεχόμενοι τὴν ὥραν, ὅτε πᾶσα ἡ χώρα ἐκείνη ἐμελλε νὰ ὑποταχθῇ τοῖς Ῥώσοις. Τῇ ἀληθείᾳ τὸ συμβῆναι τοῦτο δὲν ἐβράδυνεν· ὁ Χάνος, εἰς τὰ ἔσχατα πολλάκις ἐνοχληθεὶς ὑπὸ τῶν Μουρζῶν καὶ ἄλλων μεγιστάνων του, ἀφῆκε τῷ ἔτει 1783, ὅπως διάγῃ ἄνετον καὶ ἥσυχον βίον, ὅλον τὸ Κρίμιον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ῥώσων. Οὕτως κατέδυ καὶ ἡ τελευταία σκιά τῆς φοβερᾶς ποτε τῶν Τατάρων δυναστείας. Τότε ἐπανῆλθον, ὡς εἶπομεν ἤδη, πλῆθος τῶν ἐν τῇ Ἀζοβικῇ ἐπικρίᾳ Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀσφαλῶς καὶ εἰρηνικῶς ἔχουσαν Ταυρικὴν. Ἡῴξανεν ὁ λαὸς οὗτος προσέτι, ἀφοῦ, δυνάμει τοῦ κατὰ τὸ 1798 οὐκαζίου, ὁμοσθενεῖς ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος μάλιστα καὶ τῆς Σινώπης διέβησαν εἰς τὴν Θεοδοσίαν, ὅπου ἔτυχον σπανίας εὐνοίας ἐκ μέρους τοῦ κυβερνήτου Βρονεβσκού (1812)· ὥστε τὸ σύνπαν τῶν ἄκριτουδὲ αὐτόθι κατοικούντων Ἑλλήνων ὑπερβαίνει τοὺς 16500. Ἀπολαμβάνουσι δὲ πάντες τὰ αὐτὰ δικαιώματα, ὡς οἱ αὐτόχθονες, τινὲς δὲ καὶ ἰδιαίτερα προνόμια, μετερχόμενοι οἱ μὲν τὴν γεωργίαν, οἱ δὲ τὸ ἐμπόριον, ἄλλοι τὰ πολιτικὰ, ἄλλοι τὰ στρατιωτικά.

Δὲν σκοπεύομεν νὰ διηγηθῶμεν τὰ καθ' ἕκαστα περὶ αὐτῶν. Μολαταῦτα εἰς κλάδος αὐτῶν ἀπαιτεῖ ἰδίαν ἐξιστόρησιν, ὡς κατ' ἐξοχὴν ἀξιολογητέος, ἐννοῶ τὸ λεγόμενον « Μπαλακλαβικὸν Ἑλλήνων Τάγμα »· Ἡ ἀρειμάνιος αὕτη φυλὴ ἠξιώθη ἐγκρίτου χρονογράφου, τοῦ ἐξοχωτάτου Ῥώσου Σαφονοβίου. Καὶ ἡμεῖς εἶχομεν κατὰ νοῦν νὰ μεταφράσωμεν ἐν ἐκτάσει τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀκριβέστατα ἐπεξεργασμένην πραγματείαν (70), ἀλλὰ τὸ στε-

(70) Αἱ πηγαὶ τοῦ Σαφονοβίου εἶνε αἱ ἀσφαλέσταται, οἷον πρακτικὰ

ὅν τοῦ παρόντος ὑπομνηματίου δὲν μᾶς ἐπιτρέπει, εἰμὴ νὰ ἀναφέρωμεν ὀλίγα τινὰ ἀποσπάσματα αὐτῆς.

Ζῇ εἰσέτι ἐν τῇ 'Ελλάδι ἡ μνήμη τοῦ πρώτου τῆς Μεγάλης Αἰκατερίνης κατὰ τῶν Τούρκων πολέμου καὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ορλοφίου, εἰς τῆς ὁποίας τὰ λαμπρὰ κατορθώματα οἱ Μανιάται καὶ οἱ τοῦ Ἀρχιπελάγους νησιῶται τόσον ἀνδρείως συνετέλεσαν. Κρίνομεν διὰ τοῦτο περιττὸν νὰ γράφωμεν ἐν ἐκτάσει ἐνταῦθα πράγματα γνωστά.

Ἀμα μετὰ τὴν διακήρυξιν τοῦ πολέμου, ὁ Ῥωσσικὸς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν πρῆδρες, Κόμης Πανῖνος, δι' ἐπιστολῆς ἡμερολογουμένης τῇ 22 Ἰανουαρίου 1769, προέτρεψε τὸν ἐν Ἰθώμῃ Στέφανον Μαυρομιχάλην, ἀρχηγὸν τῶν Σπαρτιατικῶν λεγεῶνων, εἰς σύμπραξιν μετὰ τῶν ὁμοθρήσκων του. Ἐπίσης ὁ Ὀρλόφιος εἰσπλεύσας μὲ τὸν στόλον εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, δημοσιεύει ἀνάλογον προκήρυξιν τῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ Μαυρομιχάλης ἀσπάζεται προθυμότατα τὴν πρότασιν τοῦ Πανῖνου, ἀποκρινόμενος καὶ διὰ γραμμάτων καὶ διὰ ἐξαποστολῆς πρὸς τὸν Ὀρλόφιον, τοῦ ἑαυτοῦ ἀνεψιοῦ καὶ τοῦ Κ. Ἀγγέλου Ἀδαμοπούλου. Ἐν τινι ἀκολούθῳ ἐπιστολῇ ὁ Ῥωσσικὸς Ναύαρχος ἐκφράζει τὴν μεγάλην αὐτοῦ εὐχαρίστησιν, προσθέτων ἐπὶ τέλους τάδε· « ἐν μόνον παρ' ὁμῶν ἐξαίτομαι, ὁμονοεῖτε καὶ ὁ θεὸς θέλει εὐλογῆσαι τὰ ὄπλα Σας. »

Ἀμέσως οἱ Ἕλληνες, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Πελοποννήσιοι καὶ Αἰγαιοπελαγῖται, ἰδίᾳ τῶν δαπάνη συνεκρότησαν ὀκτὼ τάγματα στρατοῦ, ὅστις ἀδελφικῶς ἐσυμμερίζετο μὲ τοὺς Ῥώσσους πάντα τῶν μαχῶν κίνδυνον καὶ πόνον, πάντα τῶν νικῶν στέφανον, μὴ ἐξαιρουμένου οὐδὲ τοῦ παρὰ Ἰζεσμίῳ στηθέντος τροπχίου. « Ἀπέδειξαν, » λέγει ὁ Σαφρονόβιος, ἐπαριθμήσας 25 ἀγῶνας ἐν ὅς 4 ἐτῶν καὶ ὁμοῦ ἐπαινέσας τὴν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀναπαύσεως φιλοξενίαν τῶν Ἑλλήνων, « ἀπέδειξαν οἱ ὁμόθρησκοί μας τὴν μεγαλῆτέραν ὁρμὴν καὶ ἀνδρείαν, καθὼς καὶ ἰδιαιτέραν ἐπιτηδειότητα

τῆς Κυβερνήσεως, τὰ ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ τῆς Μπαλακλάβης διαφυλασσόμενα ἔγγραφα, ἐπιστολαὶ συγχρόνων ἐνδόξων ἀνδρῶν, κ. α. Ὑπομιμνήσκει δὲ ὁ ἀκριβὴς οὗτος ἐξεταστὴς, ὅτι αἱ δι' ἀλληλογραφίας διαπραγματεύσεις τῶν Ἑλλήνων μὲ τὸν Πανῖνον, τὸν Ὀρλόφιον κ. α., δὲν εὐρίσκονται ἐν τῷ εἰρημένῳ ἀρχεῖῳ, εἰμὴ ἀντεγεγραμμένοι καὶ ἀχρεϊέστατα Ῥωσσιστὶ μεταφρασθεῖσι, καὶ φρονεῖ διὰ τοῦτο, ὅτι τὰ πρωτότυπα ἔμειναν καὶ σώζονται παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Μαυρομιχάλη.

νὰ ὑπηρετήσωσιν ἄλλοτε ἄλλως, νῦν μὲν ἐν τῷ πεζικῷ, νῦν δὲ ἐν τῷ ναυτικῷ. Ἡ μακρὰ καταπίεσις ὑπὸ ἀνημέρων καὶ βιαίων Τουρκικῶν Πασάδων ἐξήντηλησεν ἅπασαν τὴν ὑπομονὴν των καὶ ἐνέπνευσεν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν τυράννων των· μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς πίστεως, ὑπὲρ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, συνέτειναν ἀναντιρρήτως πολὺ εἰς τὸ νικηφόρον ἀποτέλεσμα τῆς κατὰ τὸ Αἰγαῖον πελαγος ἐκστρατείας ».

Ἀλλ' ὅταν ὁ πόλεμος ἐκλινε πρὸς τὸ τέλος, ἀνεσύχησαν περὶ τῶν μελλόντων· ἤθελον ἄρα πάλιν ὑποκύψει εἰς τοὺς παρωργισμένους, ἀσπόνδους ἐχθροὺς των; Τοῦτο φοβούμενοι ἐξαποστέλλουσι περὶ τῶν πρακτέων πρεσβείαν πρὸς τὸν Ὀρλόφιον. Ὁ δὲ, πραγματικῶς εὐγνωμονῶν αὐτοῖς διὰ τὰς ἐκδουλεύσεις, ἀντεπιστέλλει γράμματα τῇ 2 Σεπτεμβρίου 1774 πρὸς « Ὁλοῦς τοὺς ἀνδρείους καὶ πιστοὺς Ταγματάρχας, Καπιτάνους, Ἀξιωματικούς καὶ τὰ ἄλλα μέλη τοῦ Ἀλβανικοῦ Στρατοῦ », ἐπαγγελλόμενος αὐτοῖς ἄσυλον εἰς τὴν Ῥωσσίαν. Περιέχονται αὐτόθι καὶ τάδε· « Ἡ ὑμετέρα φιλία, τῆς ὁποίας τοιαῦτα ἐλάβομεν τεκμήρια, οὐδέποτε θέλει ἐξαλειφθῇ ἐκ τῆς μνήμης μας. Ὅθεν θέλω φροντίσει θερμώτατα περὶ τῆς ἡσυχίας καὶ ἀσφαλείας Σας. Ὡν αὐτόπτης τῶν μόχθων καὶ ἀνδραγαθιῶν Σας, θέλω παντὶ σθένει τούτου ἕνεκα ἐπαγρυπνεῖ ὑπὲρ τῶν συμφερόντων Σας ». Ἡ τοιαύτη διάθεσις τοῦ παρὰ τῇ ἐν Πετροπόλει Αὐλῇ εὐνοουμένου ἀνδρὸς ἐπέφερε τοῦτο, ὅτι τὸ ἀκόλουθον ἔτος οἱ πρὸς Αὐτὴν τὴν Αὐτοκρατορίσαν ἀποσταλέντες Ἕλληνες, ὁ ταγματάρχης Κωνσταντῖνος Γεωργίου καὶ ὁ Καπιτάνος Στ. Μυρομιχάλης, ἤξιώθησαν εὐμενεστάτης δεξιώσεως. Ἡ ἀπάντησις, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Αἰκατερίνη ὑπόσχεται νὰ ὑποδεχθῇ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἰδιαιτέραν μητρικὴν προστασίαν, διατάσσει πρὸς τοῖς ἄλλοις ὡς ἀκολούθως.

Α'.) Ὅτι αἱ νεωστὶ κατακτηθεῖσαι καὶ ἐπὶ τῷ στόματι τῆς Μιωτίδος κείμεναι Ταυρικαὶ πόλεις Κέρτζ καὶ Γενικαλὲ προσδιορίζονται πρὸς ὄρελος καὶ ἄσυλον τῶν Ἑλλήνων. Β'.) Ὅτι οὐχὶ μόνον οἱ κατὰ τῶν Τούρκων ἐσχάτως ἐκστρατεύσαντες, ἀλλ' ἅπαντες ὅσοι ἐπιθυμοῦσι, θέλουσιν ὁμοῦ μὲ τὰς οἰκογενείας των παραπεμφθῇ ἐκεῖσε διὰ τῶν πλοίων καὶ δαπάνη τῆς Κυβερνήσεως. Γ'.) Ὅτι ἡ Κυβέρνησις χορηγεῖ τὰ ἐξοδα πρὸς κατασκευὴν αὐτόθι ἐκκλησιῶν, νοσοκομείου, φαρμακοποιείου, οἰκιῶν. Δ'.) Ὅτι εἶνε ἀτελεῖς διὰ 30 ἔτη καὶ διὰ παντὸς ἐλεύθεροι πάσης ἐπισταθμεύσεως στρατευμάτων. Ε'.) Ὅτι αἱ προτάσεις των περὶ ἀδεία-

τοῦ νὰ ἐκλέγωσι μεταξὺ αὐτῶν ἓνα ἐπίσκοπον, στρατηγὸν ὡς καὶ ἴδιον δικαστήριον, ἐγκρίνονται. Ζ΄.) 'Ὅτι πρὸς περισσοτέραν εὐκολίαν τῆς ἐμπορείας των, ἐπιτρέπεται αὐτοῖς νὰ συστήσωσιν ἑλληνικὴν δημαρχίαν. Η΄.) 'Ὅτι ἔχουσι πρὸς τούτοις τὴν αὐτὴν ἰσονομίαν ὡς οἱ λοιποὶ ὑπήκοοι τῆς 'Ρωσσίας.

Καθὼς ἔλαβον τὰς ὑποσχέσεις ταύτας, οἱ Ἕλληνες ἐπεχείρησαν τὴν μετοίκησίν των. Ἀποβάντας εὐτυχῶς εἰς τὸν παραχωρηθέντα αὐτοῖς τόπον, ὁ νεοσύστατος τῆς τότε μεσημβρινῆς 'Ρωσσίας Ἐπαρχος, ὁ περίφημος Ποτεμκῖνος, τοὺς ἐπεριποιήθη ἐξόχως, προμηθεύων αὐτοῖς διάφορα ἐπιχορηγήματα, δηλ. σημαντικὰς χρημάτων ποσότητας, θρέμματα κ. λ. Ἐγραφε καὶ ἐν τινι πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολῇ ὅτι « ἐθεώρει ὡς μεγάλην τιμὴν τοῦ τὸ νὰ ᾔνε ὁ ἀρχηγὸς καὶ διοικητὴς των ». Ὁμοίαν προσοχὴν ἔδωκεν εἰς τοὺς ἀνδρείους τούτους πολεμιστὰς καὶ ὁ Σουβαρόβιος, ὡς μαρτυρεῖ μία περὶ αὐτῶν πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργεῖον ἔκθεσίς του, ἥτις πρὸ ἱκανῶν ἐτῶν ἐξεδόθη διὰ τοῦ τύπου.

Τὸ μάχιμον τῶν Ἀλβανῶν (οὕτω γενικῶς ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν 'Ρώσων) διωργανίσθη εἰς ὀκτὼ λόχους ὑπὸ τὰ ὀνόματα Σπαρτιατικὸν, Ἡπειρωτικὸν, Μακεδονικὸν καὶ ὅμοια. Ἐπερον δὲ ἤδη ἐκτὸς τῆς λόγχης τοῦ πυροβόλου, ἥτις πρότερον ἦτο τὸ μόνον ἐπιθετικὸν ὄπλον των, καὶ τὴν σπάθην καὶ ἐπειδὴ ὁ διοργανισμὸς τοῦ στρατοῦ ἐγένετο ἐν τῷ Ταγανρογίῳ, ἑλληνικαί τινες οἰκογένειαι ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου διέμειναν ἐκεῖσε.

Ἡ πρώτη πρὸς τὴν 'Ρωσσίαν ἐκδούλευσις τῶν νέων κατοίκων τοῦ Κέρτζ (71) καὶ τοῦ Γενικαλὲ ἐγένετο περὶ τὴν σύμπραξιν αὐτῶν εἰς τὴν ἄνω μνημονευθεῖσαν μετατόπισιν τῶν Ταυροελλήνων ἐκ τῆς χερσονήσου εἰς τὰ περὶ τὴν Μαιώτιδα. Ἐκτὸς δὲ τούτου κατέσβεσαν εἰς τὸ αὐτὸ ἔτος, ὅσον τάχιστα, μίαν τῶν Τατάρων ἐναντίον τῶν 'Ρώσων στάσιν.

Πρὸ πάντων ἡ κατὰ τὸ 1783 ὑποταγὴ τοῦ Ταυρικοῦ Χανάτου ὑπὸ τῆς 'Ρωσσίας ἐξήσκησεν ἄριστον καὶ ἐπωφελὴ εἰς τὰς σχέσεις τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος Ἑλλήνων ἐπιρροήν. Διότι ὁ Ποτεμκῖνος, κατανοῶν τὴν ἄφευκτον ἀνάγκην τοῦ νὰ προφυλαχθῶσι τὰ ὅρια τῆς παραλίης, ἐνεπιστεύθη ταύτην τὴν ἐντολὴν εἰς αὐτοὺς. Ἐσταθμεύθησαν διὰ τοῦτο εἰς τὴν Μπαλακλάβαν, τὴν ὁποίαν γνωρίζο-

(71) Παράβ ἀνωτέρω τὰ τῆς σημ. 15.

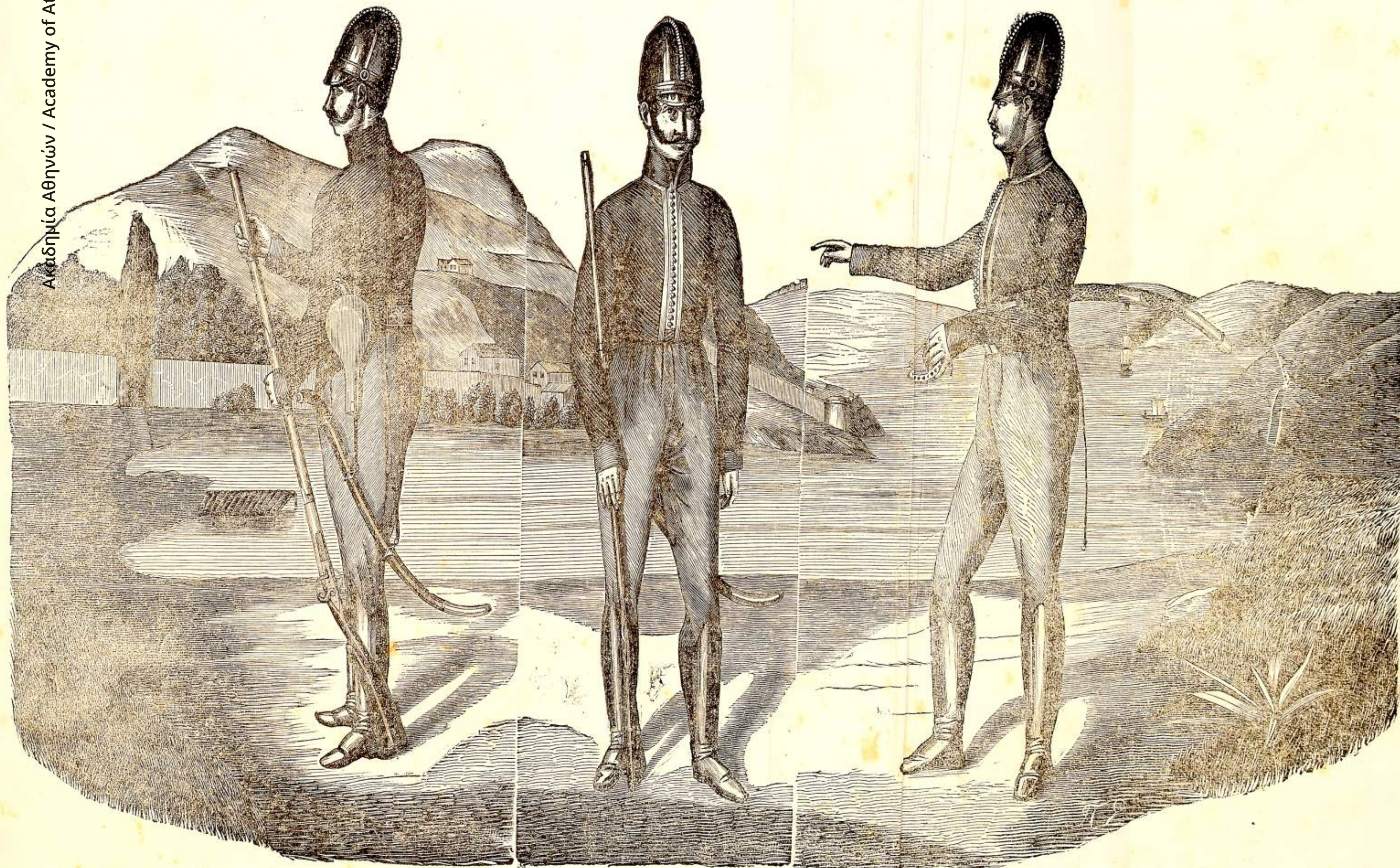
μεν ἤδη (72), καὶ ἡ πόλις αὕτη, ὁμοῦ μὲ τὰς κώμας Καδ'κοί, Καμάραν καὶ Καράνιον, ἐπαραχωρήθη εἰς αὐτούς. Τὰ δὲ ἐκεῖσε γήπεδα διενεμήθησαν οὕτως, ὥστε ὁ μὲν Ταγματάρχης Ζαπόνης ἔλαβε 240, ἕκαστος δὲ ἀξιωματικὸς καὶ αἱ ὑποδεέστεραι τάξεις ἀνὰ 20 'Ρωσικὰ στρέμματα' συγχρόνως ἀπελύθησαν πάσης φορολογίας. 'Ο ἡξεύρων πόσον ἀκριβῶς πωλεῖται τὸ στρέμμα κατὰ τὴν Ταυρικὴν παραλίαν, θέλει πιθανῶς ἐκτιμήσει ὀρθῶς τὴν μεγαλοδωρίαν ταύτην.

'Ο οὕτως εἰς τὴν Μπαλακλάβαν καὶ τὰ περίξ αὐτῆς ἐπισταθμεύων ἑλληνικὸς στρατὸς διεκρίθη λαμπρὰ εἰς τὰς κατὰ 1787—1791 ἀκαταστασίας. Οἱ μὲν ὑπολειφθέντες οἴκαδε εἰς τὴν Χερσόνησον ὡς περίπολοι τῶν ἀκτῶν, ἐξηκολούθουν τὴν τακτικὴν αὐτῶν ὑπηρεσίαν· οἱ δὲ, ἐμβιβασθέντες εἰς τὸν τὰς ἐκβολὰς τοῦ Βορυσθένου παραφυλάττοντα στολίσκον, ἐπυρπόλησαν ἐκεῖ τουρκικά τινα πλοῖα καὶ μετέτχον τῶν παρὰ Κινδουρνῶ καὶ 'Οτζακοβίῳ νικῶν· μετέπειτα δὲ ὑπηρετήσαν ἐν τῷ Ποντικῷ ναυτικῷ, τὸ ὅποιον διέπρεψεν εἰς τὰς παρὰ Κωνσταντία, Σινώπῃ, 'Ανάπῃ, Χαδζιβέϊ καὶ ἀλλαχοῦ μάχας, καὶ τοῦ πολέμου αἵσιον πέρας λαβόντος, τινὲς αὐτῶν, ὡς θέλει διηγηθῇ ἐν δέοντι, κητωκίσθησαν εἰς τὰς νεοκτῆτους χώρας, οἱ δὲ πλεῖστοι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ταυρικὴν καὶ τὰς οἰκογενείας των.

'Εκτελοῦντες τὰ ἐπ' εἰρήνης ὀλίγον ἐπαχθῇ καθήκοντα τῆς ἀκταιωρίας ἐν ταυτῷ εἶχον εὐκχειρίαν νὰ καλλιεργῶσι τὰ χωρία των, εἰς τὰ ὅποια προστετέθησαν εἰσέτι δύο. Τινὲς ἤρχθησαν νὰ μετέρχωνται καὶ τὸ ἐμπόριον, πρὸ πάντων ἀρῶν ὅσοι παύσαντες τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας των, ἔλαβον ἄδειαν νὰ καταγραφῶσιν, οἱ ἀξιωματικοὶ εἰς τὴν πρώτην, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς τὴν δευτέραν ἢ τρίτην τάξιν τῶν ἐμπόρων.

'Η οὐσιωδεστέρα μεταρρύθμισις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Παύλου, τῷ 1797. Πρῶτον μὲν, μετωνομάσθη τότε τὸ • 'Ελληνικὸν τῆς Μπαλακλάβας Τάγμα •. Δεύτερον, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνόπλων περιορίσθη εἰς τρεῖς λόχους (σήμερον δὲ εἶνε 4.). Ἔλαβον καὶ τακτικὴν στρατιωτικὴν στολὴν μὲ τὰ συνήθη ἤδη τοῦ ἱματισμοῦ των χρώματα, δηλαδή τὸ πράσινον καὶ τὸ κόκκινον προσέτι τακτικὸν μισθόν. Τὸν δὲ ὁ-

(72) Ἴδε τὴν σημ. 26 κτλ.

Στρατιώτης.

Υπαξιωματικός.

Αξιωματικός.

Τοῦ ἐν Μπαλακλάβη Ἑλληνικοῦ Τάγματος.

ΑΔΗΜΙΑ
ΑΘΗΝΩΝ

πλισμόν των ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ κατασκευάζωσιν ἐξ ιδίων, ὡς καὶ πρότερον.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἀναφαίνονται διάφορα περὶ τοῦ Τάγματος τούτου νέα σχέδια, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προξενήσωσι σπουδαϊότεραν τινὰ τῆς καταστάσεώς του τροποποίησιν. Εἰς δὲ τὴν αὔξησιν τῆς πόλεώς του συνετέλεσε τὰ μέγιστα ἡ ἐξῆς περίστασις, ὅτι ἐν τῷ 1807 ὁ λιμὴν της, ὁ πρὶν φόβῳ τοῦ λαθρεμπορίου ἀπηγορευμένος ὢν, ἀπεκατέστη ἐν ἐνεργείᾳ πάλιν διὰ τὴν ἀκτοπλοίαν. διότι ὁ ἀσφαλέστατος οὗτος κόλπος, περὶ τοῦ ὁποίου ἀνωτέρω εἵπομεν τινά, παρέχει εἰς τοὺς εἰσπλέυντας περιζήτητον καταφύγιον ἐν καιρῷ τῶν θυελλῶν, αἵτινες κατὰ τὸ σύνθηδες διεγείρονται περὶ τὸ νοτιοδυτικὸν τοῦ Κριμίου ἀκρωτήριον, τὸ ὑπὸ τῶν Γεννουϊτῶν καὶ μέχρι τῆς σήμερον Κάπο Βιολέντε καλούμενον.

Τὸ Μπαλακλαβικὸν τάγμα ἐν τῷ τουρκικῷ πολέμῳ τοῦ 1806 1812 ἐκ νέου διεκρίθη, μέρος μὲν ἐν ταῖς ναυμαχίαις τοῦ Ποντικοῦ στόλου, μέρος δὲ ἐν τῇ Ταυρίδι, ὅπου ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ 'Ρεβελιώτης μὲ μικροτάτην δύναμιν ἐτιμώρησε τὴν ὑπὸ Γάλλων στχσιωτῶν μεταξὺ τῶν Τατάρων κινηθεῖσαν ὀχλαγωγίαν.

'Αλλ' ἐκτὸς τῶν πολεμικῶν ἀνδραγαθημάτων, οἱ ἐν Μπαλακλάβᾳ Ἕλληνες ἔδωκαν καὶ ἄλλα μεγάλης ἱκανότητος τεκμήρια. Κατὰ μὲν τὰ ἔτη 1812 καὶ 1829, ὅταν ἡ πανώλης, κατὰ δὲ τὸ 1830 καὶ 1831, ὅταν ἡ χολέρα ἐμάστιζε τὴν Ταυρικὴν, ἐνταυτῷ προεφύλαττον τὰ παράλια καὶ περιεπόλουν τὰ μεμνημένα τῆς χερσονήσου μέρη.

'Αφ' ἐτέρου δὲ ὁμολογητέον, ὅτι ἡ ὠρέλεια, τὴν ὁποίαν οἱ ὠπλισμένοι οὗτοι γεωργοὶ παρεῖχον τῇ 'Ρωσσίᾳ, ἀντημείφθη ἐπαξίως. Γνωρίζομεν ἤδη ἐκ τῶν ἐν περιλήψει μνημονευθέντων, τὰ μέγαλα αὐτοῖς ἐπιδαψιλευθέντα πλεονεκτήματα. Πρὸς τούτοις οἱ Αὐτοκράτορες, ὅ τε Ἀλέξανδρος καὶ Νικόλαος, αὐτοπροσώπως ἔδειξαν τρανώτατα τὴν αὐτῶν εὐχαρίστησιν καὶ εὐμέλειαν πρὸς τὸ ἐλληνικὸν τάγμα, ὅτε μὲν ἀξιώσαντες αὐτοὺς τῆς τῶν Αὐτῶν Μεγαλειότητων δορυφορίας, ὁσάκις ἐπεσκέπτοντο τὴν Ταυρίδα, ὅτε δὲ ἐπχυζήσαντες τὰ γήπεδα καὶ τοὺς μισθοὺς των, διορίζοντες δὲ αὐτοῖς φιλοδωρήματα, παράσημα, σιντάξεις τῶν ἀπομάχων, ἀνέγερσιν εὐεργετικῶν καταστημάτων ἐν τῇ Μπαλακλάβᾳ, οἷον ὀρφανοτροφείου, πολεμικοῦ σχολείου κ.λ. Τελευταῖον, ἀπὸ πρὸ δέκα ἐτῶν, ἐπιμελείᾳ τοῦ 'Ηγεμόνος Βοροντζόβιου, δύο λό-

χοι τοῦ τάγματος διωρίσθησαν νὰ σταθμεύωσιν ἐν τῷ τῆς Καυ-
κασικῆς παραλίας φρουρίῳ Νεορωσσιῖσκω, ἢ τῆς Μπαλακλάβας
πρὸς τὰ ἐνταῦθα ναυτιλία ἔλαβε νέαν τάσιν.

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἡ ἐταιρία τοῦ τάγματος καρποῦται 7
πλησίον τῆς πόλεως κείμενα χωρία, τῶν ὁποίων μόνον τὰ δάση
(ταῦτα τὰ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ τόσον πολύτιμα κτήματα)
ἐκτείνονται εἰς 6000 Ῥωστικά στρέμματα, οἱ ἀμπελῶνες εἰς
205, οἱ λειμῶνες εἰς 1050, οἱ ἀγροὶ εἰς 2800 καὶ οὕτως καθ'
ἐξῆς.

Εἰς τὴν χώραν αὐτὴν εἶνε ὠκοδομημένον καὶ τὸ μοναστήριον
τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἔχον τὴν τοσοῦτον σκηνογραφικὴν ἐκείνην
τοποθεσίαν ἐπὶ τῷ ὑψηλῷ προσακτίῳ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐφ' ἧς,
ὡς διαβεβαιοῦσιν τινες, ἴστατο πάλαι ποτὲ ὁ μυθολογούμενος τῆς
Ἀρτέμιδος ναὸς, ἐν τῷ ὁποίῳ ἄκουσα ἱεράτευεν ἡ Ἰφιγένεια τοῦ
Ἀγαμέμνονος (73). Ἐκτὸς δὲ τούτου τὸ ἱερὸν καταγώγιον ἔνεκα
πολλῶν λόγων ἔλκει τὴν προσοχὴν τῶν ἐγχωρίων καὶ ξένων.
Πρῶτον διὰ τὸν ἀξιοσέβαστον προεστάμενον αὐτοῦ, ὅστις εἶνε ὁ ἐν
πάσῃ τῇ Ῥωσσίᾳ, ὡς ἀνὴρ φιλοκάγαθος καὶ λόγιος, εὐκλεέστατος
Μητροπολίτης Ἀγαθὰγγελος Τυπάλδος· ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τοῦτο,
ὅτι ἐκ τῶν ἐκεῖσε ἀδελφῶν ἐκλέγονται οἱ ἱερεῖς τῶν πλοίων τοῦ
Ποντικοῦ τῆς Ῥωσσίας ναυτικοῦ. Ὑπάρχει καὶ ἡ ἐξῆς ἐξ ἔθους
διατύπωσις, ὅτι καθ' ἣν ἡμέραν ἡ μνήμη τοῦ Ἀγίου Γεωργίου
πανδημῶς καὶ μεγαλοπρεπῶς πανηγυρίζεται, τινὲς τοῦ ἐλληνικοῦ
τάγματος ἀξιωματικοὶ ὡς ἐπίτιμοι φύλακες, περιστοιχίζουσι τὴν
ἀρχαιοτάτην τοῦ προεστάτου Ἀγίου σημαίαν, ἣς ἐν τῇ ἐκκλη-
σῇ ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων διατηρεῖται.

Αἱ ἀρχαιότεραι τύχαι ὡς καὶ ἡ τερπνοτάτη θέσις τῆς Μπα-
λακλάβας εἶνε γνωσταὶ εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας, ἐξ ὧν εἴ-
πομεν, ὅτε ἐπρόκειτο περὶ τῶν Ταυρικῶν Ἠγεμόνων τοῦ Με-

(73) Παράβ. ἀνωτέρω τὴν σημ. 3. Αὐτὸς ὁ σεβασμιώτατος μητρο-
πολίτης Τυπάλδος ἀσπάζεται τὴν γνώμην ταύτην, ἐν τῇ περιγραφῇ
τοῦ τόπου, τὴν ὁποῖαν πρὸτύχησε νὰ ἐγχειρίσῃ τῷ εὐεργέτῃ του, τῷ
Αὐτοκράτορι Ἀλεξάνδρῳ. Εἶνε πολλὰ ἀξιοπαρατήρητον, ὅτι, καθὼς
διηγεῖται ὁ Προκόπιος, καὶ οἱ ναοὶ τοὺς ὁποίους ὁ Ὁρέστης ἐθεμελίωσεν,
Ἱερον μὲν τῇ Ἀρτέμιδι, τὸν δὲ ἄλλον τῇ ἀδελφῇ Ἰφιγενείᾳ, ἐν τῇ Ἀνα-
τολῇ (παράβ. ἀνωτέρω τὴν σημ. 51) ἔλαβον ὁμοίαν τύχην· οἱ Χριστιανοὶ
ἱερὰ σφίσι πεποιήνται, τῆς οἰκοδομίας τὸ παράπαν οὐδὲν μεταβαλόντες.

σαιῶνος. Τὰ μνημενευθέντα τῶν ὀχυρωμάτων λείψανα εἶχεν ἡ Κυβέρνησις ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν σκοπὸν νὰ ἐπανορθώσῃ, ἀλλ' ἀπέβαλε πάλιν τὴν πρόθεσιν ταύτην. Κατὰ τὸ παρὸν ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως, συνιστάμενος ὅλως ἐξ Ἑλλήνων, ἀναβαίνει μάλιστα εἰς 600· ἀλλὰ τῷ θέρει συνέρχονται εἰς τὸν τόπον τοῦτον πολλοὶ ξένοι, οἵτινες, περιηγούμενοι τὴν ἀξιοθέατον Ταυρικὴν παραλίαν, εἴτε ἄρχονται αὐτοθεν τῆς ὁδοιπορίας, εἴτε ἀποτελειοῦσιν αὐτὴν ἐκεῖ.

Ἡ ὑπερτάτη τοπικὴ διαχείρισις τῶν δημοσίων τῆς τε πόλεως καὶ τῶν αὐτῇ ἀνηκουσῶν κωμῶν, συμπεριλαμβανουσῶν, ἐκτὸς τῶν 500 ὀπλοφόρων, περίπου 2000 κατοίκους Ἑλλήνας (ὧν τοὺς πλείστους Αἰγαιοπελαγίτας μετανάστας, ἀλλὰ καὶ τινὰς στρατιωτικοὺς τῆς Ὀδησσαϊκῆς, ὡς θέομεν ἶδει ὕστερον, κατὰ τὸ 1820 διαλυθείσης Μοίρας, καὶ ὀλιγίστους ἐν τῷ τελευταίῳ Τουρκικῷ πολέμῳ, εἴτε αἰχμαλώτους εἴτε αὐτομόλους) ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Τάγματος (74), ὥπερ εἶνε ἐπιτετραμμένη ἡ πολιτικὴ ὁμοῦ καὶ στρατιωτικὴ διοίκησις. Ὑπ' αὐτοῦ διορίζονται οἱ κατώτεροι διὰ τὴν εὐταξίαν ἐπιστάται. Οἱ δὲ ἀξιωματικοί, σχηματίζοντες συμβούλιόν τι, δικάζουσι πρωτοκλήτως περὶ τῶν διαφορῶν τῆς ἐταιρίας, κατὰ τὰ ἐπικρατοῦντα ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων.

Μέχρις ἐνταῦθα τὸ ὑπόμνημά μας πραγματεύεται περὶ τῶν ἐν ταῖς νομαρχίαις τῆς Ταυρικῆς καὶ τῆς Αἰκατερινοσλάβης Ἑλλήνων. Ἐμπεριέχει δὲ ἡ λοιπὴ μεσημβρινὴ Ῥωσσία προσέτι ἄλλην τινὰ τῆς φυλῆς ταύτης σημαντικὴν μερίδα, δηλαδή τὴν κατοικοῦσαν τὰς μεταξὺ Βορυσθένους καὶ Δανουβίου χώρας, τῶν ὁποίων ὡς κέντρον εἰμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἡ πόλις Ὀδησσός. Καθὼς αἱ δύο πρῶται συνοικίαι ἀπαιτοῦσι τὴν προσοχὴν μας τὰ μάλιστα εἴτε ἕνεκα τῆς εὐθείας ἀπὸ τῶν ἀρχαίων Ποντικῶν ἀποικίων καταγωγῆς εἴτε ἕνεκα τῶν πολεμικῶν αὐτῶν ἀνδραγαθημάτων, ἐπίσης καὶ ἡ τρίτη εἶνε ἀξιοπαρατήρητος, τὰ μὲν διὰ τὴν εὐγένειαν, τὰ δὲ διὰ τὰ πλούτη καὶ τὴν ἐμπορείαν τῶν μελῶν της.

(74) Ἴδου οἱ ἄρχοντες τοῦ τάγματος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τῆς σήμερον. Στέφανος Μαυρομιχάλης, Κωνστ. Ζαπόνης, Κωνστ. Τάνης, Ἀναστασίου Νικόλαος, Χρίστο Κέρκος, Θεοδοσίου Ῥεβελιότης, Λυκοῦργος Κεϊζόνης καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὁ συνταγματάρχης Ματθ. Μαντός.

Ὡς πρὸς τὰς περὶ ὧν ἤδη πρόκειται ἐπαρχίας, εἵδομεν ὅτι κατ' ἀρχὰς τοῦ 10 αἰῶνος ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἐρημωθῶσιν ὅλως διόλου. Κατὰ τὰς ἐπομένας ἑκατονταετηρίδας κυριευθεῖσαι, καθὼς καὶ ἡ Ταυρική, ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ τῶν Πατζινακιτῶν, Κωμάνων, Τατάρων καὶ Τούρκων, μόλις ἔφθασαν εἰς εὐτυχεστέραν τινὰ κατάστασιν. Ἐξ ὧν δὲ ἀνεφέρμεν ἐξάγεται, ὅτι αἱ τῶν Ἑλλήνων μὲ αὐτὰς συγκοινωνίαι δὲν ἔπαυσαν πώποτε καθ' ὅλοκληρίαν. Ἐκτὸς δὲ τούτου βλέπομεν ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν Σαπορογικῶν καὶ ἄλλων Κοζάκων (μιξοσλαβικῶν τινῶν φυλῶν, αἵτινες, παραγνωρίζουσαι πᾶσαν κυριαρχίαν, κατεσκήνωσαν ἐν ταῖς στέππαις πρὸς δύσιν καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Βορυσθένους,) ὅτι ἡ παλαιοτάτη παράδοσις αὐτῶν, ἀνήκουσα εἰς τὴν 10 ἑκατονταετηρίδα, τοὺς ὀνομάζει συμμάχους τοῦ Βυζαντινοῦ Αυτοκράτορος, καὶ προστούτοις, ὅτι εἶχαν μεταξὺ τῶν καὶ πραγματευτὰς Ἕλληνας καὶ ἱερεῖς ἐκ τῶν μοναστηρίων τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Μολαταῦτα οἱ κυρίως Ῥῶσσοι ἐκ πολλοῦ δὲν εἶχον μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιμιξίας διὰ τῶν εἰρημένων χωρῶν. Διότι ἔλαβον μόνον μετὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἐπὶ τῆς Αἰκατερίνης Τουρκικοῦ πολέμου, κατὰ τὴν ἐν Κουτζούκ Καϊναρδζί διομολογηθεῖσαν εἰρήνην, ἐλεύθερον πλοῦν ἐν τῷ Πόντῳ καὶ τὰ μέχρη τῶν ἐκβολῶν τοῦ Βορυσθένους, ὅπου ἔκτισαν τὴν Χερσῶνα (75). Ἐκτοτε ἤρχισαν νὰ συναθροίζωνται Ἕλληνες καὶ εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς Ῥωσσίας. Καὶ εἶνε πλείστου λόγου ἄξιον, ὅτι καὶ οἱ αὐτόχθονες τῆς Νεορωσσίας ἱστοριογράφοι διαρρήδην ἀποδίδουσι τὴν ἀναγέννησιν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκβαρβαρωθείσης ταύτης χώρας, κατὰ μέγα μέρος τοῖς Ἕλλησιν. Διότι συνετέλεσεν, ὡς λέγει ὁ Κ. Μυρζαμπετίτζιος (76), πρὸ πάντων εἰς τοῦτο

(75) Αὕτη ἡ Χερσῶν ἔχει μόνον τὸ ὄνομα, ἀλλ' οὐχὶ τὴν τοποθεσίαν τῆς παλαιᾶς, διότι κεῖται ἐκτὸς τῆς Ταυρίδος παρὰ τῷ Βορυσθέει. Ἡρεσεν, ὡς γνωστὸν, τῇ Αἰκατερίνῃ νὰ δώσῃ παλαιὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα τοῖς νέοις αὐτῆς εἰς τὴν πάλαι ποτὲ ὑπὸ τοῦ λαοῦ τούτου κατοικημένην χώραν ἰδρύσει, μολονότι οἱ τότε ἀρχαιολόγοι σπανίως εὐτύχησαν νὰ διηρίσωσιν ἀκριβῶς τὰς προτέρας θέσεις. Οὕτως ἐγενήθησαν ἡ Εὐπατορία, ἡ Ὀλβιούπολις, ἡ Ὀδησσὸς κ. α.

(76) Ἴδε τὸ ἄρθρον αὐτοῦ περὶ τῆς τῶν ὀρθοδόξων ἐν τῇ Νεορωσσίᾳ τοιαύτης καταχωρισθῆν ἐν τῷ Καλανδάρῳ τῆς Νεορωσσίας καὶ Βασ-

οἱ δύο πρῶτοι τῆς Σλαβωνίας καὶ Χερσῶνος ἐπίσκοποι, οἱ Κερκυραῖοι Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις καὶ ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, προσκληθέντες ὑπὸ τοῦ Ῥωστικοῦ κράτους. Οἱ δὲ πρῶτοι εἰς τὰ ἐνταῦθα κυρίως μετανάσται Ἕλληνες, καθ' ὅσον γνωρίζω, εἶνε οἱ ἐξῆς.

Ἡ φήμη περὶ τῆς ἰδιαιτέρας τῆς Αἰκατερίνης πρὸς πάντας Ἑλλήνας εὐμενείας διέπτη ἕως εἰς τὴν Μινόρκαν, ὅπου εὐρέθησάν τινες αὐτῶν, μεμιγμένοι μετὰ τῶν Ἰταλῶν. Οὗτοι λοιπὸν, τὸν ἀριθμὸν περίπου 100, ὅτε ἡ νῆσος ἐκείνη κατὰ τὸ 1782 κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν, διευθύνουσιν εἰς τὴν Αὐτοκρατορίσαν ἀναφορὰν των, ἵνα δώσῃ αὐτοῖς μονίμους ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ κατοικίας. Τούτου ἐγκριθέντος, οἱ ἰκέται διαπλεύσαντες εἰς τὴν Χερσῶνα καταγράφονται, οἱ μὲν ἐν τῇ φρουρᾷ τῆς πόλεως ταύτης, οἱ δὲ ἐν τῇ παρὰ τῷ κάτω Βορυσθένει Σουηδικῇ ἀποικίᾳ, ὁπόθεν βραδύτερον μετακομίζονται εἰς τὰ ἐνδότερα περὶ Παυλούπολιν.

Ἠκολούθησαν ὅμοια, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἀξιοσημεῖωτα συμβάντα. Ἐκπολιορκήσας τὸ Τουρκικὸν ἐπιθαλάσσιον ἔρμα Χαδζιβεΐ καλούμενον καὶ κατασταθεὶς φρούραρχος ἐκεῖ ὁ ἐπιφανὴς Δεριβάσιος προσήλωσεν ὅλην τὴν προσοχὴν του εἰς τοὺς Αἰγαιοπελαγίτας Ἑλλήνας, τοὺς συνεκστρατεύσαντας, ὡς εἶδομεν πρὸ ὀλίγου, ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, καὶ ὑπεδέχθη τούτους ἀτμένως περὶ αὐτόν. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ 1795 τὸ εἰρημένον φρούριον διὰ Αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος μετήλλαξε τὸ ὄνομα καὶ εἰς πόλιν ἐλευθερολίμενον ἐπροβιβάσθη, ἡ βᾶσις τῶν κατοίκων τῆς ἦσαν 900 Ἕλληνες — τὸ δὲ νέον τοῦτο ἱδρυμα εἶνε οὐδὲν ἄλλο ἢ ἡ σήμερον ἐμπορεία, πλούτῳ καὶ καλλονῇ ἀκμάζουσα Ὁδησσός.

Οἱ ἐνταῦθα πολιτογραφηθέντες Ἕλληνες ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἀνέδειξαν πολλὴν δραστηριότητα καὶ φιλεργίαν. Καταγινόμενοι εἰς τὴν εὐταξίαν τῆς πόλεως, ὠργάνισαν Μοῖραν ἐκ 300 πεζικῶν καὶ εἰς μὲν τοὺς στρατιωτικοὺς ἐπρομηθεύθη νεόκτιστος στρα-

— — — — —
 σαρχείας τοῦ ἔτους 1818 σ. 372—382. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν Εὐγένιον, ὁ Κ. Μουρζακεβίτζιος ἀναφέρει τινὰ μὴ εὕρισκόμενα παρὰ τῷ Κ. Καλλιγᾷ, ὅστις ἐν τοῖς φυλλαδίοις 21 καὶ 22 τοῦ πρώτου ἔτους τῆς Πανδώρας ἐδημοσίευσεν ἀξιόλογον τοῦ διαστήμου τούτου ἀρχιεπισκόπου βιογραφίαν, ὅσον ὅτι ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ διατηροῦνται ἀκόμη 24 ἀνέκδοτα χειρόγραφα αὐτοῦ κτλ. Ἐκφραστικὴν τοῦ Εὐγενίου εἰκόνα ἶδε εἰς τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος τὸ φυλλάδι. ΟΔ', τοῦ ἐνεστ. ἔτους.

τών· εἰς δὲ τοὺς περὶ τὴν ἐμπορίαν καὶ βιομηχανίαν ἐνσχολουμένους, ἐλεύθερα οἰκήματα. Πρὸς δὲ ἐπεδαφιλεύθησαν εἰς αὐτοὺς αἱ μεγαλήτεραι εὐκολίαι καὶ εὐεργεσίαι. Διενεμήθη αὐτοῖς γήπεδον 1500 Ῥωσικῶν στρεμμάτων μὲ ἄδειαν νὰ κατοικῶσι κατ' ἀρέσκειαν ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τῆς πόλεως. Προσδιωρίσθησαν καὶ ἄλλα δικαιώματα εἰς τοὺς ὁμογενεῖς των, ὡς τὰ μάλιστα εὐτελὲς τελωνεῖα οἴνου κτλ. Τῷ ὄντι, τὰ προνόμιά των ἦσαν τόσον σπάνια καὶ ἐπωφελῆ, ὥστε οἱ Ἕλληνες, προσδοκῶντες πολλοὺς ἄλλους ἀκόμῃ μετανάστας, κατέστησαν τὴν λεγομένην « Ἐπιτροπὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν μεταναστῶν » ἐν Ὁδησσῷ. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἐψεύσθησαν τῶν ἐλπίδων, διότι ἐτι κατὰ τὸ 1797 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ Ἑλλήνων δὲν ὑπερέβαινε τοὺς 1000· ἀλλὰ σημειωτέον συγχρόνως, ὅτι μετὰ τὸ τούτων ἦσαν πολλοὶ εὐκατάστατοι. Οὗτοι, μέρος μὲν ναύκληροι, μέρος δὲ ἐμποροὶ καὶ τραπεζίται, ἀπέκτησαν, διὰ τὸ μέγεθος τῶν ὑποθέσεών των, τόσῃν ἰσχύϊ, ὥστε καὶ μία συνοικία τῆς πόλεως, ὅπου ἦτο καὶ εἶνε ἡ μεγίστη κίνησις, καλεῖται Ἑλληνικὴ, καὶ εἶνε αὕτη εἰσέτι ἡ καλλίστη τῶν ἄλλων, περιλαμβάνουσα οἰκοδομήματα οἷα φεῖ εἰπεῖν τὰ πλάτια τοῦ Ῥοδοκανάκη, Στούρζα, Καντακουζηνοῦ, Ὑψηλάντη, Μαρασλῆ, Παπούδοφ κ. α.

Τὸ σχετικῶς ὀλιγάριθμον τῶν κατὰ τὸ 1797 τὴν Ὁδησσὸν κατοικούντων Ἑλλήνων αἰτιολογεῖ ἀρκούντως τὴν ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει γενομένην ἀκύρωσιν πολλῶν ἐκ τῶν εἰς αὐτοὺς χαρισθέντων πλεονεκτημάτων. Διότι ὁ Αὐτοκράτωρ Παῦλος διέλυσε τὴν Ἐπιτροπὴν, ὁμοῦ καταργήσας καὶ τὸ στρατιωτικὸν αὐτῶν σῶμα· ἀπώλεσαν τότε ὅλα τὰ ἐπιδαφιλευθέντα πρὸς ὠφελειάν των ὑποστατικά, τὰ ὅποια αὐτοί, καταβάλλοντες τὴν φροντίδα εἰς ἐμπορικὰς κερδοσκοπίας, σχεδὸν διόλου εἶχον παραμελήσει· πρὸς ἀποζημίωσιν ἔλαβον ὅμως ἄλλα ὀλίγον ἀνωτέρω ἐν τοῖς περὶ τὴν Τιράσπολιν, ὅπου τινὲς τῶν ἀπογόνων των εἰσέτι διάγουσιν· οἱ δὲ πλεῖστοι καιροφυλακτήσαντες ἐπανῆλθον εἰς τὰ πρότερα.

Διότι οἱ ἐν Ὁδησσῷ ὁμογενεῖς των, ἅμα ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἀνέβη τὸν θρόνον, ἐξαπέστειλαν εἰς αὐτὸν πρέσβεις, δεόμενοι νὰ ἀποδωθῶσιν αὐτοῖς τὰ προνόμιά των, καὶ τωόντι ἡ αἰτησις αὕτη ἀπέβη κατ' εὐχὴν. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ εἰρημένη Ἐπιτροπὴ τῶν μεταναστῶν δὲν ἐσυστήθη πλέον, ἀλλ' ἡ Μοῖρα ἀναγεοῦται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ « Ὁδησσικοῦ Ἑλληνικοῦ τάγματος »,

καὶ ὁ παρὰ τοῖς αὐτοῦ συμπατριώταις ἀγαπητὸς Καζάνης ἀναγορεύεται ἀρχηγὸς αὐτῆς. Ἐπανελάβον ἐπίσης τοὺς ἀγροὺς μὲ τὴν προτοῦ ἀδειαν τῆς διαμονῆς. Ἰδρυσαν τότε ἐκεῖ μίαν ἀποικίαν ὀνομαζομένην Ἀλεξάνδρειαν. Τὸ μὲν τάγμα διελύθη τῷ 1 20, ὅτε τὰ περισσότερα μέλη αὐτοῦ μετέρχοντο πολιτικὰ καὶ ἐμπορικὰ ἐπαγγέλματα, τινὰ δὲ, ὡς προείπομεν, μετέβησαν εἰς τὸν Μπαλακλαβικὸν στρατόν. Ἡ δὲ ἀποικία ὑπάρχει ἀμετάβλητος, ἀπέχουσα ὀλίγα χιλιόμετρα πρὸς δύσιν τῆς Ὁδησσοῦ. Καὶ εἰς αὐτὸν τὸν τύπον οἱ Ἕλληνες γειτνιάζουσιν ὡς ἔγγιστα μὲ Γερμανοὺς, δηλαδή μὲ τὴν μεγάλην καὶ ὡραίαν τούτων ἀποικίαν Λιθενθάλιον καὶ μανθάνουσι παρ' αὐτῶν κατὰ μικρὸν μεθοδικωτέραν γεωπονίαν.

Ἐν τούτῳ οἱ Ἕλληνες τῆς Ὁδησσοῦ γύζανον κατὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν εὐπορίαν ἀδιαλείπτως. Καὶ παρατηροῦμεν ἀσμενως, ὅτι δὲν περιορίσθη εἰς τοῦτο τὸ πρᾶγμα· ὅτι ἐκτὸς τῶν ὑλικῶν ἐθεράπευον καὶ ἄλλας γενναιοτέρας σπουδὰς, μάρτυρας τὴν ἐτοιμότητά των εἰς τὸ νὰ ὑπηρετῶσιν οὐδὲν ἥττον τῇ πρώτῃ ἢ τῇ δευτέρᾳ αὐτῶν πατρίδι. Εἴς γε γνωστὸν, ὅτι ἡ σείμνηστος τῶν φιλελλήνων ἐταιρία, ἡ προπαρασκευάσασα τὴν εἰς ἐλευθερίαν ὁδὸν τοῦ ἔθνους, οὐχὶ μόνον εἶχε τὴν πρώτην ἑδραν αὐτῆς ἐν Ὁδησσῷ, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἐμορφώθη εἰς τὴν πόλιν ταύτην, τυχεύουσα ἐκεῖ ἐνεργότατον μέλος, τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἰγνάτιον. Τῷ δε 1812 κατακλυσθείσης τῆς Ῥωσσίας ὑπὸ τοῦ παμπληθοῦς στρατεύματος τοῦ Ναπολέοντος, καὶ τῶν τέκνων τῆς ἀμιλλωμένων νὰ καλλιεργῶσι τὰ δῶρά των εἰς τὸ θυσιαστήριον τῆς πατρίδος, οἱ Ἕλληνες τοῦ Ὁδησσοῦ κάτοικοι συνεισέφερον 400,000 ρούβλια ἀργυρᾶ, οἱ δὲ Ῥῶσσοι, καὶ περ τὸν ἀριθμὸν ἐπικρατέστεροι, μόνον 9000· ἔθεν ἐξάγεται ἡ ὑπεροχὴ, βέβαια οὐχὶ τῆς φιλοπατρίας, ἀλλὰ τῆς περιουσίας των.

Κατὰ τὸ τελευταῖον εἰρημένον ἔτος ἡ μεσημβρινὴ Ῥωσσία ἐλαβε σημαντικὴν καὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ λαοῦ ἐπίδοσιν διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Βασσαραβίας. Ἡ δὲ ἐπαρχία οὕτη ἦτο, ὡς πασίγνωστον, ἐν τῇ Τουρκικῇ ἤδη περιόδῳ ἐκ πολλοῦ ἡ διαμονὴ τῶν ἡγεμονικῶν γενῶν τῶν Ἰψηλάντων, τῶν Καντακουζηνῶν, τῶν Μουρούζιδων κ. λ. καὶ πρὸς τούτοις πολλῶν Ἑλλήνων ἐμπορευομένων εἰς τὰς πόλεις Ἰσμαίλιον, Κιλίαν, Ἀκκερμάνιον, Κιζινεβίαν.

Καὶ δὴ καὶ τούτων μέγα μέρος, φυσικῶς τῷ λόγῳ, εἰς τὴν Ὁδησσὸν, ὡς εἰς κοινόν τι συνεντευκτήριον, μετῴχιζοντο. Ὅσῳ λοιπὸν

μεγαλητέραν οί ἐκεῖσε Ἕλληνες ἀπέκτησαν ὑπόληψιν, τοσοῦτῃ επικρατεστέραν ἠθύνοντο τῇ ἀνάγκῃ τοῦ νὰ ἐκπαιδευθῇ ἡ νεολαία των.

Ἐστύθησαν διὰ τοῦτο, τῷ 1816, ἐμπορικὸν ἐλληνικὸν ἐκπαιδευτήριον, ὅπερ μετὰ ταῦτα, διὰ πρωτοπικῆς συνεργείας τοῦ περιφανοῦς τῶν Ἀθηνῶν Γυμνασιάρχου Γενναδίου, μετεβύθυσθη εἰς ἐλληνικὸν σχολεῖον, καὶ κατὰ τὸ παρὸν διευθύνεται ὑπὸ τοῦ ἐλλογιμωτάτου Κ. Μιχ. Παλαιολόγου.

Τελος δὲ πάντων ἀφ' οὗ ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πόλεμος τῶν Ἑλλήνων ἐξεργάγη, πολλοὶ αὐτῶν διεσώθησαν ἐκ τῆς ἐκδικήσεως τῶν Τούρκων, καταφυγόντες εἰς διάφορα μέρη τῆς Ῥωσσίας. Κατὰ τὴν πολιτειογραφίαν τοῦ Σκαλκοβόσκου — εἰς τὴν ὁποίαν χρεωστοῦμεν τὰς πλείστας ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ εἰδήσεις — προσωρρίσθησαν, ἐν τῷ μετὰ τῆς 10 Μαρτίου καὶ τῆς 18 Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1822, 800 καὶ ἔτι πρὸς Ἕλληνες καὶ ἑλληνίδες φυγάδες εἰς τὸν λιμένα τῆς Ὀδησσῦ. Ὑπεδέχοντο δ' ἐκεῖ φιλοφρονέστατα καὶ ὑπὸ τῶν ὁμοεθῶν καὶ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἥτις οὐχὶ μόνον ἀνέωξεν εἰς αὐτοὺς τὰ ἀνώτερα διδασκαλεῖα τῆς, τὸ τε Λύκειον τοῦ Ῥισχελείου καὶ τὸ κατὰστημα τῶν εὐγενῶν κορσίων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν διατροπὴν τῶν ἐνδεεστερῶν ἐξώδευε μεγάλαν χρημάτων ποσότητα, τῆς ὁποίας μερίς τις καὶ σήμερον ἀκόμη διανέμεται. Ἐποὶ τῶν φυγάδων ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των ὅτε ἡ Ἑλλὰς ἐνίκησεν εἰς τὴν ὑπὲρ ἐλευθερίας πάλιν καὶ ἡ ἡσυχία τῆς διὰ τοῦ ἐνθρονισμοῦ τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος ἀποκατεστή, ἄλλοι δὲ διέμειναν εἴτε ἐν τῇ Ὀδησσῷ εἴτε ἀλλοτρίῳ τῆς Ῥωσσίας.

Εἶδομεν λοιπὸν πᾶσαν τὴν μεγάλην χώραν, ἥτις, κειμένη μετὰ τὸ Τανάϊδος πρὸς ἀνατολὰς καὶ τοῦ Δανουβίου πρὸς δυσμὰς, ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἐκτείνεται ἕως εἰς τὰς τοῦ Βορονέζου, Πολτάβας, Κιοβίου καὶ Ποδολίας νομαρχίας πρὸς βορρᾶν, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, καθὼς ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, κατὰ μέγα μέρος κατοικουμένην ὑπὸ Ἑλλήνων. Ὡσαύτως ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐτῶν ὁμογενῶν, οἵτινες, μολονότι καθιδρυμένοι ἐν τῇ ἰδίᾳ των πατρίδι, ἐπὶ διαφόροις ὁμῶς σκοποῖς ἐργονταὶ εἰς τὰ ἐνταῦθα, εἶνε παρμεγέθους, ἀναδύνων λ. γ. ἐν τῷ 1844, κατὰ δημοσίους καταλόγους, ἕως εἰς 900 ψυχάς. Ἐκτὸς δὲ τούτου εἰμποροῦμεν πιθανώτατα νὰ υποϊέτωμεν, ὅτι καὶ οἱ πλείστοι τῶν 1600 τουρκικῶν ὑπηκόων, οὗτοι κατὰ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἔτος διέτριβον ἐν τῇ

μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ, ἦσαν Ἑλληνας. Ὅθεν συμπεραίνεται, ὅτι τὸ ἔθνος τοῦτο εἰσέτι ἔχει τὴν μεγαλητέραν πρὸς τὰ ἀρκτῶα τοῦ Πόντου ἐπιμιξίν, ἐξερημένων μόνον τῶν τῆς Αὐτρίας ὑπηκόων. (77)

(77) Δηλαδή ἐν τῷ εἰρημένῳ ἔτει εὐρέθησαν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ 2350 Αὐτριακοὶ ὑπήκοοι. Μετὰ ταύτους τὸ μεγαλύτερον τῶν αὐτόθι διαχόντων δυτικῶν ξένων ἦτο τῶν 660 Ἰταλῶν.

Ἄν καὶ τοῦ ὑπομνηματίου τούτου δὲν διαρέμονται εἰμὴ ὀλίγα τιὰ ἀντίτυπα καὶ ταῦτα οὐχὶ δημοσίως, ἐροίσαμεν ὅμως καλὸν γὰ ἀναγέρωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας, ὅτι ἐδημοσιεύθη κατὰ πρῶτον εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις ἐκδιδόμενον περιοδικὸν σύγγραμμα, Νέα Πανδώρα, καταχωρίζοντες καὶ τὴν προστεθεῖσαν αὐτόθι σημείωσιν, ἥτις ἐξηγεῖ ἐκ πόρας ἀφορμῆς καὶ πῶς συνετάχθη.

Ὁ Κ. Γ. . . . Α. . . . Φιλλινδὸς, διατρίβει πρὸ ἐνὸς περὶπου ἔτους εἰς Ἀθήνας, ἀσχολούμενος εἰς τὴν σπουδὴν τῆς γλώττης καὶ εἰς ἱστορικὰς μελέτας περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος. Εἰς τῶν συντακτῶν τῆς Πανδώρας, ὅστις ἔλαβε τὴν εὐχαρίστησιν γὰρ γνωρίσῃ τὸν λόγιον ἐκείνον ἄνδρα, παρεκάλεσεν αὐτὸν γὰρ τῷ δώσῃ σημειώσεις τινὰς ἱστορικὰς περὶ τῶν ἐν τῇ Μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ Ἑλλήνων, ὁ δὲ, ἐκπληρώσας τὴν αἵτησιν μετὰ προθυμίας μαρτυρούσης τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ καὶ τὴν περὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἐπιστήμην του, συνέταξεν ὑπόμνημα τὸ ὅποιον, ἂν καὶ γράφθῃ ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ἐν ἐλλείψει πολλῶν πηγῶν μὴ εὐρεσκομένων εἰς τὰς ἐν Ἀθήναις βιβλιοθήκας, περιέχει οὐδὲν ἥττον πολλάς περιεργουτάτας εἰδήσεις περὶ τῆς τύχης τῶν ὁμογενῶν ἐκείνων. Ὅθεν νομίσαντες ὅτι ἡ διατριβὴ αὕτη θελεῖ ἀναγνωσθῇ εὐχαρίστως καὶ ὑπὸ τοῦ κοινοῦ, καὶ λαβόντες τὴν αἰτίαν τοῦ γράψαντος, καταχωρίζομεν αὐτὴν ἐν τῇ ἐκτῷ τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ ἀξίως, τὸ ἔργον συνιστάται εἰς τὴν προποχὴν παντὸς Ἑλλήνος ἀναγνώστου καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐγράφη εἰς τὴν γλῶσσάν μας ὑπὸ τοῦ ξένου ἐκείνου.

7,

Κ. Μ. Μανωλάκης

Κ. Μ. Μανωλάκης

Κ. Μ. Μανωλάκης

Κ. Μ. Μανωλάκης

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000029444

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

